

Poselitvena slika Zgornjega Posočja med antiko in srednjim vekom

Settlement Pattern of the Zgornje Posočje Area between the Antiquity and Middle Ages

Tina MILAVEC, Zvezdana MODRIJAN, Miha MLINAR

Izvleček

Geografske značilnosti Zgornjega Posočja (gorski grebeni Julijskih Alp z visokimi planotami ter globoke doline Soče in njenih pritokov) so v vseh obdobjih bistveno vplivale na poselitev in izrabo prostora. Globoke doline, po katerih do Alp segajo sredozemski vplivi, so naravna komunikacija med Furlansko nižino in Alpami, s Koroško na severu in Gorenjsko na vzhodu. V prispevku obravnavamo poselitev tega prostora v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku (okvirno med začetkom 4. in 11. st.). Poselitvena slika se znotraj tega obdobja večkrat spremeni. Poselitev 4. in prve polovice 5. st. se v mnogih primerih nadaljuje iz rimskega obdobja. Opazna je zgotitev najdišč v odmaknjem Breginjskem kotu in na Šentviški planoti. Veliko najdišč sledi glavni rimski cesti ob Nadiži in Soči proti Noriku. V pozni antiki je večina teh naselij opuščena, saj se poselitev premakne na naravno bolj zavarovane lokacije, v Breginjskem kotu pa se nadaljuje. Opazna je uporaba drugih cestnih povezav, predvsem poti proti Gorenjski. Zgodnesrednjeveška poselitev je zaenkrat slabo razpoznavna, saj večino najdb predstavljajo grobišča ali posamične najdbe. V pozni antiki in zgodnjem srednjem veku je opazno povečanje števila sezonskih bivališč v gorskem svetu.

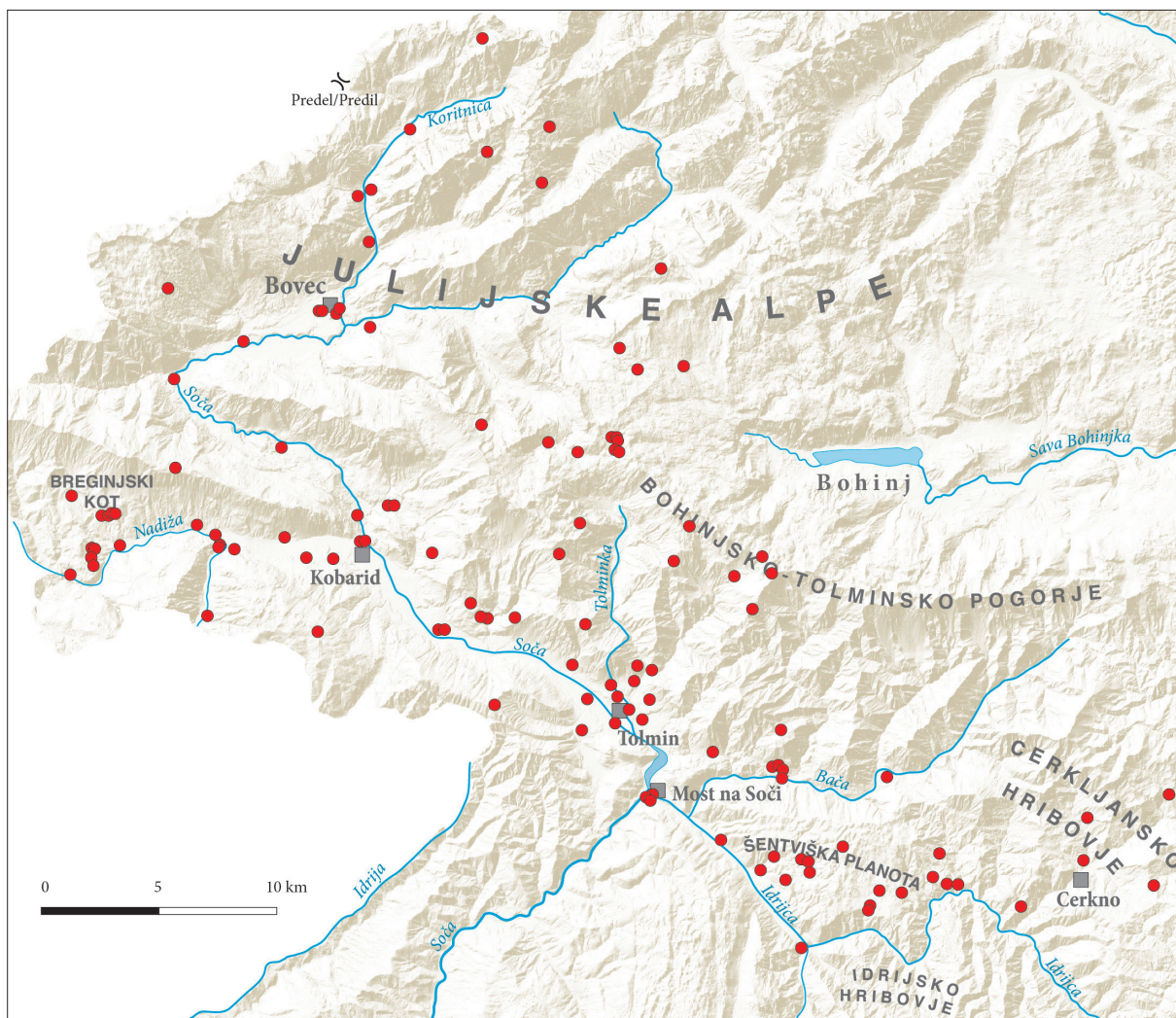
Ključne besede: Posočje; Furlanija; Gorenjska; Alpe; poselitvena slika; poznorimska doba; pozna antika; zgodnji srednji vek

Abstract

Throughout all periods, the geographical characteristics of Zgornje Posočje (the mountain ridges of the Julian Alps, with high plateaus and deep valleys of the Soča/Isonzo River and its tributaries) significantly influenced the population and use of the territory. Deep valleys, through which Mediterranean influences reach the Alps, form natural communication routes between the Friulian Plain and the Alps, with Carinthia to the north and the Gorenjska region to the east. This article discusses the settlement of this territory in Late Antiquity and the Early Middle Ages (roughly between the beginning of the 4th and the 11th century). Patterns of settlement changed several times within this period. In many cases, settlement in the 4th and the first half of the 5th century continued from the Roman period. A concentration of sites can be observed in the remote Breginjski kot area and on Šentviška planota. Many sites followed the main Roman road along the Nadiža/Natisone and Soča/Isonzo rivers towards Noricum. In Late Antiquity, most of these settlements were abandoned as the population moved to naturally better protected locations, although settlement continued in Breginjski kot. The use of alternative road connections became more noticeable, particularly routes towards Gorenjska. Early Medieval settlement is currently difficult to identify, as the majority of finds consists of cemeteries or isolated finds. In Late Antiquity and the Early Middle Ages, an increase in number of seasonal dwellings in the mountains can also be observed.

Keywords: Posočje; Friuli; Gorenjska; the Alps; settlement pattern; Late Roman period; Late Antiquity; Early Middle Ages

*Članek posvečamo Timoteju Knificu, raziskovalcu Posočja.
Dedicated to Timotej Knific, researcher of Posočje.*

Sl. 1: Zgornje Posočje – pokrajinski elementi, glavna naselja ter poznorimska, poznoantična in zgodnesrednjeveška najdišča.
 Fig. 1: Zgornje Posočje – landscape elements, main settlements, and Late Roman, Late Antique, and Early Medieval sites.

V prispevku želimo pregledno predstaviti nova spoznanja o poselitvi Zgornjega Posočja med antiko in srednjim vekom, saj je od zadnjega sistematičnega pregleda minilo že več kot pol stoletja (Svoljšak 1970–71). V vmesnem času je bilo natančneje obravnavano najdišče Tonovcov grad pri Kobaridu in obdobje pozne antike (Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011), obdobje do visokega srednjega veka pa bolj točkovno (Knific 2009–2010; Knific, Mlinar 2014). Da bi predstavili današnje stanje vedenja o tem prostoru, smo zbrali vse v literaturi dostopne podatke o poznoantičnih in zgodnesrednjeveških lokacijah ter neobjavljeno gradivo, zbrano in dokumentirano v Tolminskem muzeju in Narodnem muzeju Slovenije, pa tudi nekaj najdb, ki jih hranijo najditelji.

Osnova, iz katere izhajamo, je katalog najdišč in posamičnih najdb. V njem so zajeta najdišča,

ki smo jih ocenili kot zanesljiva, v besedilu pa so omenjene tudi lokacije, za katere se je domnevalo, da spadajo v ta čas, pa se to ni potrdilo ali trditev ni bilo več mogoče preveriti. Prostorska omejitve v katalogu zajetih najdišč je razložena v prvem poglavju, v interpretacijo pa smo zajeli tudi sosednja območja (Srednje Posočje, Selška in Poljanska dolina ter Beneška Slovenija v Italiji).

PROSTORSKA IN ČASOVNA OMEJITEV

Prostor

Zgornje Posočje obsega pretežno alpski svet vzhodnih Julijskih Alp in ga geografsko lahko razdelimo na Bovško, Kobaridsko in Tolminsko. Gre za

sredogorski in visokogorski svet, ki sega od Predela na zahodu do Bohinjsko-Tolminskega gorovja na jugovzhodu, kjer več kot polovica površja leži nad 1000 m nadmorske višine. Osrednjo os območja predstavlja globoko zarezana dolina reke Soče, ki se pri Mostu na Soči spusti do 152 m nad morjem. Poleg nje v Zgornje Posočje spadajo tudi spodnji del doline reke Idrijce ter doline Bače, Koritnice in Trebušce. Visokogorski alpski svet prehaja proti jugovzhodu v Cerkljansko hribovje, proti jugu pa v Idrijsko hribovje in Šentviško planoto (Perko, Orožen Adamič (ur.) 2001, 28–29; 33–36) (sl. 1).

Na jugu Zgornje Posočje sega do Mosta na Soči. Nekoliko južneje od tod, na območju Kanalskega Loma, je potekala tudi zgodovinska meja med Tolminskim in Goriškim gospostvom (Bizjak 2022, 38). Na zahodu je meja postavljena umetno – gre za državno mejo med Italijo in Slovenijo. V članku bo s tega prostora obravnavan del doline reke Nadiže v Sloveniji z Breginjiskim kotom, ne pa italijanski del Nadiških dolin, ki obsega doline ob spodnjem toku Nadiže (Natisone), ob Aborni (Alberone), Kozici (Cosizza) in Arbeču (Erbezzo), čeprav je tudi tu poselitveni vzorec podoben. Ena glavnih komunikacij je namreč potekala po dolini Nadiže v Furlanijo.

Pokrajinske značilnosti Zgornjega Posočja so bistveno vplivale na poselitev in izrabo prostora v vseh obdobjih, tudi v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku.

Čas

Spodnja časovna meja obravnavanega obdobja je konec 3. oz. začetek 4. st., ko se – tudi v širšem prostoru – začne intenzivno spreminjati poselitvena slika z izgradnjo zapornega sistema *Claustra Alpium Iuliarum* in prvim poselitvenim sunkom na višinske, težje dostopne lokacije.

Poznoantično obdobje v skladu z uveljavljeno opredelitvijo obdobji v Sloveniji zaključujemo s koncem 6. st. Znotraj tega obdobja označujemo čas približno od konca 3. do sredine 5. st. kot poznorimsko obdobje, medtem ko sta druga polovica 5. in 6. st. poznoantično obdobje v ožjem smislu.

Po koncu 6. st. večina poznoantičnih naselbin propade. Nekatera sicer kažejo sledove poselitve tudi v zgodnjem srednjem veku, vendar večinoma ne gre za neprekinjeno poselitev, ampak za ponovno uporabo že opuščениh lokacij. Zgodnesrednjeveška poselitev 7. in 8. st. je poznana zgolj na podlagi gorskih najdišč.

Dogovorjena zgornja časovna meja zgodnesrednjeveškega obdobja je 11. st. To so predvsem zadnji grobovi, v katerih se še pojavljajo pridatki, zametki prvih grajskih stavb in ostanki prvih zgodnesrednjeveških cerkva.

Veliko najdišč v Posočju je zaradi slabe raziskanosti široko časovno opredeljenih (npr. antika) ali pa celo neopredeljenih. Taka najdišča bomo upoštevali samo v primeru, ko je z njih poznana vsaj ena zanesljivo poznoantična ali zgodnesrednjeveška najdba. Po tem kriteriju smo v katalogu zbrali 119 najdišč (sl. 2).

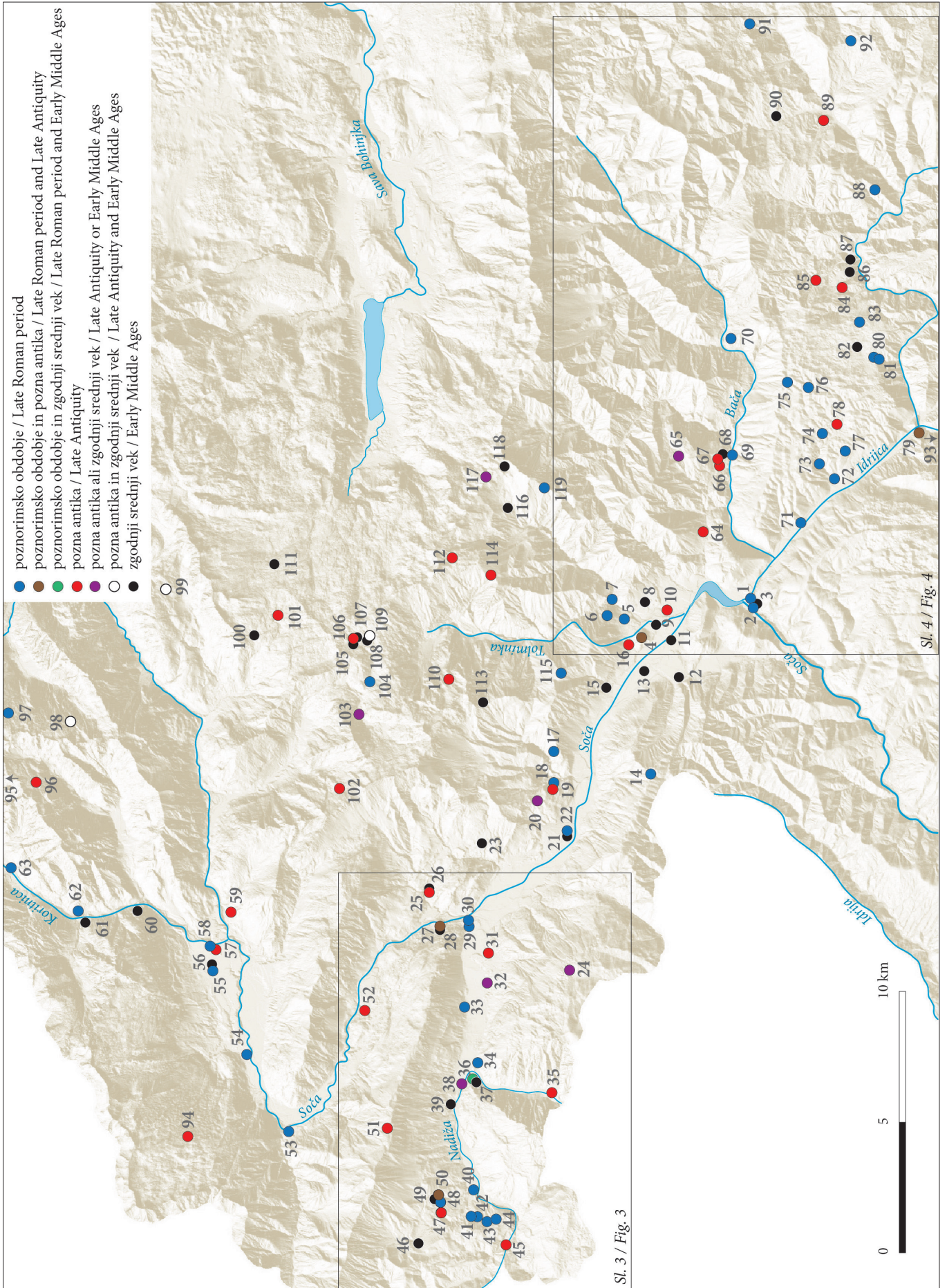
STANJE ARHEOLOŠKIH RAZISKAV

Večina arheoloških raziskav v Zgornjem Posočju je bila usmerjena v velika najdišča železnodobne svetolucijske skupine. Te sta pred kratkim izčrpno povzela Miha Mlinar in Sneža Tecco Hvala (2022, 401–405).

Antika v zadnjem času ni bila podrobneje obravnavana. Nada Osmuk je redno objavljala rezultate terenskih ogledov in raziskav, izkopavala je tudi svetišče na Gradiču (Osmuk 1982a; ead. 1984; ead. 1985 a–h; ead. 1987; ead. 1994–1995; ead. 1997; ead. 1998; ead. 2001 a–d). Jana Horvat je Posočje na kratko predstavila v pregledu rimskega obdobja v Sloveniji (Horvat 1999), posebej se je ukvarjala z najdbami z Ravelnika pri Bovcu (Horvat 2018) in z najdišči ob cesti proti Predelu (Horvat 2025). Z Mosta na Soči je bilo objavljenih nekaj rimskodobnih hiš (Mlinar et al. 2012; Mlinar 2021b) in drobnega gradiva iz naselbine in grobišč (Mlinar, Perko, Žbona Trkman 2015). Leta 2007 sta izšla pregledna zbornika s simpozijev o Posočju in Nadiških dolinah (Banchig, Magnani, Pessina (ur.) 2007; Chiabà, Maggi, Magrini (ur.) 2007).

Za poznoantično obdobje so velik premik pomenila večletna izkopavanja na Tonovcovem gradu (Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011). V monografski objavi najdišča je bil narejen tudi zadnji pregled stanja raziskav. Predstavljena je bila poselitvena slika Posočja v pozni antiki in poznorimske cestne povezave v odnosu do klavster (Ciglencečki 2011a; id. 2011b; id. 2015).

Za zgodnesrednjeveško obdobje je pregled naredil Drago Svolfšak že pred več kot petimi desetletji (Svolfšak 1970–1971). Predvsem z Vipavsko dolino in Goriško sta se podrobneje ukvarjala Svolfšak in Knific (Svolfšak, Knific 1976; Knific 2004; id. 2009–2010). Ciljnih pregledov, zgodovine razi-

skav ali študij poselitve po koncu sedemdesetih let nimamo.

Najdišča in posamične najdbe vseh obdobij so bili predstavljeni v preglednih katalogih razstav v Tolminskem muzeju (Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014; Mlinar, Turk 2016; Mlinar et al. 2018; Knific et al. 2021).

Od zadnjega pregleda poznoantičnega obdobja (Ciglencečki 2011a; id. 2011b) se je število novoodkritih najdišč sicer precej povečalo, vendar pa gre pri tem v veliki večini za slučajne najdbe brez kontekstov. Podobno velja za zgodnesrednjeveško obdobje, za katero so bile v zadnjem času objavljene detektorske najdbe z dveh višinskih naselbin (Knific et al. 2021, 41–45; Karo, Knific 2020, 196; Bitenc, Knific 2021).

Raziskave so se od konca devetdesetih let razširile tudi v visokogorje, kar je močno izboljšalo naše poznavanje zgodnje človekove uporabe alpskega prostora (Horvat 2019, ead. 2020). Julijske Alpe so bile v obravnavanem času močno obljudene in njihov posoški del je vključen v ta prispevek.

KRATEK ZGODOVINSKI ORIS MEJNEGA OZEMLJA

Zgornje Posočje in prostor vzhodno od njega je predstavljal pomembno prehodno ozemlje med Koroško in Gorenjsko ter Furlansko nižino.

Administrativna pripadnost Posočja v rimskem in poznorimskem obdobju iz virov ni jasna. Claudio Zaccaria domneva, da naj bi celoten levi breg gornjega toka Soče spadal v ager Emone, desni pa pod *Forum Iulii* (Zaccaria 2007, 138–139), vendar povsem jasnih argumentov za takšno umestitev nimamo.

Pomembno vprašanje, na katerega pa je zelo težko podati nedvoumen odgovor, je problematika meje med Furlanijo in Karniolo ali med Furlanijo in Istro v zgodnjem srednjem veku. Najpogosteje se meja s Karniolo na kartah zarisuje na reki Soči, meja z Istro pa po črti poznorimskega sistema klavster (npr. Štih 1999b, 121; Dolinar et al. 2011).

Podatki, iz katerih lahko sklepamo o mejah vsaj za poznejše obdobje, izvirajo iz pisnih virov, na primer podelitev škofjeloškega posestva freisinski škofiji iz leta 973 (Blaznik 1973). Iz tega dokumenta sledi, da je bila zahodna meja podeljenega ozemlja

na potoku Hotaveljščica in se približno ujema z lego poznorimske zapore pri Vratih (št. 92).¹ Morda si lahko predstavljamo, da je šla navidezna vzhodna meja Furlanije preko vrhov Idrijsko-Cerkljanskih hribov, verjetno pa ni imela bistvenega vpliva na ljudi, ki so tam živeli.

V sklopu Langobardskega kraljestva v Italiji (568–774/6) je Furlanija s središčem v Čedadu predstavljala eno najpomembnejših vojvodin, saj je z lego na meji proti Slovanom in Avarom igrala važno obrambno vlogo (najhujši vdori v Čedad so se zgodili v letih 611 in 663). Najlažji dostop v Furlanijo je sicer potekal skozi Vipavsko dolino, vendar so tudi poti po nadiških dolinah predstavljale nezanemarljivo vez proti slovanskima sosedama Karantaniji in Karnioli. Stare cestne povezave, ki so potekale preko Škofjeloškega in Cerkljanskega hribovja ali preko prelaza Predel ter se po dolini Nadiže iztekale v ravnino le nekaj kilometrov severno od Čedada, so gotovo zahtevale pozornost in strateški nadzor (Milavec 2025). Po mnenju zgodovinarjev so lahko staroselci iz porečij Save in Drave pred Slovani bežali tudi v Furlanijo (Štih 1999c, 83), torej bi bilo okrog leta 600 teoretično mogoče celo povečanje prebivalstva v Posočju.

V šestdesetih letih 7. st. je čedajski vojvoda Vektari premagal Slovane, ki so se utaborili v dolini Nadiže v kraju *Broxas*. Za te Slovane se predvideva, da so prišli mimo Kobarida, torej lahko s Koroške ali Karniole (Štih 1999b, 115–116). Na začetku 8. st. se omenjajo spori glede slovanskega plenjenja langobardskih čred ovac (Štih 1999b, 18, op. 106). Lokacijsko naj bi se nanašali na gorati del vzhodno od Furlanije, torej bi to lahko bili hribi Zgornjega Posočja. Ni pa jasno, ali to pomeni stalno slovansko naselitev. Ob prometnici skozi Kanalsko dolino so Slovani pri Meglarjah Langobardom plačevali davek v obdobju približno med 611 in 738. Napad na Karniolo čedajskega vojvode Rathisa leta 738 je najverjetneje potekal preko Posočja, ki predstavlja najkrajšo povezavo proti Savski dolini in Karnioli (Štih 1999b).

Pomen Čedada v 8. st. je jasno razviden iz koncentracije pomembnih osebnosti, povezanih s tem mestom. Od tridesetih let 8. st. dalje je poleg gastalda (kraljevega namestnika) in vojvode prebival v mestu oglejski patriarh. Iz Čedada so izvirali vojvodi in pozneje langobardska kralja Aistulf in Rathis, pa tudi patriarh Pavlin II. in pisec zgodovine Langobardov Pavel Diakon.

←

Sl. 2: Zgornje Posočje – najdišča po obdobjih.
Fig. 2: Zgornje Posočje – sites according to periods.

¹ Prav na tem prostoru poteka tudi razvodnica med jadranskim in črnomořskim povodjem.

Oglejski patriarhi so kot najmočnejša politična sila že kmalu v 10. st. od cesarjev pridobivali posest v Furlaniji, kasneje pa tudi na levem bregu Soče. Od Otona I. so leta 964 dobili Krmin in leta 967 Faro. Leta 1001 je patriarh dobil tudi pol Solkana, slovanske vasi Gorice in ozemlja med Sočo, Vipavo, Vrtovinskim potokom (*Ortaona*) in Trnovsko planoto. Enkrat do leta 1063/67 mu je pripadel še Tolmin. Kopičenje posesti v njegovih rokah je bilo namenjeno predvsem organizaciji obrambe Furlanije v času, za katerega se domneva neobstoj ali neaktivnost furlanskega grofa (Krahwinckler 1992; Štih 1999a; id. 1999b).

Kdaj točno preide večina Zgornjega Posočja v posest oglejskega patriarha, se ne da natančno ugotoviti. Verjetno se je to zgodilo vsaj okrog leta 1000, če ne že prej. Höfler (2016, 149–150) je menil, da je Oglej verjetno nekje do 1015 od kralja dobil prostor Tolmina, da je lahko dal desetino od Volč čedajskemu kapitulju. Leta 1192 se omenjata župniji v Bovcu in na Šentviški Gori. Za te omembe Štih (1999a) meni, da gre za cerkveno oblast, ne pa še lastništvo nad zemljo. Grad Kozlov rob v Tolminu je prvič omenjen v virih leta 1178 (Höfler 2022, op. 31).

Zgornje Posočje z okolico predstavlja konec 10. in v 11. stoletju mejno področje med grofijo Karniolo, škofjeloškim posestvom (od leta 973) škofije Freising/Breže, blejskim posestvom (od leta 1004) škofije Briksen in patriarhovo posestjo na Tolminskem (pred 1015). Posesti se stikajo v visokogorju in Cerkljanskem hribovju.

NAJDIŠČA

Naselja

Kot naselja smo opredelili 27 najdišč. Na veliki večini od njih arheoloških raziskav še ni bilo, zato so v to kategorijo uvrščena predvsem na podlagi lege, konfiguracije terena in posamičnih najdb. Začasna bivališča v gorah v to številko niso všteta, saj jih obravnavamo posebej v poglavju Gorski svet.

Naselja najdemo predvsem v dolinah rek Soče in Nadiže, medtem ko se zdi Idrijsko-Cerkljansko hribovje s Šentviško planoto redkeje poseljeno. Če pa med indice za poselitev štejemo tudi posamične najdbe, je slika bistveno drugačna, saj pokaže intenzivno obljudenost tudi na Šentviški planoti (glej pogl. Posamične in zakladne najdbe). Med naselji je 15 poznorimskih, štiri so opredeljena v poznorimsko in poznoantično obdobje, štiri

v pozno antiko, tri pa v zgodnji srednji vek. Le v enem primeru (Tonovcov grad) je potrjena poselitev v poznorimski dobi, pozni antiki in v zgodnjem srednjem veku, čeprav tudi tu ne gre za popolnoma neprekinjeno poselitev (Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2011, 70–71).

Poznorimska doba

V poznorimskem obdobju nekatera naselja Zgornjega Posočja kažejo kontinuiteto iz prazgodovinske in rimske dobe (npr. Most na Soči, Gradič), hkrati pa že nastanejo nova, večinoma na višinskih lokacijah.

Najpomembnejše prazgodovinsko in rimsko središče Zgornjega Posočja je bil Most na Soči (št. 1, 2). Rimskodobna naselbina je obsegala velik del površine železnodobne poselitve na terasastih pobočjih desnega brega Idrijce na sotočju s Sočo. Prebivalci so izrabili že urejen prostor, tudi orientacija stavb je večidel ostala enaka kot pri železnodobnih. Večina rimskodobnega gradiva iz raziskanih hiš je sicer neobjavljenega, objavljeno gradivo pa kaže, da je vsaj del naselbine živel še v poznorimski dobi, v drugi polovici 4. in v začetku 5. st. Vendar pa je bila večina hiš rimske naselbine v zadnjem obdobju 4. st. že porušeni, kar kažejo predvsem tri novčene depojske najdbe, zakopane v njihove ruševine. Od teh sta dve natančneje datirani v julij–avgust 388 in v november 401 (*FMRSI* 1, 26–29). Najmlajša najdba iz naselja je železna samostrelna fibula iz časa okrog leta 500 (Cunja, Mlinar (ur.) 2010, kat. 210) in morda nakazuje občasno obljudenost sicer v večini že opuščene naselbine še v začetku 6. st.

Velika prazgodovinska in rimska naselbina je bila tudi na Gradiču nad Kobaridom (št. 30). Arheoloških raziskav na njem do sedaj ni bilo, tako da je časovna opredelitev zgolj okvirna. Dokaj verjetno je, da je bilo obzidje zgrajeno na območju prazgodovinskega gradišča v zgodnjem rimskem obdobju (Laharnar, Štular, Mlinar 2015). Trajanje poselitve v poznorimsko obdobje z najdbami ni potrjeno. Kljub temu pa svetišče (št. 29) na terasi tik pod naseljem kaže na njegovo uporabo tudi v tem obdobju.

Osrednje naselje Zgornjega Posočja je v poznorimskem obdobju postal naravno dobro zavarovan Tonovcov grad (št. 27), ki se dviga nad sotesko reke Soče severno od Kobarida. Na njem je bila ob civilnem prebivalstvu nameščena tudi vojaška posadka, verjetno je bil v tem času že utrjen z obrambnim obzidjem.

Več posamičnih poznorimskih najdb kaže na poznorimsko naselbinsko območje na levem bregu

Soče pod Kobaridom, na lokaciji V Kamnih (št. 22) zahodno od vasi Kamno.

Kozlov rob nad Tolminom (št. 4) nadzoruje sotočje Soče in Tolminke. Čeprav je grad uničil večino poznoantičnih sledov, nove najdbe na tem mestu potrjujejo poznorimsko postojanko, ki je verjetno trajala še v 6. st. (Makovec et al. 2025).²

Dokaj intenzivna poselitev se kaže v zaledju Tolmina, ob poti, ki ob Tolminki in čez gorske prehode vodi proti Bohinju (glej pogl. Ceste in zaporni zidovi). Na lokaciji Kaštelute (št. 5) so bili odkriti ostanki rimskega podeželskega objekta, verjetno vile rustike, ki je živel do začetka 5. st.³ Na griču južno od objekta naj bi po ljudskem izročilu stale tri cerkve (Čujec Stres, Stres 2008; Gerbec, Mlinar 2011). Sočasna višinska postojanka Selce (št. 6) v neposredni bližini je bila verjetno povezana z vojaškim nadzorom omenjene poti, morda je služila tudi za začasno zatočišče prebivalcem pod

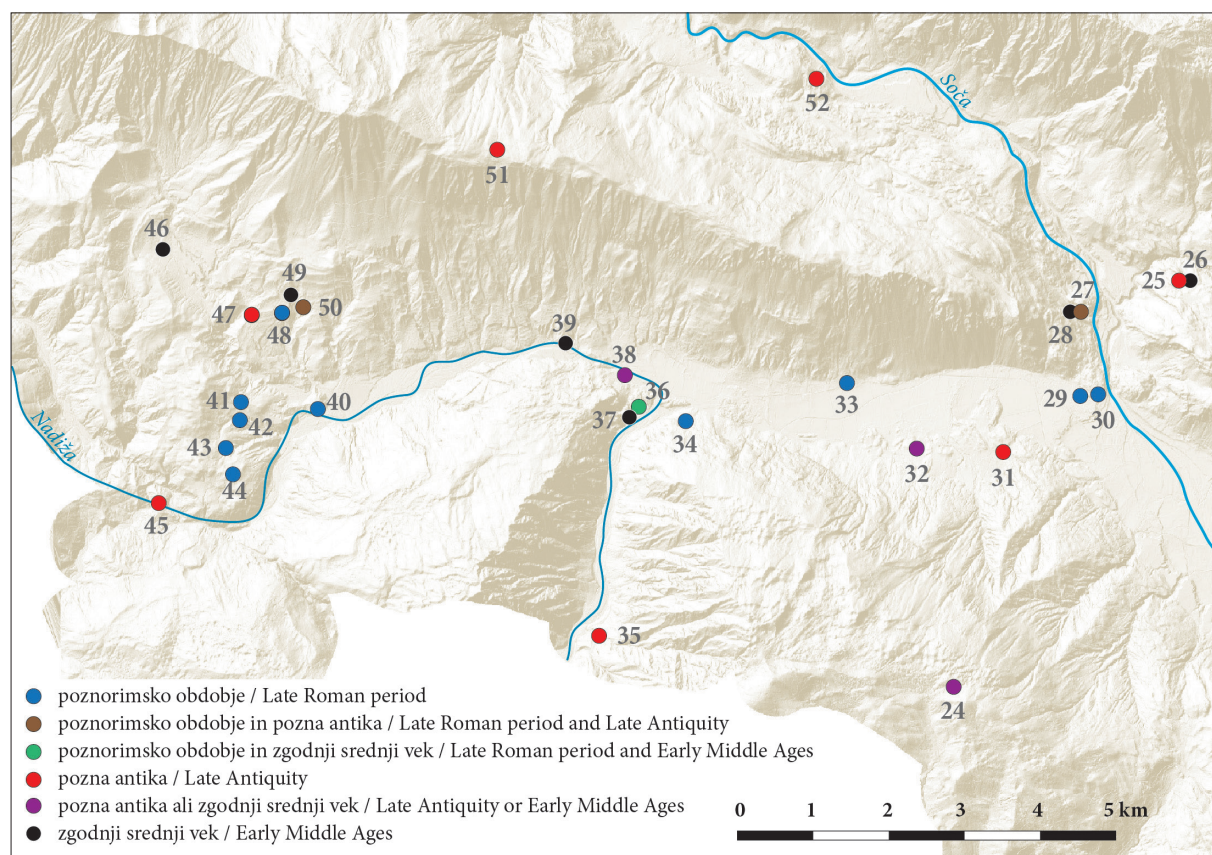
njo. V bližini leži še Jama v Skakalcih (št. 7), ki so jo verjetno občasno uporabljali v kulturne namene.

Med Kobaridom in Nadižo se ostaline rimskodobnih naselbin vrstijo ob cesti proti Čedadu (glej pogl. Ceste in zaporni zidovi). Zdi se, da so nekatere živele še v poznorimskem obdobju, npr. V Laščah nad Starim selom (št. 33), medtem ko na drugih poznorimska poselitev še ni potrjena.⁴ Sondiranja na domnevni rimski oz. poznorimski naselbini zahodno od vasi Kred niso potrdila njenega obstoja (Mlinar 2014). Nejasna so poročila o najdišču Molida (št. 34), od koder izvira zlatnik Valentinijana III. (425–455). Nad Nadižo se dviga strm hrib s cerkvico sv. Volarja (št. 36) z odličnim pregledom po dolini Nadiže na ovinek ceste proti Čedadu. Posamične najdbe z njega so široko datirane med pozno antiko in zgodnji srednji vek. Ali gre dejansko za naselbino ali le za uničene ostanke zakladnih najdb, pri trenutnem stanju raziskav ni jasno. Možno je tudi, da gre za poznoantično naselbino in ostanke zgodnesrednjeveških zakladnih najdb.

² Arheološka izkopavanja Skupine STIK in Tolminskega muzeja med avgustom in septembrom 2025 so odkrila ostanke temeljev zidu in kulturno plast, ki ju odlomki keramike datirajo med 4. in 6. st. (Makovec et al. 2025).

³ Gradivo s Kaštelut je v pripravi za objavo.

⁴ Lokacije Na gomilah pri Starem selu in v vasi Robič: Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 12, s citati.

Sl. 3: Najdišča med območjem Kobarida in Breginjskim kotom.

Fig. 3: Sites between Kobarid area and Breginjski kot.

Relativno gosta je poznorimska poselitev Breginjskega kota, ki jo kažejo tako ostanki naselbin kot posamične in zakladne najdbe (sl. 3). Na hribu Na Lupu s cerkvico sv. Helene v Podbeli (št. 40) so ostanki zidane naselbine. V naravi so zidovi vidni na zahodnem robu platoja, na zračnem lidarskem posnetku pa se vidi, da je bil pozidan ves plato. Časovno opredeljive najdbe z naselbine so redke, večina jih spada v zgodnjericinsko obdobje. Obljudenost v poznorimskem obdobju zaenkrat nakazuje zgolj triroba pušičična ost (Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 42, kat. št. 54). Poznoantične poselitve trenutno ni mogoče zagovarjati, saj najdb, ki bi jih lahko opredelili v čas po sredini 5. st., ne poznamo.

Sledovi antične in poznoantične poselitve Breginjskega kota so poznani tudi na lokacijah, odmaknjenih od reke Nadiže. Nad vasjo Homec, na ledini Na Mlakah (št. 50), so na terenu opazne terase. Drobne najdbe podpirajo domnevo o poznorimski in poznoantični naselbini. Zaščiten in odmaknjena lega je verjetno botrovala nadaljevanju poselitve v 6. st. Najbrž so z naselbino povezane tudi posamične poznorimske najdbe nekoliko zahodnejše, pri cerkvi sv. Križa nad vasjo Sedlo (št. 48). Nekoliko južneje, na predelu, imenovanem Gradec (št. 47), se pojavljajo predvsem zgodnjericinske najdbe, nekatere pa nakazujejo vsaj občasno prisotnost ljudi tudi v pozni antiki.

Poznorimsko poselitveno območje je bilo tudi severovzhodno od vasi Logje. Po površinskih najdbah sklepamo, da gre pravzaprav za dve poselitveni območji. Znotraj prvega (Gača, št. 41) je bila z detektorjem kovin najdena poznorimska zakladna najdba (Gača, št. 42). Drugo (Podlešče, št. 44) je ležalo nekoliko južneje, že izven njega pa je bila odkrita druga zakladna najdba (Na ravni, št. 43).⁵

Na Bovškem so bili sledovi rimskodobne poselitve dokumentirani v ravninskem svetu južno od Bovca, na območju današnje cerkve Device Marije v Polju in v njeni okolici (št. 55). Verjetno gre za ostanke večje kmetije ali obcestne postaje, ki je datirana v konec 4. st. Poznorimske ostaline so poznane tudi z vzpetine Ravelnik (št. 58), ki je nadzirala pot od Bovca proti Predelu.

⁵ Depoja sta bila najdena v letih 2013/2014, leta 2020 pa predana v hrambo Tolminskemu muzeju. Nekaj najdb je bilo predanih Tolminskemu muzeju še leta 2024.

→

Sl. 4: Najdišča v okolici Tolmina, Mosta na Soči, na Šentviški planoti in na Cerkljanskem.

Fig. 4: Sites in the vicinity of Tolmin, Most na Soči, on Šentviška planota, and in Cerkljansko.

Šentviška planota je bila zaradi naravno zavarovane, odmaknjene lege in primernih pogojev za kmetovanje privlačna za poselitev tudi v poznorimskem obdobju (sl. 4). Od tam je poznanih več posamičnih najdb in zakladna najdba novcev, v sklop vojaških postojank pa sodi Vrh gradu pri Pečinah (št. 77).

V Cerkljanskem hribovju so izrazito vojaške najdbe sporočene z ozkega hrbta z odlično strateško lego Mali Njivč (št. 91). Najdišče je opredeljeno kot pribežališče zadnje tretjine 3. in vojaška postojanka zadnje tretjine 4. st.

Zelo redki so sledovi poselitve v dolini Idrijce. Izjema je višinska utrjena naselbina Prvejk nad Dolenjo Trebušo (št. 79). Nekaj posamičnih najdb s hriba v glavnem sodi v rimsko obdobje.⁶ Čeprav drobnih najdb, ožje datiranih v poznorimski čas, s hriba ne poznamo, ga Ciglencečki (2011b, 262, 268) zaradi strateške lege šteje kot zelo verjetno točko zapornega sistema Italije, obljuden pa je bil tudi v pozni antiki (glej tam).

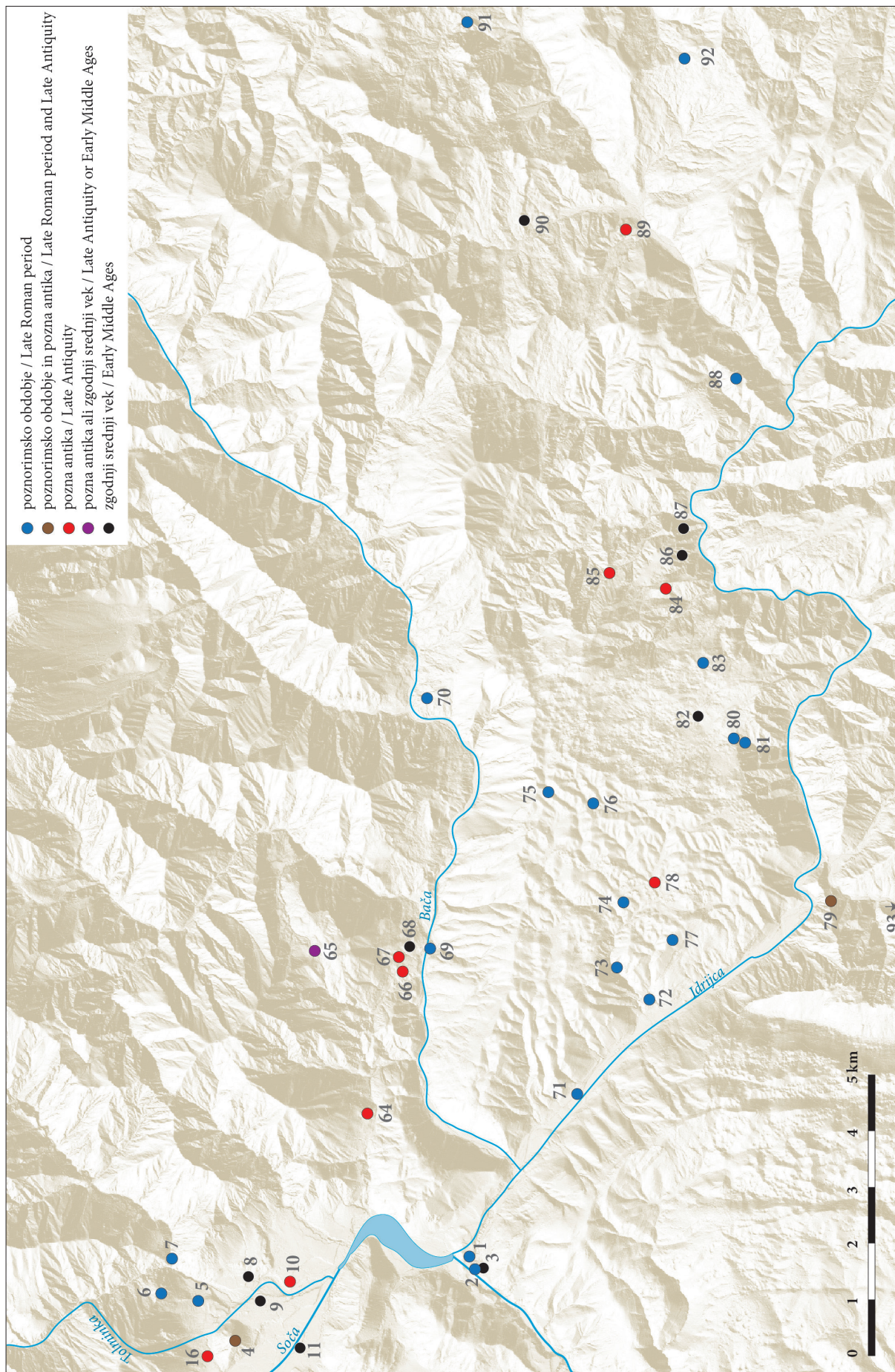
Pozna antika

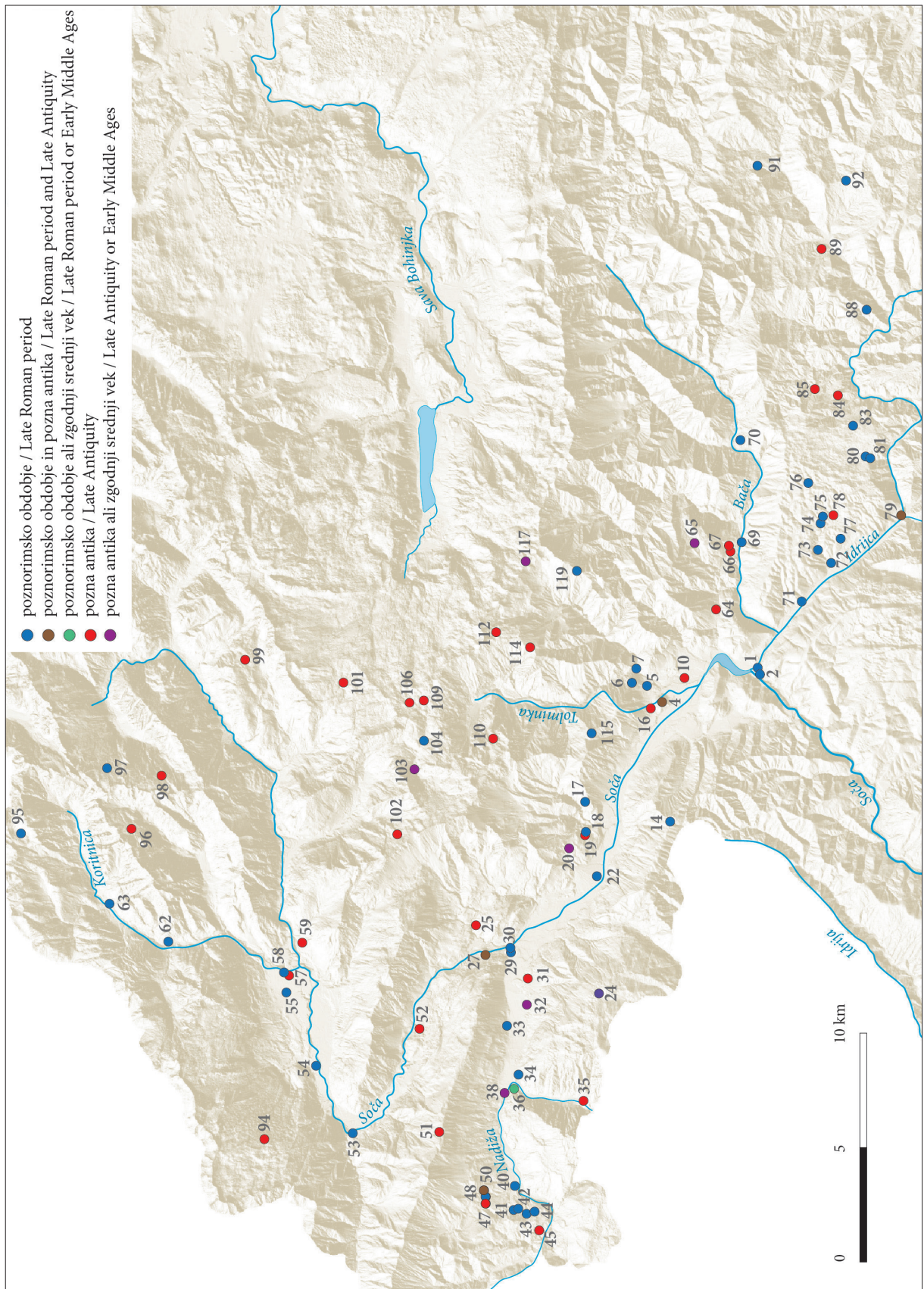
Zanesljivi znaki poselitve iz 6. st. so redkejši, skoraj vse nižinske naselbine z izjemo naselbine Na Mlakah pri Homcu (št. 50) v Breginju so v tem času opuščene. Večina poselitve se premakne na višinske utrjene naselbine (sl. 5) in kot regionalni center Zgornjega Posočja se v zadnjih desetletjih 5. in v 6. st. dokončno vzpostavi Tonovcov grad (št. 27). Utrjena naselbina je v tem času obsegala pribl. 30 stavb, od tega vsaj tri zgodnjekrščanske cerkve. Življenje na njej je vsaj v manjšem obsegu verjetno trajalo še v prvih desetletjih 7. st.

Na levem bregu Soče, na Drežniškem, je bil na podlagi naključnih najdb keramike in na podlagi strateške lege nasproti Tonovcovega gradu v pozno antiko uvrščen Veliki Gradec (št. 25). Nepooblaščen iskalci so z detektorjem kovin tu odkrili bogate zgodnjeresrednjeveške kovinske najdbe (glej pogl. Zgodnji srednji vek, št. 26). Ob arheološkem sondiranju najdena keramika je močno prežgana in ne omogoča natančne časovne opredelitve.

V pozni antiki je pridobila na pomenu pot, ki se odcepi od Soče pri Tolminu, preči Tolminko, vodi preko Ljubinja in Huma in se nato spusti v Baško grapo (glej pogl. Ceste in zaporni zidovi),

⁶ Hrani Tolminski muzej.

Sl. 5: Zgornje Posočje – poznorimska in poznoantična naselja.

Fig. 5: Zgornje Posočje – Late Roman and Late Antique settlements.

njen potek pa dokazujejo v glavnem grobišča, medtem ko so naselja redka. Obstoj postojanke na Kozlovem robu (št. 4), ki je lahko nadzorovala križišče obsoške poti s potjo preko Huma in tisto po dolini Tolminke, je bil do pred kratkim za čas pozne antike vprašljiv. Zadnje raziskave potrjujejo njen obstoj tudi ob koncu 5. in v 6. st.⁷ Morda lahko v pozno antiko postavimo ostanke nasipa in kamnitih stavb na ledini Na kapli nad Podmelcem (št. 66), ki ležijo v bližini grobišča na Bukovčevem brdu (št. 67). Najdbe keramike kažejo tudi na poselitveno točko na ledini Merišče pri Selih nad Podmelcem (št. 65).

Na podlagi posamičnih najdb domnevamo poznoantično poselitev na Sv. Volarju (št. 36), ki ga odlikuje odlična strateška lega ob poti od Kobarida proti dolini Nadiže in v Furlanijo. V Breginjskem kotu so poznoantične najdbe poznane z Gradca pri Logjeh (št. 45). To je ozka, naravno odlično zavarovana vzpetina z nekaj terasami nad Nadižo in potokom Legrada. Verjetno gre za naselbino iz časa 6. in morda še prve polovice 7. st.

V Breginjskem kotu se življenje iz poznorimskega obdobja nadaljuje tudi na neutrjeni naselbini Na Mlakah (št. 50). Morda so se prebivalci občasno zatekli tudi v bližnjo višinsko naselbino Gradec pri Sedlu (št. 47).

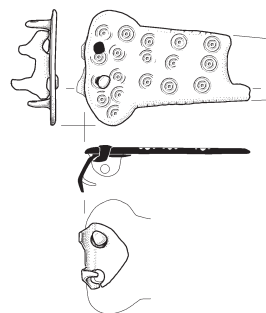
Tudi življenje na odmaknjeni Šentviški planoti je teklo dalje v poznoantičnem času, vendar ga tudi tu dokazujejo le grobišča (glej pogl. Grobišča), naselja še niso odkrita.

Obljudenost naselbine na Prvejku (št. 79) v dolini Idrijce v pozni antiki nakazuje najdbi dvoramne fibule (*sl. 6*) in pasne spona.

Zgodnji srednji vek

Na poznoantičnih naseljih so po koncu 6. st. sledovi nadaljevanja poselitve redki (*sl. 7*). Izjema je le Tonovcov grad, kjer so bili na ruševinah poznoantične naselbine (št. 27) odkriti tudi ostanki zgodnjersrednjeveške poselitve (št. 28). Z Velikega Gradca (št. 26) in Gradišča nad Trebenčami (št. 90) izvirajo predvsem zgodnjersrednjeveški kovinski predmeti, ki jih okvirno datiramo med 8. in 11. st.

O obljudenosti Mosta na Soči tudi v zgodnjem srednjem veku lahko sklepamo po najdbi žgane-groba iz konca 7. ali začetka 8. st. (glej pogl. Grobišča). Iz dolin so znane predvsem posamične najdbe. Zdi se, da podobno kot to velja za velik

Sl. 6: Prvejk nad Dolenjo Trebušo (št. 79) – bronasta pasna spona. M. = 1 : 2.

Fig. 6: Prvejk above Dolenja Trebuša (No. 79) – bronze belt buckle. Scale = 1:2.

del današnje Slovenije, tudi v Zgornjem Posočju zgodnjersrednjeveške naselbine ležijo pod današnjimi naselji in jih zato težko odkrijemo.

Najbolj raziskana je zgodnjersrednjeveška poselitev na Tonovcovem gradu (št. 28), kjer so do neke mere še uporabne poznoantične zidane stavbe uporabili kot bivališča v 8. ali 9. st. V naselbini je bilo odkritih tudi nekaj zgodnjersrednjeveških grobov. Zaradi fragmentarnosti podatkov si poteka dogajanja na naselbini v zgodnjem srednjem veku še ne znamo dobro razložiti, vendar ta primer kaže, da podrobna analiza lahko razkrije tudi faze uporabe, ki so na slabše raziskanih najdiščih neopazne.

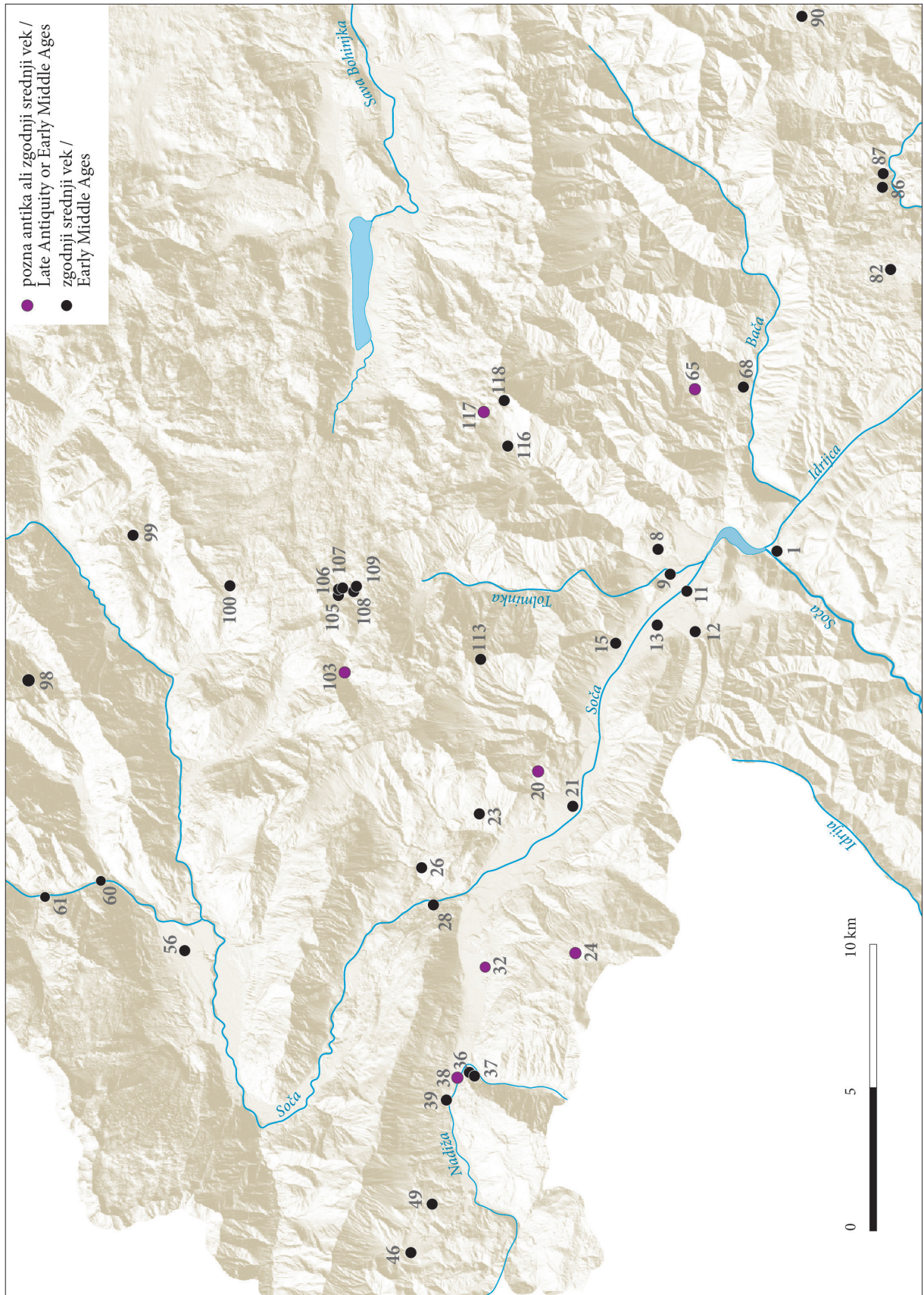
Izrazita zgodnjersrednjeveška poselitvena faza je bila odkrita na višinski utrjeni naselbini Veliki Gradec pri Drežnici (št. 26). Lokacija ima strateško pozicijo za nadzor Soče in prehodov ob njej in leži prav nasproti Tonovcovega gradu, obenem pa nadzira tudi dostop do za naselitev ugodnega prostora pod Krnom.

Na obeh vzpetinah pri cerkvi sv. Jošta na Gradišču nad Trebenčami, ki leži na strateškem položaju med dolinama Bače in Poljanske Sore (št. 90), je bilo najdeno zgodnjersrednjeveško orožje, orodje in konjeniška oprema. Najdbe so zelo podobne predmetom z Velikega Gradca pri Drežnici.

Velja opozoriti tudi na posamične najdbe zgodnjersrednjeveškega nakita v bližini današnjih cerkva (glej pogl. Posamične in zakladne najdbe), ki ob pisnih omembah prafar nakazujejo začetke razporeditve današnjih naselij.

Posredno nižinsko poselitev nakazujejo tudi sezonske poselitvene točke v gorah (*sl. 7*), ki jih radiokarbonske datacije postavljajo v razpon med 7. in 8. st. (*sl. 8*), torej v čas, ki je v dolinah slabo poznan.

⁷ Najdba zlatnika cesarja Zenona ter uvožena in groba keramika (Makovec et al. 2025).

Sl. 7: Zgornje Posočje – zgodnesrednjeveška najdišča.

Fig. 7: Zgornje Posočje – Early Medieval sites.

Št. / No.	Najdišče / Site	Lab. št. / Lab. No	Vrsta vzorca / Type of sample	¹⁴ C starost / age	Kalibrirano / Calibrated (2σ)	Opomba / Note
64	Ljubinj – Na Mirih	Poz-153661	kost / bone	1490 ± 30 BP	545–642	1,6 % N; 6,9 % C; 2 % kolagena / collagen
64	Ljubinj – Na Mirih	Poz-153662	kost / bone	1550 ± 30 BP	431–587	2,1 % N; 8,8 % C; 1,5 % kolagena / collagen
78	Pečine – Kaplanija	Poz-153663	kost / bone	1580 ± 30 BP	420–556	1,6 % N; 6,0 % C; 1,6 % kolagena / collagen
78	Pečine – Kaplanija	Poz-153634	kost / bone	1590 ± 30 BP	419–548	1,6 % N; 5,8 % C; 3,4 % kolagena / collagen
78	Pečine – Kaplanija	Poz-153636	kost / bone	1600 ± 30 BP	416–545	2,4 % N; 8,4 % C; 3,4 % kolagena / collagen
98	Razorci nad Zapotokom	Poz-142192	kost / bone	1605 ± 30 BP	415–544	2,2 % N; 10,9 % C; 6,4 % kolagena / collagen
98	Razorci nad Zapotokom	Poz-141541	ogljje / charcoal	1200 ± 30 BP	771–894	/
100	Mali Lepoč pod Travnikovo dolino	Poz-119633	ogljje / charcoal	1295 ± 30 BP	662–770	/
105	Pod Veliko Monturo	Poz-119631	ogljje / charcoal	1300 ± 30 BP	660–731	/
107	Veliki Lepoč 2	Poz-72353	ogljje / charcoal	1205 ± 30 BP	745–894	/
108	Mali Lepoč 1	Poz-72343	ogljje / charcoal	1225 ± 30 BP	690–750, 761–885	/
109	Mali Lepoč 2	Poz-72345	ogljje / charcoal	1245 ± 30 BP	680–780, 788–874	/
112	Pod Zelenim vrhom	Poz-72351	ogljje / charcoal	1515 ± 30 BP	428–495, 527–615	/
116	Planina Razor	Poz-120176	prežgani ostanki hrane / carbonised food residue	980 ± 30 BP	993–1058, 1075–1155	/

Sl. 8: Radiokarbonske datacije najdišč iz Zgornjega Posočja. Vzorci so bili analizirani v laboratoriju v Poznanju in kalibrirani s programom OxCal v4.4 (krivulja IntCal20) (Bronk Ramsey 2009; Reimer et al. 2020).

Fig. 8: Radiocarbon dates of sites from Zgornje Posočje. Samples were analysed in the laboratory in Poznań and calibrated with the OxCal v4.4 program (IntCal20 curve) (Bronk Ramsey 2009; Reimer et al. 2020).

Grobišča

V nasprotju z relativno veliko podatki o naselbinah je bilo odkritih malo grobišč ali posameznih grobov (11) iz celotnega predstavljenega obdobja.

Poznorimsko obdobje

Poznorimski so nekateri grobovi rimskega grobišča na Mostu na Soči (št. 2). V rimskem obdobju (verjetno že sredi 1. st. pr. n. št.) se je pokopavanje z velikega prazgodovinskega grobišča na levem bregu Idrijce sicer v veliki meri preneslo na novo grobišče na desnem bregu, vendar pa se je s posamičnimi grobovi (npr. grob na Lipičarjevem vrtu) nadaljevalo tudi na levem bregu vsaj do 4. st. (Mlinar 2020a, 93). Na Robu na Idriji pri Bači (št. 71) sta bila med železnodobnimi in zgodnjerskimi najdena dva poznorimska grobova. Tudi na grobišču Na logu (št. 72) na Slapu ob Idriji je med 18 odkritimi grobovi nekaj takih, ki sodijo v poznorimsko obdobje.

Ti grobovi podobno kot naselbinski ostanki slikajo nadaljevanje življenja na istih mestih vsaj v 4. st.

Pozna antika

Iz poznoantičnega obdobja so raziskani grobovi iz notranosti okolice cerkvenega kompleksa na Tonovcovem gradu (št. 27). Grobišče izven naselbine do sedaj kljub intenzivnemu iskanju ni bilo odkrito, poznoantični grobovi iz cerkvenega kompleksa pa so z izjemo enega otroški. Radiokarbonske analize datirajo pokope v 6. st.

Z ledine Rodne pri Tolminu (št. 10) poznamo samo Moserjevo omembo in risbo pridatkov iz žganega groba (meč, ščit in prstan), saj najdbe niso ohranjene.

Manjše grobišče je bilo odkrito na domačiji Kaplanija na Šentviški planoti (št. 78). Skeleti so bili položeni v kamnite skrinje in vsi brez pridatkov. Radiokarbonska datacija treh grobov je pokazala izredno enoten rezultat od prve tretjine 5. do sredine 6. st. (sl. 8).

Na robu ledine Na Mirih (št. 64) vzhodno od vasi Ljubinj je bilo izkopano manjše skeletno grobišče, na podlagi skromnih grobnih pridatkov datirano v drugo polovico 6. oz. začetek

7. st.⁸ Rezultati radiokarbonske analize kažejo na datacijo v čas od druge tretjine 5. do konca 6. st. za grob 3 oz. druge polovice 6. do sredine 7. st. za grob 1 ali 2 (sl. 8).⁹

Na terasah nad vasjo Podmelec (Bukovčevo brdo, št. 67) je bilo raziskanih pet grobov iz časa okrog leta 600.

Tako kot naselbine so tudi poznoantična grobišča na novih, dvignjenih lokacijah razporejena ob poti od Zgornjega Posočja čez Cerkljansko v osrednjo Slovenijo.

Zgodnji srednji vek

V okviru prazgodovinskega grobišča Repelc na Mostu na Soči sta bila v jami, obdani z lapornimi ploščami, odkrita zgodnjersrednjeveška keramična lonca iz konca 7. oz. začetka 8. st. (št. 3). Gre za ostanek domnevnega zgodnjersrednjeveškega žganega groba (v prvih objavah interpretiran sicer kot ostanek selišča, v jami namreč ni bilo najdenih ostankov žganih kosti).

Nekaj zgodnjersrednjeveških skeletnih grobov je bilo odkritih tudi na Tonovcovem gradu (št. 28). Razporejeni so bili med poznoantičnimi bivalnimi stavbami in ob cerkvah, vendar so nastali po koncu poznoantične faze na naselbini. Radiokarbonske analize so pokazale precej širok razpon datacij, med 8. in 10. st., odnos grobov do naselbine in cerkva pa ni dokončno pojasnjen (Milavec 2020; ead. 2024).

Skoraj popolnoma uničeno grobišče ob cerkvi sv. Urha v Tolminu (št. 11) sega v čas med 9. in 11. st.

Zgodnjersrednjeveški grob, verjetno ostanek grobišča, je bil odkrit na Bovškem polju v bližini cerkve Device Marije v Polju (št. 56).

Ceste in zaporni zidovi (sl. 9)

Ceste so že od prazgodovine potekale približno po istih trasah, kot jih je dopuščal relief. Rekonstrukcijo prazgodovinskih poti sta pred kratkim podala Miha Mlinar in Sneža Tecco Hvala (2022, 424–425). V rimskem obdobju je Posočje sicer ostalo nekoliko odmaknjeno od novih centrov moči in tudi prazgodovinske povezave so postale manj pomembne. Rimljani so za povezavo Furlanije s severnimi in vzhodnimi ozemlji zgradili nekatere

nove ceste, ki so potekale po manj ugodnih terenih in zahtevale več naporov pri vzdrževanju. Glavni prometnici iz Furlanije sta vodili po Vipavski dolini proti vzhodu in po dolini Bele proti severu. Z izgradnjo ceste po dolini Bele (med sredino in koncem 1. st. pr. n. št.; Faleschini 2018, 227) je izgubila na pomenu stara pot proti Noriku, ki je z Goriškega tekla čez Banjšice do Mosta na Soči in nato bolj ali manj ob Soči do Bovca ter ob Koritnici do Predela, prav tako tudi pot ob Nadiži, ki se je pri Kobaridu priključila obsoški poti. S tem, ko je postalo Zgornje Posočje odmaknjeno od glavnih prometnih poti, sta med sredino in koncem 1. st. pr. n. št. (Faleschini 2018, 227; Horvat 2025) začela izgubljati pomen tudi velika prazgodovinska centra Most na Soči in Kobarid.

V poznorimskem obdobju se je zaradi nestabilnih političnih razmer spet povečal strateški pomen celotnega območja jugovzhodnih Alp na prehodu v Italijo (Ciglencečki 2011b, 259), ki je bil utrjen s sistemom zapornih zidov, utrd in stolpov sistema *Claustra Alpium Iuliarum* (Šašel, Petru (ur.) 1971; Ciglencečki 2011b; Kos 2012; id. 2014; Kusetič et al. 2014). V Zgornjem Posočju je bil na nekaterih mestih odkrit potek severnega kraka tega sistema z zidovi in postojankami ter nekaj domnevnimi lokacijami.

Pot po dolini Bače je branil zaporni zid pri Zarakovcu (št. 70), severno od Koritnice, ki je zapiral pot v dolino Selške Sore in proti Bohinju, hkrati pa je nadzoroval pot, ki je od Bače prek sedla na Bukovem potekala čez Cerkljansko hribovje v dolino Poljanske Sore in naprej proti Škofji Loki in Kranju. Še ena postojanka se domneva na desnem bregu Bače pri Klavžah (Na Ilovici).¹⁰ Arheološko sicer ni zanesljivo potrjena, morda jo nakazuje najdba krilatega pasnega okova nad cestnim predorom pri Klavžah (št. 69; sl. 10: 1). S postojanko Na Ilovici naj bi bila povezana tudi lokacija Pri Šornu na obronkih Šentviške planote.¹¹

Čez Šentviško planoto je že od prazgodovine vodila povezava z osrednjo Slovenijo (najdišč v dolini Idrije med Dolenjo Trebušo in Reko namreč ni), kar kažejo številna najdišča (prim. Mlinar, Tecco Hvala 2022). V poznorimskem obdobju je spet pridobila na pomenu.

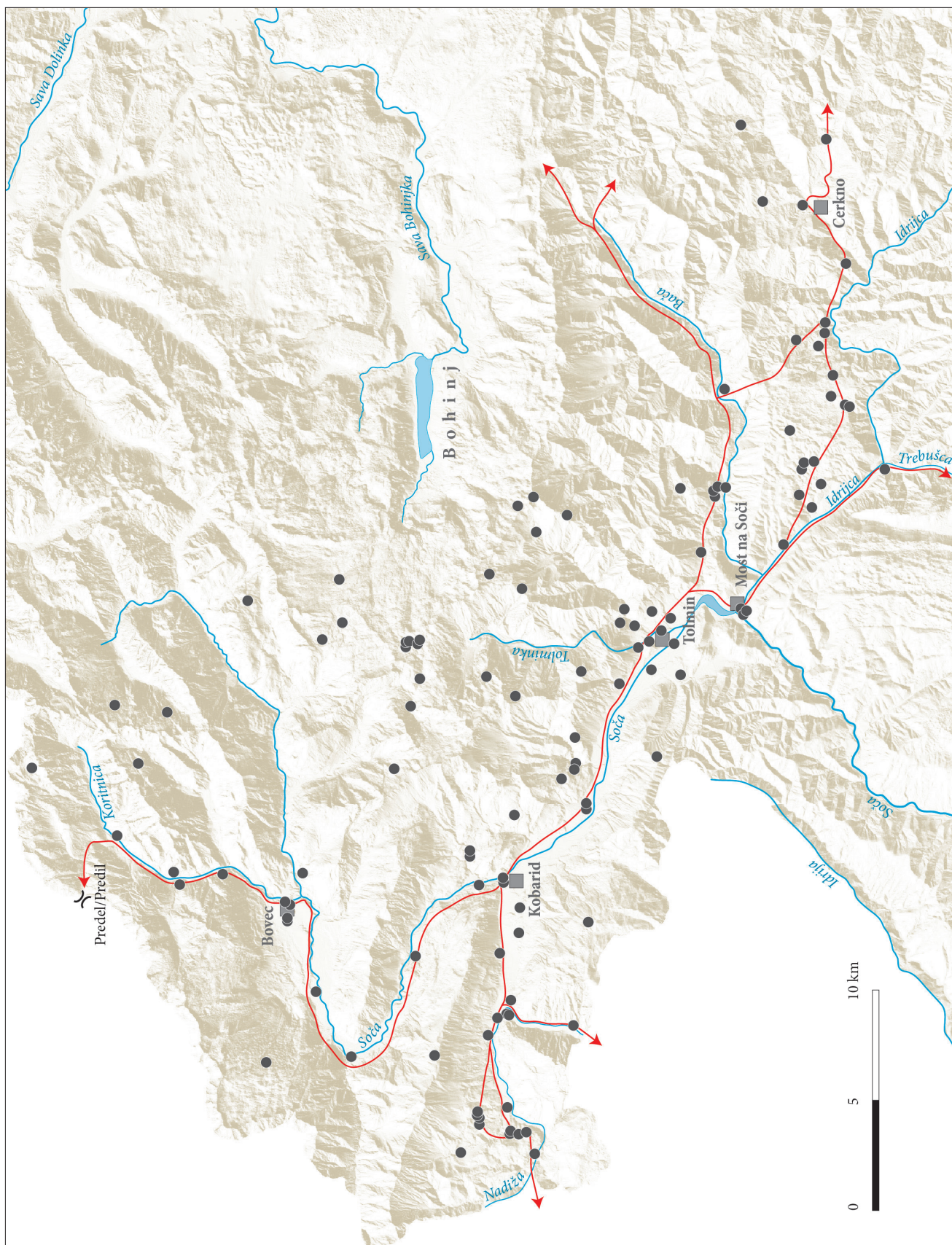
Pot čez Cerkljansko hribovje v dolino Poljanske Sore na skrajnem vzhodu obravnavanega območja

⁸ V osrednjem delu ledine morda glede na toponim lahko domnevamo poznoantično naselbino, vendar zanesljivih dokazov za to ni.

⁹ Kostni grobov 1 in 2 so premešane.

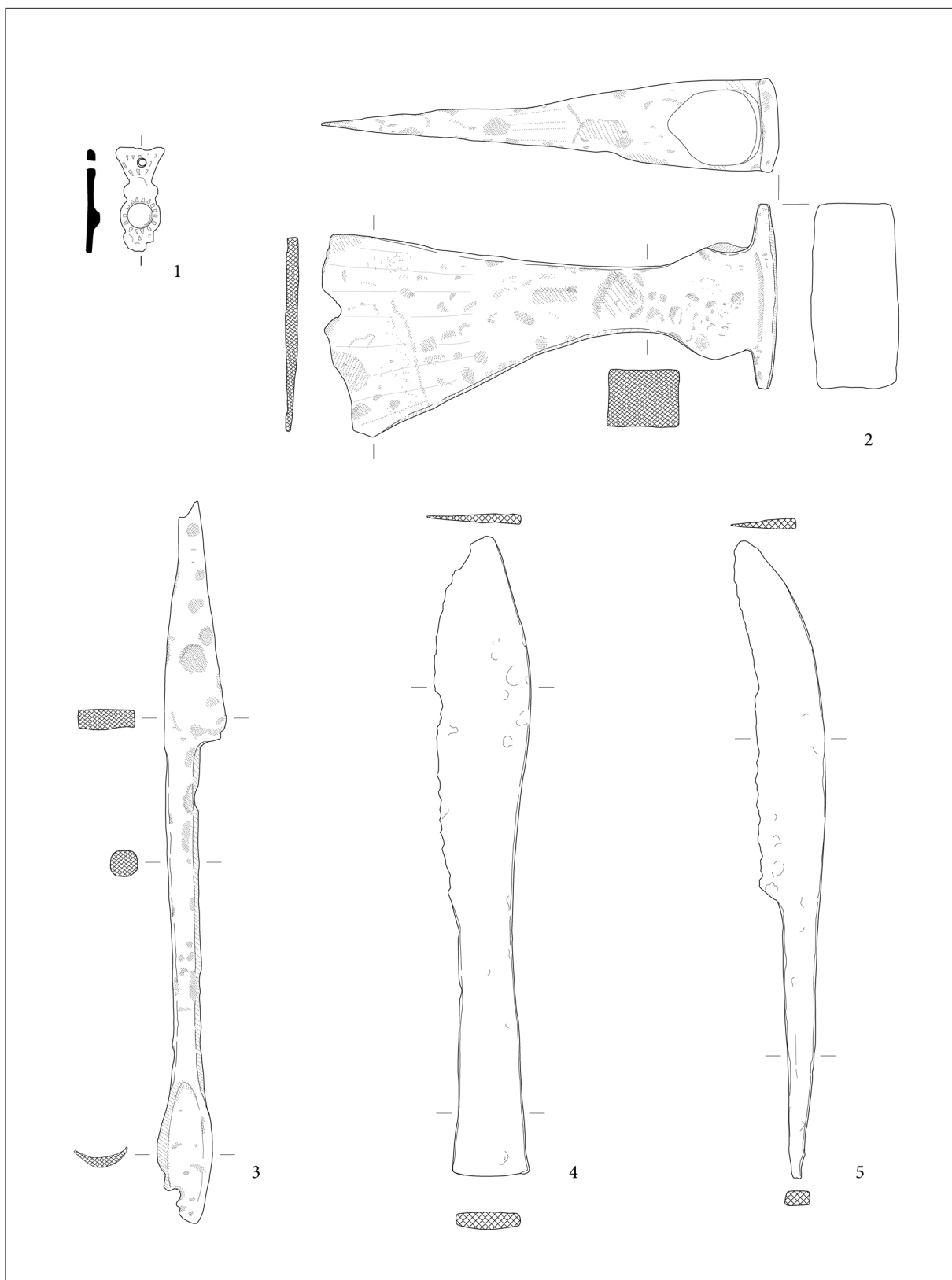
¹⁰ EID 18099.

¹¹ Z lokacije so poznani latinski in zgodnjerski grobovi, poselitev v poznorimskem obdobju ni potrjena (Mlinar et al. 2018, 30; EID 5025).

Sl. 9: Domneven potek cestnih povezav glede na najdišča.

Fig. 9: Proposed road network in relation to the archaeological sites.

Sl. 10: Najdbe orodja, orožja in opreme ob domnevnih cestnih povezavah in poteh. 1 Podmelec – Klavže (št. 69); 2,3 Trnovo – Hodovec (št. 52); 4 Selišče – Na njivici (št. 17); 5 Globoko (št. 117). 1 bron; 2–5 železo. M. = 1 : 2.

Fig. 10: Finds of weapons, tools, and equipment along the presumed road connections and paths. 1 Podmelec – Klavže (No. 69); 2,3 Trnovo – Hodovec (No. 52); 4 Selišče – Na njivici (No. 17); 5 Globoko (No. 117). 1 bronze, 2–5 iron. Scale = 1:2.

nadzoruje tudi zapora pri Vratih nad Planino pri Cerknem (št. 92).

Po propadu zahodnorimske države se je gotovo začelo poznati pomanjkanje vzdrževanja cest in logistične podpore potnikom na njih. Zato so znova postale pomembnejše naravno bolj ugodne poti iz predrimskega obdobja, ki so ostajale prehodne kljub pomanjkanju oskrbe. Hkrati se je z vzpostavitev pomembnih regionalnih centrov Čedad in Kranja spremenila politična situacija, kar je spet povečalo pomen starih povezav Posočja z Gorenjsko. Ponovno je zato pridobila na pomenu pot, ki je vodila iz Čedad ob Nadiži in na okljuku Nadiže pri Robiču zavila proti Kobaridu. V tem delu se je pred Starim Selom dvignila na pobočje Starijskega vrha, da se je izognila poplavni ravnici potoka Idrija, ter se pod zahodnim robom naselbine na Gradiču nadaljevala proti Tonovcovemu gradu, ki je predstavljal osrednjo nadzorno postojanko. Od tu je tekla po pobočju proti Trnovem (poselitveno območje Hodovec, št. 52, sl. 10: 2,3), kjer se je od nje verjetno odcepila stranska pot proti Soči.¹² Glavna cesta se je do Soče verjetno spustila šele pri Srpenici. Njen nadaljnji potek ni jasen. Rezultati analize optimalnih poti, mrežne in historične analize kažejo, da naj bi pri naselju Žaga (najdba poznorimske sekire, št. 53) prečkala Sočo in tekla nekaj časa po levem bregu ter jo spet prestopila pred Bovcem (Štular 2011b, 57, sl. 1.38). Kljub temu se zdi bolj verjeten njen potek po desnem bregu, kar nakazuje posamična najdba fibule z ledine Podklopca (št. 54) in ostanki poselitve na Bovškem polju (št. 55). Od Bovca se je dvignila proti Predelu (naselje Ravelnik, št. 58, ter posamične najdbe št. 62 in 63). V dolini Bele se je združila z itinerarsko cesto Akvileja–Virunum (pregledno pri Bosio 1991, 193–199; Maggi, Žbona Trkman 2007).

Druga pomembna povezava se je pri Kobaridu usmerila ob Soči navzdol. Reko je verjetno prečkala tik pod Kobaridom (Štular 2011b) in nato potekala po njenem levem bregu (V Kamnih (št. 22), Na njivici nad Seliščem (št. 17; sl. 10: 4)), nadaljevala od vasi Dolje (št. 16) ob severnem pobočju Kozlovega roba (št. 4) do Zatoľmina (Kaštelute, št. 5, Selce, št. 18) in se spustila do Tolmina. Pri Tolminu se je dvignila čez Ljubinj na Hum, se spustila v Baško grapo in nadaljevala čez stare prehode proti Gorenjski (v Bohinj in dolino Selške Sore). Vsaj za

čas 6. st. traso dokazujeta najdišči Rodne (št. 10) in Na Mirih (št. 64) (glej pogl. Grobišča).

Poleg teh povezav so bile v poznoantičnem obdobju še vedno v uporabi manjše gorske povezave z Bohinjem. Potekale so tako po dolinah Koritnice in Bače kot iz Tolminske kotline (Mlinar, Turk 2016, 11–14). Najkrajše povezave iz Tolminske kotline proti Bohinju pa so tekle po dolinah Tolminke in Zadlaščice ter nato čez visoke prelaze. Potrjujeta jih najdišči Kaštelute (št. 5) in Selce pri Zatoľminu (št. 6), verjetno pa tudi visokogorska najdišča Planina Razor (št. 116), Planina na Kalu (št. 114), Gradič pod Žabiškim Kukom (št. 119), Pod Zelenim vrhom (št. 112) in Globoko (št. 117; sl. 10: 5).

Po razgibanem terenu Zgornjega Posočja so potekale tudi nekatere manjše, stranske povezave proti Italiji. Ena od njih se je pri Robiču odcepila od glavne poti in tekla proti toku reke Nadiže v smeri Podbele. Ob zahodnem pobočju naselbine Na Lupu (Sv. Helena, št. 40) se je nadaljevala proti vasi Logje ter tekla po pobočju severno od vasi proti zahodu. Tako traso bi nakazovala dva depoja in ostanki dveh naselbin, najdenih na tem območju (depoja Gača, št. 42, in Na ravni, št. 43, ter naselbini Gača, št. 41, in Podlešče, št. 44). Nadaljevanje poti proti Italiji ni jasno, verjetno je tekla po južnem pobočju Gradca pri Logjih (št. 45) in naprej po dolini potoka Leграда proti Čedadu.

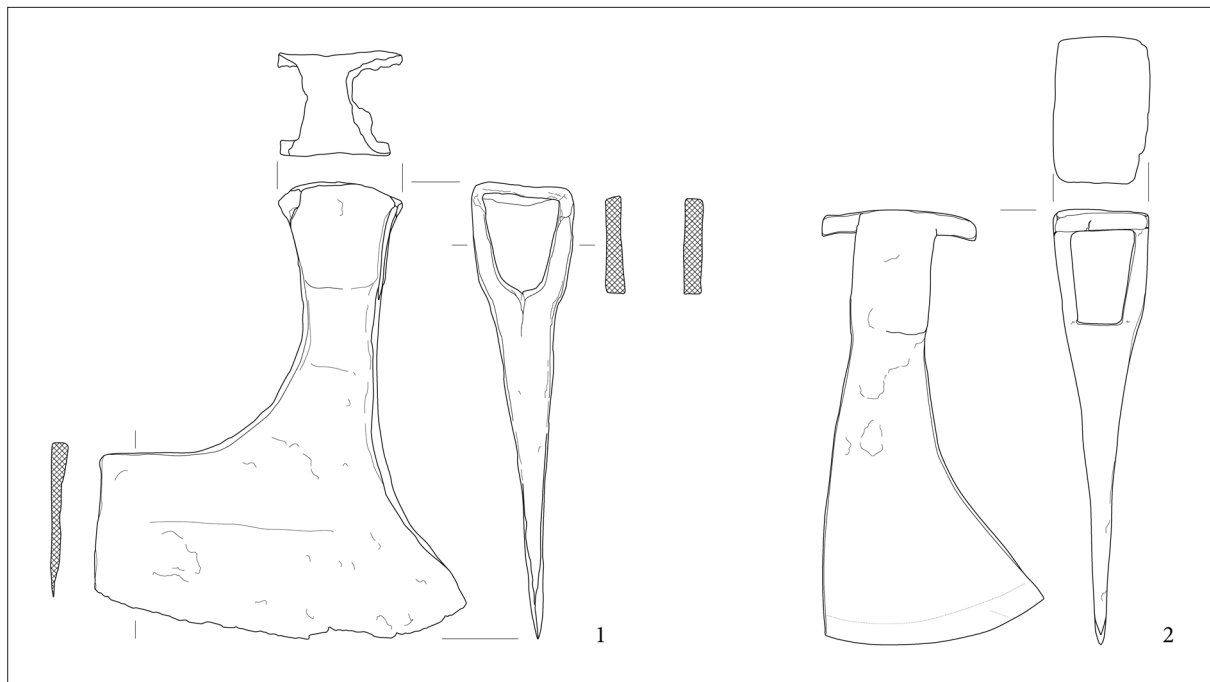
Druga pot se je odcepila od Nadiže in nadaljevala proti Borjani in Breginju kot še danes (najdišči Sv. Križ, št. 48, in Na Mlakah, št. 50) ter dalje proti Italiji.

Najkrajša povezava med Breginjskim kotom in Bovcem vodi čez kobariški Stol. Za njeno uporabo v pozni antiki govori najdba puščične osti s planine Božca (št. 51).¹³

Pot, ki se je od Tolmina nadaljevala ob Soči dolvodno, je bila v pozni antiki manj pomembna, tudi Most na Soči je v poznorimskem obdobju že izgubil svoj pomen, v 6. st. pa ni bil več naseljen. Posamezne poznorimske najdbe med Ročinjem, Avčami in Anhovim (Ciglenečki 2011a, 35; Gerbec, Vinazza 2018, 80; Gerbec 2021, 135) kažejo, da je bila pot še v uporabi, njen potek naprej proti jugu pa ni potrjen. Lahko se je, podobno kot v prazgodovini (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 424–425), dvignila iz doline in prečila Banjšice.

¹² Odcep nakazuje domnevno prazgodovinsko in rimsko naselje Trnovšček na levem bregu Soče (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 430, kat. 20; Osmuk 1985j, 298).

¹³ Po zaključku članka je v Tolminski muzej prišla informacija o najdbi poznorimske tehtnice na Božci. Še neovrednoteno najdbo bo najditelj predal Tolminskemu muzeju.

Sl. 11: Železni zgodnj srednjeveški sekiri. 1 Podmelec – Ravne (št. 68); 2 Log pod Mangartom – Možnica (št. 61). M. = 1 : 3.
Fig. 11: Early Medieval iron axes. 1 Podmelec – Ravne (No. 68); 2 Log pod Mangartom – Možnica (No. 61). Scale = 1:3.

Iz Posočja je proti Furlaniji že od prazgodovine vodilo tudi nekaj manjših povezav, med drugim iz Volč čez prelaz Solarje (Osmuk 1985j; Maggi, Žbona Trkman 2007, 65) in čez Livek (na to nakazuje tudi depo poznoantičnega orodja s Sv. Martina pri Grimaku; Ahumada Silva 2007).

Ena od stranskih poti je po dolini Idrijce tekla do Dolenje Trebuše (Prvejk, št. 79), zavila ob Trebušci (Vejkovo, št. 93) in vodila proti Goriški. Omenjata jo Rutar (1882, 5) in Marchesetti (1893), njen potek pa ni natančno poznan.

Vsaj nekatere od teh poti so bile v uporabi tudi še v zgodnjem srednjem veku. Potek poti iz Tolmina preko Ljubinja v Baško grapo in naprej proti vzhodu nakazujejo najdbe sekire in bizantinskih novcev iz časa okoli leta 1000 z ledine Ravne pri Podmelcu (št. 68; sl. 11: 1), pot čez Predel pa karolinška sulična ost s krilci (št. 60) na desnem bregu Koritnice pred Klužami ter zgodnj srednjeveška sekira iz doline Možnice (št. 61, sl. 11: 2).

Predkrščanska kulturna mesta in krščanske cerkve

Predkrščanska kulturna mesta

Nekatera kulturna mesta iz zgodnj rimskega obdobja živijo še v poznorimski dobi. Na Gradiču je bilo na jugozahodnem pobočju pred nasipom

prazgodovinskega oz. rimskodobnega naselja raziskano svetišče (št. 29). Njegov začetek sodi v 4. st. pr. n. št., intenzivno je bilo v uporabi pribl. do sredine 1. st. n. št. Potem je najdb manj, ponovno pa se njihovo število poveča v 4. st., predvsem v njegovi drugi polovici. V poznorimskem obdobju se spremeni sestava najdb. Namesto keramičnih in kovinskih predmetov, ki so prevladovali v plasteh zgodnj rimskega obdobja, v poznorimskem času prevladajo stekleni kozarci in bronasti novci. Svetišče je bilo v uporabi še v začetku 5. st., potem pa je bilo opuščeno.

Kot občasno obiskano sveto mesto lahko štejemo Jamo v Skakalcih (št. 7) v dolini Tolminke, v kateri je bil najden poznoantični lonček. Jama sicer za bivanje ni primerna.

Na robu Šentviške planote je bilo odkritih več domnevnih jamskih svetišč. V dveh (Zijalka, št. 73, in Jama pod Gradiščarjevim robom, št. 81) so bili poleg zgodnj rimskega gradiva najdeni tudi poznorimski predmeti.

Krščanske cerkve

Po prevladi krščanstva v pozni antiki so cerkve večinoma gradili znotraj utrjenih naselbin. Zaenkrat so poznane samo tri v naselbini Tonovcov grad (št. 27), ki je takrat predstavljal cerkveno središče za širše območje (Ciglencečki 2011c). Topografski pregledi in zračni lidarski posnetki

zaenkrat cerkva na drugih poznoantičnih točkah niso pokazali.

Tudi ostanki zgodnj srednjeveških cerkva so redki. Georadarske raziskave pri sv. Urhu v Tolminu (št. 11) so pokazale sledi cerkvene stavbe, ki je starejša od romanske, torej gre lahko za njeno zgodnj srednjeveško predhodnico (Knific, Mlinar 2014, 438).

Temelje starejše, predromanske cerkve so odkrili pod današnjo cerkvijo sv. Lenarta v Volčah (št. 12).¹⁴

Domnevamo lahko, da so imele zgodnj srednjeveške predhodnice tudi nekatere druge današnje cerkve, ob katerih so bili najdeni ostanki zgodnj srednjeveških grobov (glej pogl. Grobišča), vendar dokazov za to zaenkrat nimamo.

Posamične in zakladne najdbe

Posamične najdbe, katerih število je močno naraslo v zadnjih desetletjih zaradi razmaha iskanja z detektorji kovin, po eni strani dopolnjujejo poselitveno sliko območja, po drugi strani pa postavljajo pred stroko vrsto problemov. Njihove lokacije niso vselej zanesljive, predvsem pa ni jasen njihov značaj – ali gre za izgubljene predmete, votive, morda grobne ali naselbinske najdbe (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 417). V članku smo nekatere posamične najdbe po terenskem preverjanju lahko opredelili npr. kot ostanke naselja ali kot zakladne najdbe. Tiste, ki jih ni bilo mogoče opredeliti, pa kljub temu lahko kažejo določeno intenziteto poselitve nekaterih območij v različnih obdobjih. Podoben problem kot pri posamičnih se pojavlja pri zakladnih najdbah, ki prav tako večinoma izvirajo iz nepooblaščenih iskanj z detektorjem kovin. Zato je tudi njihov kontekst velikokrat težko razložljiv.

Posebej smo obravnavali posamične najdbe, odkrite v gorah, saj se zdi, da je njihov pomen drugačen (glej pogl. Gorski svet).

Zabeležili smo 50 posamičnih in štiri zakladne najdbe. Pri posamičnih najdbah je večkrat problematična tudi njihova natančna časovna opredelitev, posebno ko gre za orodje in orožje, ki je bilo lahko v uporabi skozi daljše časovno obdobje.

Med poznorimskimi posamičnimi najdbami je opazna njihova gostota na Šentviški planoti. Fibuli

s čebulastimi gumbi sta bili najdeni na Gradišču pri Polju (št. 80) in Kolovratu (št. 76). Pri izviru Pr' B'ču (št. 75) sta bila najdena železna obročasta fibula in novec iz 4. st., bronast zvonček pa pri domačiji Na Brd' (št. 74). Pri naselju Daber je bil najden tudi zaklad poznorimskih novcev (št. 83), datiranih med leti 253 in 423. Predvsem fibule morda lahko povežemo s prisotnostjo manjših oddelkov poznorimske vojske na planoti. Podobno velja za del krilatega pasnega okova, najdenega pri Klavžah (št. 69) v Baški grapi.

V sklop vojaških najdb lahko uvrstimo tudi obročasto fibulo z najdišča Gastabil (št. 88) v Cerkljanskem hribovju. Zelo podobna je bila najdena na bližnji vojaški postojanki Mali Njivč (št. 91).

Dokaj intenzivno poselitev levega brega Soče med Kobaridom in Tolminom v poznorimski dobi (glej pogl. Naselja) potrjuje tudi nekaj posamičnih najdb iz tega časa, npr. najdbi novca iz 4. st. (št. 18) in pušične osti (št. 19) pri vasi Selce. Manj intenzivna se zdi poselitev na desnem bregu Soče. Zaenkrat je znana samo najdba železnega noža z Idrske planine (št. 24), ki je široko datiran v poznorimsko ali zgodnj srednjeveško obdobje.

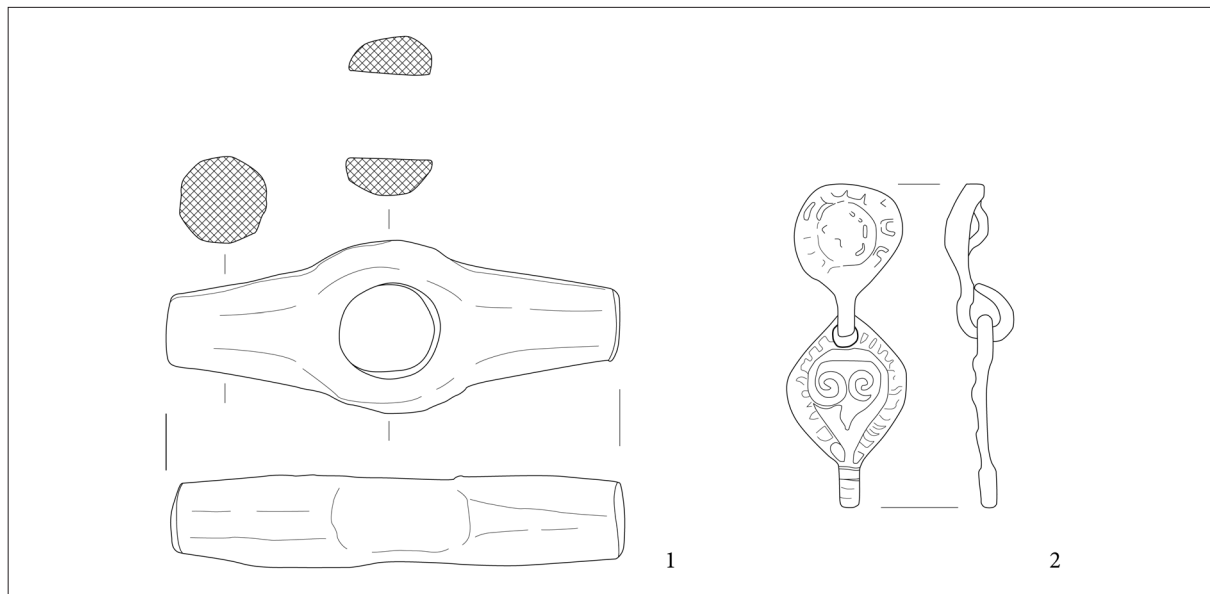
Nekaj posamičnih najdb lahko povežemo s potekom ceste od Kobarida proti prelazu Predel (glej pogl. Ceste in zaporni zidovi).

Med pogoste posamične najdbe sodijo zvonci. Bronasti zvončki so lahko povezani z živinorejo (Grego, Mlinar 2012, 9–12), pa tudi z vlečnimi živalmi in potekom cest (Horvat 2025, 110). Eden je bil najden ob predvidenem poteku ceste proti Predelu v Tablani (št. 62), drugi v sklopu poselitvenega območja V Kamnih (št. 22), tretji na hribu Grmuč (št. 115) med Vodil vrhom in Mrzlim vrhom. Železni zvonci se povezujejo v glavnem z živinorejo. Včasih so bili najdeni v naseljih, npr. Sv. Volar (št. 36), večinoma pa kot posamične najdbe: Logje pri Sužidu (št. 32), zahodno od vasi Vrsno (št. 20), pri Kavcovem malnu (št. 38), nad mejnim prehodom Robič (št. 35) in na Jablanci (št. 59). So zelo enotne velikosti z višino ok. 7–8 cm, datirani pa so široko, od 5. do 10. st.

Od orodja med posamične najdbe sodi majhen železen lemež, najden nad koriti potoka Ročica pod Kosečem (št. 23). Podobni majhni lemeži so poznani tudi iz zgodnj srednjeveške zakladne najdbe V Kamnih (št. 21).

V Turjevi jami (št. 37) pod Sv. Volarjem je bil najden zgodnj srednjeveški nož, na Straženci (št. 39) nad Nadiškimi koriti zgodnj srednjeveška ali mlajša sulična ost, v bližini vasi Svino pa (verjetno poznoantično) kladivo (št. 31; *sl.* 12: 1).

¹⁴ Prvotni sedež župnije v Volčah je v virih omenjen leta 1015 (Höfler 2016, 152–153), ni pa jasno, ali je bila to cerkev sv. Danijela ali sv. Lenarta (Höfler 2022, 57–58). Tudi v cerkvi sv. Danijela so georadarske raziskave pokazale obstoj starejših stavbnih faz, verjetno romanske in predromanske (neobjavljeno).

Sl. 12: Posamični zgodnj srednjeveški najdbi. 1 Svino (št. 31); 2 Gabrje (št. 15). 1 železo; 2 bron. M. 1 = 1 : 2; 2 = 1 : 1. Fig. 12: Isolated Early Medieval finds. 1 Svino (No. 31); 2 Gabrje (No. 15). 1 iron; 2 bronze. Scale 1 = 1:2; 2 = 1:1.

Precej poznoantičnega in zgodnj srednjeveškega orožja in orodja poznamo iz okolice Polic na Cerkljanskem, na robu Šentviške planote. Na grebenu Krajc (št. 84) je bila najdena železna puščična ost s krilci, v dolini Rajnčice kresilo (št. 86), pri Prhurnik (št. 85) pa sekira franciska. V bližini je tudi Grad pri Reki (št. 87), od koder izvira še ena puščična ost.¹⁵

Najdbe poznoantičnega nakita so redke. V bližini poznorimske naselbine na Ravelniku je bila najdena fibula v obliki ptice (št. 57), na Gradišču nad Cerknim medeninasta fibula z nazaj zavito nogo (št. 89), ki jo lahko opredelimo v 6. st., v Zatoľminu pa uhan s poliedrom (št. 16).

Nekaj več je zgodnj srednjeveškega nakita. Predvsem najdbe blizu današnjih cerkva lahko kažejo na grobišča. Znotraj današnjega pokopališča pri sv. Križu v vasi Sedlo (št. 49) v Breginjskem kotu je bil najden zgodnj srednjeveški naglavni obroček, pri cerkvi sv. Vida na Šentviški Gori (št. 82) pa prstan in uhan iz 10.–11. st. Z ledine V Senožetah v Breginju (št. 46) izvira zgodnj srednjeveška fibula.

Precej zgodnj srednjeveških posamičnih najdb je poznanih iz Tolmina in njegove okolice: okrogla

fibula, okrašena z emajlom iz mestnega parka (št. 9), obročka z izrastki iz Žabč (št. 8), dvodelni obesek iz Gabrij (št. 15; sl. 12: 2) in nož iz Doline ob Soči (št. 13).

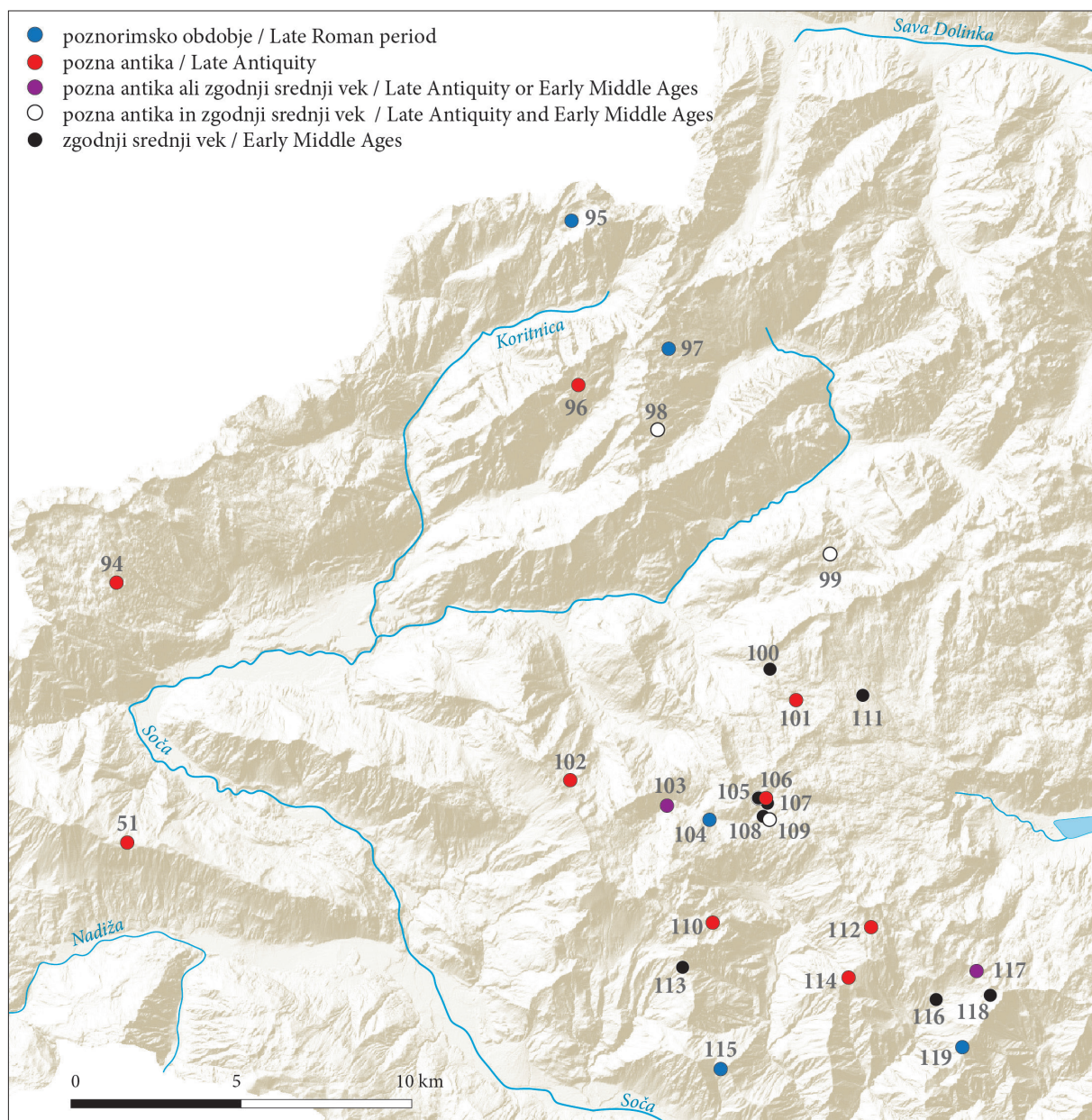
Gorski svet

Omembe gospodarske rabe planin v pisnih virih

Prve omembe gospodarske rabe gora, predvsem paše in pašnikov, sodijo v zgodnj srednjeveško obdobje, najprej za Furlanijo, kasneje pa tudi za Julijske Alpe. Pomembne ustanove so bili samostani, ki so bili pogosto med zgodnjimi prejemniki posesti, tudi na levem bregu Soče. Za leto 762 vir *Donatio Sestensis* omenja hrib v Karniji, ki je pripadal trem langobardskim plemiškim bratom, morda sinovom čedajskega vojvode, ki so ga dali na razpolago samostanoma Sesto al Reghena in Salt v Furlaniji, da si delita pašne pravice oz. pašo (Krahwinckler 1992, 89–107). Kralj Berengar I. je leta 888 daroval med drugim tudi pašnike v Nadiški dolini v hribih in dolini (*concedit etiam Broxianis pascua in montibus et in plano et fluminum ripis*). Iz tega lahko sklepamo, da so pasli tudi v hribih nad dolino Nadiže, ne pa tudi kako visoko in ali se to lahko nanaša na visokogorska najdišča (Banchig 2007, 227).

V bohinjskem delu Julijskih Alp je prvi pisni vir za planino Pečana v darovnici škofjeloškega posestva freisinški škofiji iz leta 973. Omenjena je

¹⁵ Flego (2004) piše, da omenjene najdbe hrani ali evidentira NMS. Istenič (2015b, 373) omenja več poznoantičnih najdb z različnih lokacij v okolici Polic: puščična ost s tordiranim vratom, trikrilna puščična ost in čebuličasta fibula (NMS, inv. št. R 19054, R 26449, R 26509, S 4027). Iz obeh objav ni razvidno, ali avtorja govorita o istih predmetih ali ne.

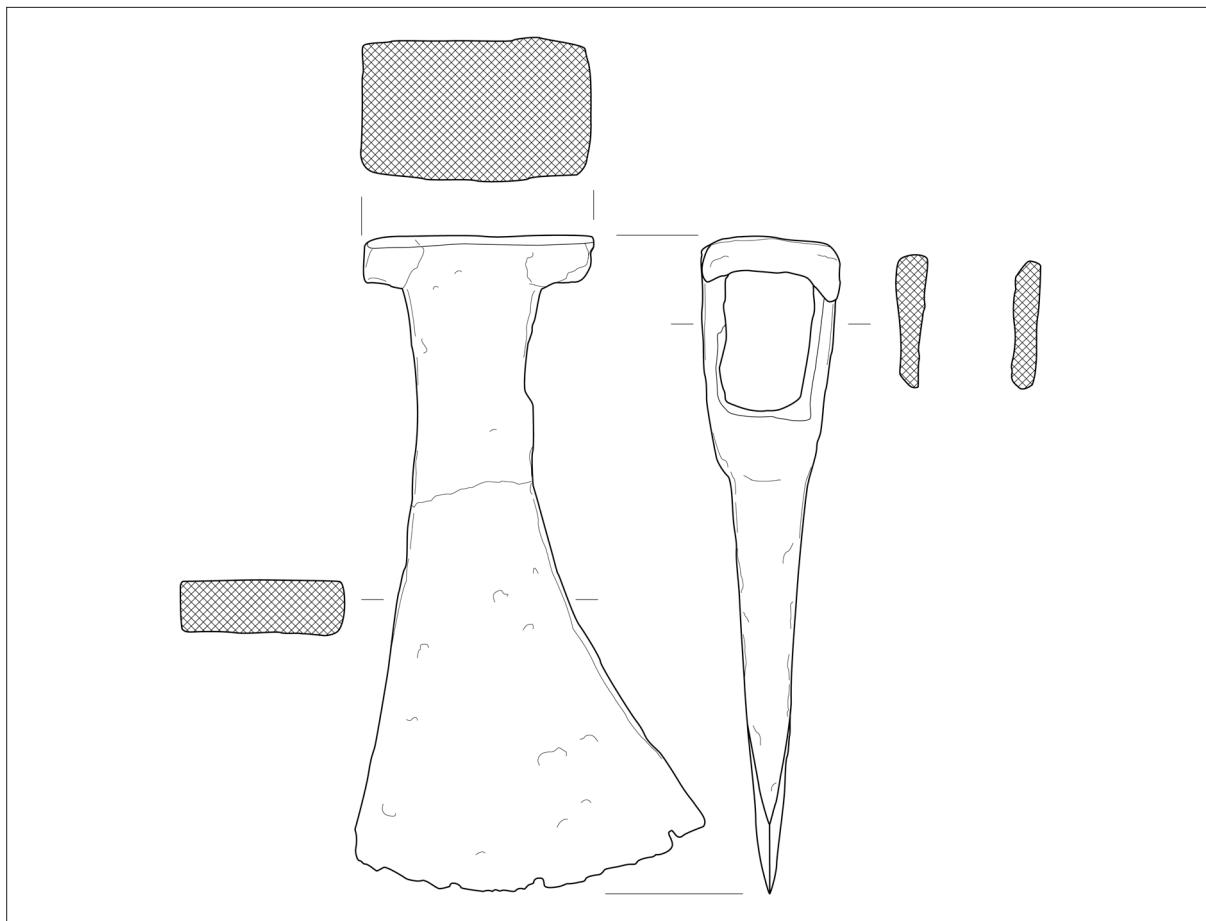
Sl. 13: Poznoantična in zgodnesrednjeveška najdišča v posočkem delu Julijskih Alp.
 Fig. 13: Late Antique and Early Medieval sites in the Posočje part of the Julian Alps.

kot *alpe Bosanga*, kar je interpretirano kot pašna planina (Blaznik 1973; Lavrenčič 2020, 72). V oglejskih listinah najdemo prvo omenbo planin v Zgornjem Posočju: v 12. st. so že zapisane planine pod Krnom in na Bovškem. Od planin nad Trento je prva omenjena Trebiščina (Trabisina) leta 1328 (Oitzl 2018, 71).

Najdišča v gorskem svetu

Najdišča v Julijskih Alpah (nadmorske višine približno med 1400 in 2000 m) so specifična vrsta arheoloških ostalin, saj so sezonske narave in močno

podvržena vremenskim dejavnikom ter eroziji, zato so največkrat skromna in je njihov namen težko razbrati. Julijske Alpe med vsemi tremi alpskimi sklopi v Sloveniji prednjačijo po številu najdišč, še posebno pogosta so prav iz obdobja med pozno antiko in zgodnjim srednjim vekom (sl. 8; 13). V mnogo primerih gre za ostanke kamnitih temeljev enoprostornih stavb. Do sedaj pridobljene radio-karbonske datacije kažejo na njihovo nepretrgano uporabo v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku, ki ju v nižinah največkrat ločuje prekinitev in premik poselitve. Po trenutno zbranih podatkih

Sl. 14: Planina Sleme (št. 113) – železna zgodnesrednjeveška sekira. M. = 1 : 2.

Fig. 14: The Sleme mountain pasture (No. 113) – an Early Medieval iron axe. Scale = 1:2.

lahko govorimo o uporabi gora za pašništvo, na bohinjski strani pa so bili najdeni ostanki, ki jih lahko povežemo tudi z železarstvom v zgodnjem srednjem veku (Horvat 2019; ead. 2020).

Ob poteh in prehodih med Posočjem in Bohinjem zaznavamo posamične, najverjetneje namenoma odložene predmete iz različnih obdobij, tudi iz obravnavanega (glej Posamične najdbe).

Nad Tolminom

V visokogorskem svetu nad Tolminom so bili ostanki poznoantične poselitve odkriti v konti pod Zelenim vrhom (št. 112) in v Krnici pod Voglom (št. 118). V konec zgodnjega srednjega veka so datirani ostanki stavb na zahodnem delu planine Razor (št. 116). Pod Zelenim vrhom in Razor sta verjetno primarno sezonski postojanki, povezani s pašo. Poleg poselitvenih točk je poznano še nekaj posamičnih najdb: poznorimska železna sulična ost z Gradiča pod Žabiškim Kukom (št. 119), poznorimski zvonček z Grmuča (št. 115), poznoantični ali zgodnesrednjeveški nož s prelaza Globoko

(št. 117; sl. 10: 5) in zgodnesrednjeveška sekira s planine Sleme (št. 113; sl. 14). Posamične najdbe kažejo na poti in prelaze proti Bohinju, v Krnici pod Voglom pa bi bilo lahko zavetišče ob poti.

Poznoantični keramični drobcji naj bi bili najdeni tudi na planini na Kalu (št. 114).

Med Lepeno in Komno

Na prostranem izravnem prostoru nad dolino Lepene ter med Krnskim jezerom in Bogatinskim sedlom se vrstijo ostanki kamnitih temeljev stavb (Bizjak, Bremšak 2016).

Najdišča se zgostijo v dolinah Mali in Veliki Lepoč ter okoli Krnskega jezera. Na Malem Lepoču 2 (št. 109) sta skoraj na istem mestu stali dve stavbi s kamnitimi temelji. Radiokarbonske datacije (sl. 9) in drobne najdbe, predvsem keramika, postavljajo prvo v čas pozne antike, drugo najverjetneje v zgodnji srednji vek. V plasteh ene od stavb so bili najdeni kosi železove rude (bobovcev). V zgodnjem srednjem veku je stavba stala tudi na bližnji točki Mali Lepoč 1 (št. 108).

V pozno antiko sodita na podlagi najdene keramike še stavba na Velikem Lepoču 4 (št. 106) in ostanki bivališča na vzhodni obali Krnskega jezera (št. 103). Na Doličih (št. 104) je bil najden novec Konstantina.

V zgodnji srednji vek na podlagi keramike in radiokarbonskih datacij lahko postavimo stavbe na Velikem Lepoču 2 (št. 107), Pod Veliko Monturo (št. 105) in na Babniku (št. 111).

Ostanki temeljev stavb in koščki poznoantične keramike so bili odkriti tudi na planini Gorenja Predolina (št. 101) in na Palcu (št. 110).

Na Goričici nad planino Zagreben (št. 102) je med poznoantično grobo keramiko tudi odlomek z luknjo, ki bi lahko pripadal (sirarskemu) cedilu. Radiokarbonska datacija postavlja najdišče v 6. st.

Bovško s Trento

Visoko nad levim bregom Soče je bilo prepoznano najdišče Za bajto pod Čistim vrhom (št. 99). Večina najdb sodi v rimsko in poznorimsko obdobje, fibula tipa Lauriacum v čas okrog leta 500, odkrit pa je bil tudi zgodnj srednjeveški nož. Stavba z zgodnj srednjeveško keramiko je bila odkrita tudi na Malem Lepoču pod Travnikovo dolino (št. 100).

Na travnati poravnavi nad Rutarsko Trento (Gladka griva, št. 97) so bili odkriti ostanki stavbe, ki jo lahko datiramo v rimsko in poznorimsko obdobje. Ostanki zidov in poznoantična lončenina so bili odkriti tudi na najdišču Lašte pod Bedinjim vrhom (št. 96) nad dolino Bavšice.

Nad Zadnjo Trento sta dve poselitveni točki v dolini Razorci nad Zapotokom (št. 98). Po radiokarbonskih datacijah (sl. 8) in po keramiki ena sodi v pozno antiko, druga v zgodnji srednji vek.

Na desnem bregu Soče so najdišča zaradi stanja raziskav zaenkrat redkejša. Sledovi poselitve iz rimske in poznorimske dobe so bili odkriti pod Mangartskim sedlom (št. 95), v strminah pod Kaninom (Krlišče, št. 94) pa ostanki objekta z odlomki poznoantične keramike.

Zgoraj predstavljeni podatki kažejo, da je bil gorski svet očitno pomemben del poznoantično-zgodnj srednjeveškega gospodarstva posoških (in bohinjskih) prebivalcev. Ne le, da so uporabljali poti in prelaze proti Bohinju, ampak skupaj z relativno zgoščenimi ostanki stavb z zidanimi temelji lahko nakazujejo tudi na transhumantno pašništvo, ki je ob skromnih pogojih za preskrbo s krmo v dolinah gotovo pomembno prispevalo k preživetju čred in ljudi. Ostanki železove rude so zaenkrat pogostejši na najdiščih na bohinjski strani, najdeni

pa so bili tudi na gospodarsko očitno ugodnem in izkoriščanem prostoru med Krnskimi jezerom in Bogatinskim sedlom. O izkoriščanju železove rude morda pričajo tudi ostanki rudnih jam nad planino Razor, ki pa časovno niso opredeljeni. Radiokarbonske datacije poudarjajo kontinuiteto gorskega gospodarstva med 6. in 9. st. (na istih območjih in ne nujno na istih lokacijah).¹⁶ V dolini v tem vmesnem obdobju naselbin ne poznamo in o kontinuiteti poselitve le sklepamo, tudi na osnovi visokogorskih najdišč.

ZAKLJUČEK

V poznorimskem obdobju je poselitev Zgornjega Posočja močno zaznamovala politična situacija, saj se je znašlo na pomembnem delu obrambnega sistema za dostop do Italije. Država je dodatno zavarovala tudi stranske in prej manj pomembne ceste, ljudje pa so se umaknili z najbolj izpostavljenih nižinskih točk in se utrdili na naravno bolj zavarovanih lokacijah ter intenzivneje poselili odmaknjena in za poljedelstvo primerna Breginjski kot (sl. 3) in Šentviško planoto (sl. 4).

Iz tega obdobja sicer poznamo sledove neprekinjenega nadaljevanja rimske poselitve na nekaterih nižinskih lokacijah, vendar se intenziteta poselitve manjša; tudi na grobiščih najdemo le še nekaj grobov, ki jih lahko datiramo še v 4. st.¹⁷ Spet je intenzivno v uporabi svetišče pod Gradičem, kar verjetno lahko povežemo s ponovnim povečanjem pomena ceste proti Predelu. Poznamo tudi nekaj jamskih svetiščnih prostorov, na primer Zijalka, Jama pod Gradiščarjevim robom in morda Jama v Skakalcih. Sledov zgodnjega krščanstva v tem obdobju v Zgornjem Posočju zaenkrat ni.

Tudi nekatera druga najdišča in posamezne najdbe lahko povezujemo z večjim pomenom cest in izrazi-tejšo prisotnostjo vojske, na primer Tonovcov grad,

¹⁶ Ob tem ne moremo mimo omemb, ki jih glede preprirov med "Sloenci in Langobardi" zaradi pašnikov navaja zgodovinar Simon Rutar: "Morda so že takrat Langobardi svoje črede na slovensko stran gonili, kakor najdemo pozneje v naših gorah obilo laških pastirjev z njih drobnico. Ti so prvi začeli planine graditi ter Slovence planšarstva in sirarstva učiti. Celo na Črni prsti in še dalje na bohinjski strani imeli so Lahi v patrijarški dobi svoje planine. Od todi se je ohranilo toliko pripovedi o Lahih, ki so po naših gorah zlate rude iskali." (Rutar 1882, 18).

¹⁷ Večina grobov rimskega grobišča v Mostu na Soči sicer ni objavljena, tako da zanesljive ocene o tem, koliko grobov lahko uvrstimo v poznorimsko obdobje, ne moremo podati.

skupino najdišč pri Tolminu – Kozlov rob, Kaštelute in Selce ter najdišča na Šentviški planoti. Na planoto se morda selijo prebivalci, ki so zapustili naselbine v dolini (Idrija pri Bači, Slap ob Idrijci). Prebivalci Kobariške so se lahko umikali na Tonovcov grad ali v Breginjski kot, kjer najdemo poleg sledov naselbin tudi dva velika depoja orodja pri Logjeh. Verjetno so za potrebe nadzora nad prostorom vsaj občasno uporabljali tudi višinske točke kot npr. Sv. Volar in Sv. Heleno. Intenzivna pa se zdi prisotnost vojske ob poteh proti vzhodu (Vrh gradu, Mali Njivč). V tem času gospodarska uporaba gora ni bila intenzivna.

Poznoantično obdobje zaznamuje poselitev odmaknjenih prostorov, na primer Breginjskega kota, ali višinskih točk ob cestnih povezavah (Tonovcov grad kor regionalno središče, Gradec pri Logjeh, Prvejk, verjetno tudi Veliki Gradec pri Drežnici in Gradišče nad Cerknim) (sl. 5). Posebno pogosta so najdišča med Ljubinjem in Podmelcem, kamor je verjetno prebivalce pritegnila kombinacija relativno ugodnih pogojev za poljedelstvo in živinorejo ter bližina poti proti Gorenjski. Od tod izvira tudi velika večina raziskanih grobov.

V 6. st. je opazno povečanje števila sezonskih visokogorskih najdišč (sl. 2; 13), ki se glede na radiokarbonske datacije nadaljujejo v zgodnji srednji vek, torej pokrivajo obdobje, ki je v nižinah zelo slabo poznano. Domnevamo, da to odraža povečanje gospodarske izrabe prostora zaradi sprememb v organizaciji oskrbe, ki so sledile propadu rimske države. Ta najdišča razumemo v povezavi s sezonsko pašo, morda pa tudi z nabiranjem in predelavo železove rude, ki je izpričana že v prazgodovini. Za rudarjenje in metalurške dejavnosti imamo trenutno podatke le za bohinjsko stran.¹⁸ Morda povečanje gospodarske izrabe okolice kažejo tudi posamične najdbe poznoantičnih in zgodnjerednjeveških sekir.

V prazgodovini je bilo Posočje tesno povezano z bohinjskim prostorom, za pozno antiko pa to težko trdimo, saj za 6. st. najdišč okrog Bohinjskega jezera ne poznamo. Večje središče se je oblikovalo šele na Bledu. Ali so visokogorska najdišča uporabljali prebivalci obeh strani Alp ali le Zgornjega Posočja, ni jasno. Mnogo manjše število poznoantičnih in zgodnjerednjeveških visokogorskih najdišč v Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah (Horvat

2020, tab. 4) morda nakazuje, da so se prebivalci današnje Gorenjske manj zanašali na ekonomsko izrabo planin. Morda so imeli na razpolago dovolj nižinskih pašnikov.

Kljub omembam kontaktov in konfliktov med furlanskimi Langobardi, Avari in Slovani na tem prostoru v pisnih virih za čas med 7. in 9. st., je to obdobje arheološko dokaj slabo berljivo. Na Tonovcovem gradu so bili najdeni sledovi poznejše uporabe poznoantičnih stavb – posamezne najdbe in grobovi, ki jih lahko le široko postavimo med 8. in 9. ali 10. st. Domnevamo, da je šlo za zelo šibko ali občasno poselitev, morda celo za načrtno vračanje k prostoru, kjer so se v pozni antiki nahajale edine poznane cerkve v Zgornjem Posočju. Na višinskih točkah Veliki Gradec pri Drežnici in Gradišče nad Trebenčami so bile odkrite večje količine zgodnjerednjeveških predmetov, tudi zelo kvalitetna konjeniška oprema, a kontekst ni jasen.

Glede na turbulentno zgodovinsko dogajanje predvsem 9. in prve polovice 10. st. tako v Furlaniji kot v srednji Evropi povečan nadzor nad cestami ne more presenečati. Z njimi so lahko v povezavi tudi posamične zgodnjerednjeveške najdbe pri Podmelcu in Policah pri Cerknem, slična ost iz doline Koritnice in sekira iz Moznice. Skupaj z lemeži izpod Koseča in iz Kamnega ter grobom z ogrlico z Bovškega dopolnjujejo nižinsko podobo časa 8. in 9. st. V to obdobje se nadaljuje tudi raba gorskega sveta. Časovno le grobo opredeljivi železni zvonci s številnih lokacij prav tako kažejo na živinorejo. Glede na nadaljevanje ekonomske izrabe prostora lahko sklepamo, da gre tudi za kontinuiteto poselitve, le da je arheološko še slabše prepoznavna kot v prejšnjem obdobju.

Od 10. st. naprej se zdi, da se v skladu s politično reorganizacijo v sklopu Otonovega nemškega kraljestva začne oblikovati poselitveni center predvsem v Tolminu in okolici. Posamične najdbe in ostanki grobišč ter cerkva v Tolminu in Volčah se ujemajo s prvo omembo Volč iz leta 1015 in začetkom posestva oglejskega patriarha. Grobišča ob cerkvah (ali še brez njih) in s tem središča poselitve nakazujejo tudi posamične najdbe iz Breginjskega kota in s Šentviške planote.

Breginjski kot in Šentviška planota sta očitno ohranila svoj pomen za civilno poselitev skozi celotno obravnavano obdobje. Most na Soči je bil v zatonu že v poznorimskem času, prostor Kobarida pa v zgodnjem srednjem veku, ko se center prenese v Tolmin, severneje pa so vzpostavljene predvsem kontrolne točke na komunikacijah.

¹⁸ Pisni viri za Karnijske Alpe omenjajo tudi rudnike. Leta 778 je frankovski vojvoda Masselio podaril samostanu Sesto al Reghena med drugim rudnik bakra in srebra v gori Avanza pri Forni Avoltri (Zucchini 2013, 395).

SKLEP

Čeprav na prvi pogled odmaknjeno v alpskih dolinah in negostoljubno, je Posočje igralo pomembno vlogo v stikih severovzhodne Italije z deželami na drugi strani Alp in današnjo osrednjo Slovenijo.

Komunikacije, ki so potekale čezenj, so vsekakor vplivale na poselitveno sliko. Tako na eni strani lahko sledimo najdbam in najdiščem, povezanim z vojsko, ob komunikacijah, ki so bile v uporabi večinoma že v prazgodovinskem obdobju. Hkrati je opazen premik civilne poselitve v bolj odmaknjena, vendar za kmetijstvo še zmeraj primerna območja, kot sta Šentviška planota in Breginjski kot. Tam so nekatera naselja očitno neprekinjeno živela iz poznorimske dobe v pozno antiko.

Povezave, ki so tekle proti vzhodu, so Posočje povezovale z Gorenjsko (zadnji pregled pri Modrijan 2025). Potek poti proti Selški in Poljanski dolini dokaj dobro trasira lega najdišč. Nekoliko drugačna je situacija na gorenjski strani, kjer v Selški dolini poznamo prvo postojanko za nadzor ceste šele na vhodu v dolino z gorenjske strani, na Puštalu nad Trnjem (Štukl 2004; Ciglencečki, Milavec 2009, 180). Tudi v Poljanski dolini poznoantičnih najdišč skoraj ne poznamo. Zato je še pomembnejša pred kratkim naključno odkrita poznorimska zapestnica v Čabračah (Rant 2023) in tudi ob izkopavanju grobišča ob cerkvi sv. Martina v Poljanah odkrita grobova z naglavnimi obročki, ki nakazujeta obstoj zgodnjerednjeveškega grobišča (Ogrin, Klokočovnik 2024, 38).

Preseneča odsotnost poznoantičnih najdišč v Bohinjskem kotu. Ajdovski gradec nad Bohinjsko Bistrico je sicer živel še v poznorimskem obdobju, v 5. in 6. st. pa glede na znane podatke ne seže (*FMRSI* 1, 128–129; Ciglencečki 2015, 402). Časovno ne povsem jasno je trajanje nižinske poselitve pri sv. Marjeti v Bohinjski Beli (Leben, Lux 2007, 21–22), vsekakor pa jo lahko datiramo vsaj v poznorimsko obdobje. Prvo večje naselje pa najdemo šele na Gasparjem hribu na Bledu (Gaspari et al. 2019).

Podobno skopa je slika tudi v smeri ob Soči proti jugu. Manjša koncentracija poznorimskih najdišč je bila odkrita ob Soči med Ročinjem in Anhovim, kjer se predvideva prehod čez reko (Gerbec, Vinazza 2018, 99). Ob cerkvi Marijinega vnebovzeta v Kanalu ob Soči so bili najdeni kosi zgodnjerednjeveškega nakita, ki kažejo na grobišče (Knific 2009–2010; Knific, Mlinar 2014, sl. 2: 11–17). Nekaj poznorimskih, poznoantičnih in zgodnjerednjeveških predmetov so našli tudi na Banjšicah (Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021) in v Brdih (Mlinar, Žbona Trkman 2013, 78, sl. 4: 3). Na zahodnem robu Brd se poznorimska nadzorna točka predvideva pri cerkvi Device Marije na jezeru (Ciglencečki 2011a, 41).

Prek Banjšic in Trnovske planote so potekale že prazgodovinske in verjetno tudi pozneje uporabljene komunikacije med Vipavsko dolino in Zgornjim Posočjem, ki jih za poznorimsko obdobje potrjuje najdba fibule s čebuličastimi gumbi (Mlinar, Žbona Trkman 2008, t. 2: 9).

Poleg prehodnega pa je lahko imelo obravnavano območje tudi pomemben gospodarski pomen za nižino severovzhodne Italije. Za rimsko obdobje in srednji vek nam o tem pričajo pisni viri, ki poročajo o uvozu živine, volne, sira in lesa v Furlansko nižino.

Zahvale

Avtorji se zahvaljujemo recenzentom za pozorno branje in utemeljene pripombe. Sneži Tecco Hvala smo hvaležni za povabilo za sodelovanje v projektu in vsestransko vzpodbudo pri delu, Mateji Belak za natančno branje in pomoč pri pripravi kart. Jani Horvat se zahvaljujemo za podatke in dovoljenje za objavo radiokarbonskih datumov ter za pomoč pri razumevanju gorskih najdišč. Prav tako velja zahvala najditeljem arheoloških najdb Primožu Kosu, Vasji Seljaku, Gorazdu Kutinu, Janiju Kutinu in Nejcu Mavru za posredovane podatke o najdiščih in predaji najdb v stalno hrambo Tolminskemu muzeju.

KATALOG NAJDIŠČ

1 Most na Soči: plano naselje

Opis: Rimskodobna naselbina je obsegala celotno površino železnodobne poselitve na terasastih pobočjih desnega brega Idrijce ter na sotočju s Sočo. Prebivalci so izrabili že urbanizirani prostor, tudi orientacija stavb je večidel ostala enaka kot pri železnodobnih. Večina hiš rimske naselbine je bila v zadnjem obdobju 4. st. že porušeni,

nekatera pa kažejo sledove življenja tudi v drugi polovici 4. in v začetku 5. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej; Goriški muzej.

Literatura: Svolfšak 1971; id. 1974; id. 1975; Gabrovec, Svolfšak 1983; *FMRSI* 1, 23–33; *FMRSI* 3, 19–22; Horvat 1999; Knavs, Mlinar 2006, 115–117; Maggi, Žbona Trkman 2007; Mlinar, Perko, Žbona Trkman 2015; Mlinar 2021b.

2 Most na Soči: grobišče

Opis: Manjše grobišče iz rimske dobe je bilo odkrito na desnem bregu Idrijce ob jugovzhodnem robu naselbine (št. 1). Posamični grobovi (npr. grob na Lipičarjevem vrtu) so ležali tudi na levem bregu Idrijce, v sklopu prazgodovinskega grobišča.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej, Goriški muzej.

Literatura: Maggi, Žbona Trkman 2007; Mlinar 2020a, 108.

3 Repelc: grobišče

Opis: V okviru prazgodovinskega in antičnega grobišča na Mostu na Soči sta bila na ledini Repelc v jami, obdani z lapornimi ploščami, najdena dva zgodnjerednjeveška lonca, datirana v konec 7. oziroma začetek 8. st. Najdba je interpretirana kot žgan grob.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Literatura: Mlinar 2002a; id. 2002b; Pleterski 2008; Mlinar 2010.

4 Tolmin – Kozlov rob: višinsko naselje

Opis: Na hribu na strateški legi sredi tolminske kotline so razvaline srednje- in novoveškega gradu, ki je močno uničil starejše plasti. V literaturi so podatki o poznoantični poselitvi (Svoljšak 1970–1971, 154), vendar najdbe niso objavljene. Zaenkrat poznorimsko poselitev potrjujejo dva novca iz prve polovice 4. st., med izkopavanji leta 2025 pa so bili na vzhodni strani vrha odkriti ostanki temeljev zidu in kulturna plast, ki ju odlomki keramike datirajo med 4. in 6. st. Najdbe tako kažejo vsaj na občasno (verjetno vojaško) uporabo hriba v tem času.

Datacija: poznorimsko obdobje, pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Smole 1962–1964, 225; Svolfjšak 1970–1971, 154; Mlinar 2007, 223; Šemrov 2021, 49–51; Makovec et al. 2025.

5 Kaštelute: plano naselje

Opis: Zahodno od vasi Zatoľmin, ob cesti v Tolminska korita, so ostanki večjega poznorimskega objekta. Ob gradbenih delih in manjših arheoloških izkopavanjih pridobljene najdbe ga postavljajo v poznorimsko obdobje.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar 2018, 43; id. 2020b; Mlinar, Mušič 2020.

6 Zatoľmin – Selce: višinsko naselje

Opis: Na naravno zavarovanem pomolu vzhodnega podaljška Vodil vrha so na pobočju med Tolminskimi koriti, vrhom Selc in cerkvico sv. Petra ostanki utrjene naselbine. Najdbe sodijo v čas od 1. do 4. st. Naselbina je morda služila kot pribežališče za prebivalce v dolini ležečega objekta na Kaštelutih, morda pa tudi za nadzor poti ob Tolminki.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar, Knavs 2004, 73–79; Mlinar 2008b, 308–309; id. 2010, 254–255; Mlinar, Turk 2016, 18–19.

7 Zatoľmin – Jama v Skakalcih: kultno mesto

Opis: Jama nad sotesko Zadlaščice je ozka in neprimerna za bivanje. V razširjenem delu pribl. 16 m od vhoda

so bili na vrhu nizkega sigastega stožca odkriti ostanki poznorimskega keramičnega lončka.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Gerbec, Mlinar 2013b, 265; Mlinar, Turk 2016, 19–20, kat. št. 55.

8 Žabče: posamična najdba

Opis: Pri vasi sta bila najdena dva zgodnjerednjeveška obročka z izrastki, ki sta bila v prvih objavah postavljena v latensko obdobje.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Svolfjšak 1967, 86; Mlinar, Turk 2016, 28.

9 Tolmin – mestni park: posamična najdba

Opis: V mestnem parku je bila naključno najdena okrogla fibula okrašena z emajlom.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Knific, Mlinar 2014, 439.

10 Poljubinj – Rodne (Perova): grobišče

Opis: Najdbo germanskega groba z Roden pri Tolminu omenja Moser (pismo Naravoslovnemu muzeju na Dunaju z dne 26. 7. 1895) in jo locira na desni breg Soče, pol ure hoje proti Mostu na Soči. Cvitkovič najdbo nasprotno locira na ledino Rodne na levem bregu Soče in Tolminke. Tej lokaciji ustreza tudi drugo ime pri Moserju (Perova), ta se namreč nahaja na področju današnje industrijske cone Poljubinj.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Izgubljeno.

Literatura: Cvitkovič 1999, 42; Knific 2010, 249; Ciglencečki 2011a, 49–50; Mlinar, Turk 2016, 29.

11 Tolmin – sv. Urh: grobišče

Opis: Cerkev sv. Urha stoji na robu pomola nad strugo Soče. Okrog nje se je širilo zgodnjerednjeveško grobišče (9.–11. st.), ki je bilo močno poškodovano s kasnejšimi grobovi.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Goriški muzej, Tolminski muzej.

Literatura: Svolfjšak 1968b, 245; id. 1968–1969b, 176; Vuga 1970b, 171; Svolfjšak 1970–1971, 154, 155; id. 1975, 209; Žbona Trkman 1988, 268; Knific, Žbona Trkman 1990, 505–520; Karo 2007, 132–133; Knific, Mlinar 2014, 423–462; Mlinar 2025.

12 Volče – sv. Lenart: cerkev

Opis: Med menjavo tlaka v župni cerkvi sv. Lenarta so odkrili temelje enoladijske cerkvice, ki so ji v romaniki prizidali polkrožno apsido. Drobnogradivo je skromno in neuporabno za datacijo, glede na tloris pa je verjetna datacija v zgodnji srednji vek (9., 10. st.).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Zbačnik, Osojnik, Bratina 2018; Mlinar 2019, 11–271.

13 Tolmin – Dolina: posamična najdba

Opis: Na separaciji peska na Dolini ob Soči je bil odkrit zgodnjerednjeveški železen nož.

- Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Gerbec, Mlinar 2015b.
- 14 Volče – Strelnik**
Opis: Na Strelniku je bilo najdenih več novcev, med njimi novec Gracijana.
Datacija: poznorimsko obdobje
Najdbe hrani: Najditelj.
Literatura: Medvešček 2020, 259–260.
- 15 Gabrje: posamična najdba**
Opis: Ob Soči pod vasjo Gabrje je bil najden obesek belobrdskega tipa (*sl. 12: 2*).
Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Mlinar 2025.
- 16 Zatoľmin: posamična najdba**
Opis: Pri urejanju senika ob poti Dolje – Zatoľmin je bil najden odlomek uhana s poliedrom, ki je zdaj izgubljen.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Izgubljeno.
Literatura: Mlinar, Turk 2016, 18.
- 17 Selišče – Na njivici: višinsko naselje**
Opis: Z detektorjem kovin je bil najden poznorimski nož (*sl. 10: 4*). Na lokaciji domnevamo manjšo poznorimsko naselbino.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Neobjavljeno.
- 18 Selce: posamična najdba**
Opis: V zgornjem delu vasi je bil najden novc iz 4. st.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Najditelj.
Literatura: Neobjavljeno.
- 19 Selce 10: posamična najdba**
Opis: V strugi potoka v zaselku Selce je bila najdena železna pušična ost. Najdba verjetno izvira z višje ležečih teras pod naseljem Vrsno.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Najditelj.
Literatura: Mlinar 2006, 73; Knific et al. 2021, 20.
- 20 Zahodno od vasi Vrsno: posamična najdba**
Opis: Zahodno od vasi Vrsno je bil najden železen zvonec.
Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Grego, Mlinar 2012, kat. št. 1.
- 21 Kamno – V Kamnih: zakladna najdba**
Opis: Pod večjo skalo je bil najden zaklad železnih predmetov (majhna lemeža, rovnica, kladivo, nož).
Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Knific et al. 2021, 24–25.
- 22 Kamno – V Kamnih: plano naselje**
Opis: Zahodno od vasi Kamno je bilo rimsko poselitveno območje, ki je glede na nekatere posamične najdbe (poznorimsko črtalo, železen nož, bronast zvonec) živel v poznorimskem obdobju.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Grego, Mlinar 2012, 27, kat. št. 9; Knific et al. 2021, 24–25.
- 23 Koseč – Ročica: posamična najdba**
Opis: Nad koriti potoka Ročica je bil najden majhen železen lemež.
Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Najditelj.
Literatura: Knific et al. 2021, 17.
- 24 Idrska planina: posamična najdba**
Opis: Ob poti proti Svinski planini je bil najden železen nož.
Datacija: poznorimsko obdobje ali zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Gerbec, Mlinar 2015c, 385, sl. 2.
- 25 Drežnica – Veliki Gradec: višinsko naselje**
Opis: Hrib se na južni strani strmo dviguje nad sotesko potoka Kozjeka, na drugih straneh pa sega le nekaj metrov nad okolico. Približno 80 × 20 m velika površina hriba je bila na mestih, ki niso bila naravno zavarovana, dobro utrjena z okopom. V notranjosti je več različno širokih teras. Površinske najdbe keramike datirajo naselje v poznoantično obdobje.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Izgubljeno.
Literatura: Osmuk 1985d, 292; Ciglenečki 1997, 25; id. 2011a, 43–45; Štular 2011a, 412–413.
- 26 Drežnica – Veliki Gradec: višinsko naselje**
Opis: Na poznoantični naselbini Veliki Gradec (št. 25) je dokumentirana močna zgodnesrednjeveška plast. Z detektorjem kovin in kasneje ob manjšem sondiranju so bili odkriti predmeti iz 9. in 10. st.
Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Knific et al. 2021, 41–45.
- 27 Kobarid – Tonovcov grad: višinsko naselje**
Opis: Naravno dobro zavarovan hrib se dviga nad Sočo severno od Kobarida. V poznorimski dobi je bila na njem ob civilnem prebivalstvu nameščena tudi vojaška posadka, verjetno je bil v tem času že utrjen z obrambnim obzidjem. V pozni antiki je naselje obsegalo pribl. 30 stavb, od tega vsaj 3 zgodnjekršćanske cerkve. V notranjosti in v okolici cerkvenega kompleksa so bili odkriti grobovi, ki jih radiokarbonske datacije postavljajo v 6. st. Grobišče izven obzidja naselbine do sedaj kljub intenzivnemu iskanju ni bilo odkrito. Življenje na naselbini je vsaj v manjšem obsegu verjetno trajalo še v prvih desetletjih 7. st.
Datacija: poznorimsko obdobje, pozna antika.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: do leta 2010 zbrano pri Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011.

28 Kobarid – Tonovcov grad: višinsko naselje, grobišče

Opis: Po opustitvi velike poznoantične utrjene naselbine (št. 27) so do neke mere še uporabne zidane stavbe uporabili kot bivališča tudi v 8. ali 9. st. Ohranila se je predvsem keramika in nekaj kovinskih najdb v hiši 1 ter kurišči s keramiko v izpraznjeni cisterni in srednji cerkvi. Odkrito je bilo tudi nekaj grobov, ki sodijo v zgodnjersrednjeveško obdobje. Razporejeni so bili med med bivalnimi stavbami in ob cerkvah, vendar so nastali po koncu poznoantične faze. Radiokarbonske datacije kažejo širok razpon med 8. in 10. st., odnos do poznoantične naselbine in cerkva pa ni dokončno pojasnjen.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: do leta 2010 zbrano pri Ciglenceki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011; Milavec 2012; ead. 2020; ead. 2024.

29 Kobarid – Gradič: kultno mesto

Opis: Svetišče leži na terasi na zahodnem pobočju Gradiča, zunaj območja prazgodovinske in zgodnjerske naselbine (št. 30). Začetek njegove uporabe sega v 4. st. pr. n. št., višek je doseglo v 1. st. pr. n. št. in v 1. st. n. št., še en vzpon pa v drugi polovici 4. in v začetku 5. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej; ZVKDS OE Nova Gorica
Literatura: Osmuk 1977, 229–230; ead. 1982a, 172; ead. 1984, 232; ead. 1987, 57–79; ead. 1994–1995, 159; ead. 1997, 9–16; Ciglenceki 1997, 26; Osmuk 2001e; Murgia 2019, 42, sl. 23–25.

30 Kobarid – Gradič: višinsko naselje

Opis: Prazgodovinsko in zgodnjersko naselje na Gradiču je verjetno živelo še v poznorimskem obdobju, čeprav najdb iz tega časa zaenkrat ne poznamo. Na poselitev posredno kaže kultno mesto (št. 29), ki leži izven obzidja naselbine in je bilo v uporabi še v začetku 5. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Ni poznanih najdb.

Literatura: Laharnar, Štular, Mlinar 2015.

31 Svino: posamična najdba

Opis: Vzhodno od vasi je bilo najdeno (verjetno poznoantično) kladivo (sl. 12: 1).

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

32 Sužid – Logje: posamična najdba

Opis: Na ledini Logje pri vasi Sužid je bil najden železen zvonec.

Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Grego, Mlinar 2012, kat. št. 4.

33 Staro selo – V Laščah: plano naselje

Opis: Z območja Starega sela je znanih več antičnih najdb, na več krajih so bili odkriti ostanki zidov. Na zračnem lidarskem posnetku so vidni nasipi in kvadraten plato. Poselitev območja še v poznorimskem obdobju potrjujejo novci 4. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Izgubljeno.

Literatura: Osmuk 1985e, 258; *FMRSI* 1, 23, št. 7; *FMRSI* 3, 16–17; Osmuk 1997; Štular 2011a, 406–407, sl. 11; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 11.

34 Kred – Molida: posamična najdba

Opis: V strmem pobočju Matajurja nad reko Nadižo je bil najden zlatnik cesarja Valentinijana III. Župančič domneva povezavo najdišča s sistemom *Claustra Alpium Iuliarum*, kar se zdi možno tudi Ciglencekemu (2011b, 269–270). Pri gradnji železnice naj bi naleteli na zidovje in lončenino (Osmuk 1985c, 297). Območje je danes močno preoblikovano, poselitvenih sledov ni opaziti

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Izgubljeno.

Literatura: Osmuk 1985c, 295, 296; Župančič 1991, 166–169; *FMRSI* 3, 18, št. 8; Osmuk 1997, 10; Ciglenceki 1997, 25–26; Štular 2011a, 403–405; Ciglenceki 2011a, 41–43; id. 2011b, 269–270.

35 Kred – nad mejnim prehodom Robič: posamična najdba

Opis: Na strmem pobočju nad mejnim prehodom Robič je bil najden železen pokositren zvonec.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

36 Kred – Sv. Volar: višinsko naselje, zakladna najdba

Opis: Nad Nadižo se dviga strm in s skalami odlično naravno zavarovan hrib s cerkvico sv. Volarja, na katerem so ostanki prazgodovinske naselbine. Južno od cerkve se v tleh nakazujejo ostanki stavb, ki bi morda lahko kazali na poznoantično poselitev. Poleg tega so s hriba poznane posamične najdbe, ki spadajo v poznorimsko obdobje. V špranji nedaleč od cerkve so bili najdeni zgodnjersrednjeveški železni predmeti.

Datacija: poznorimsko obdobje, zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Knavs, Mlinar 2006, 169–170; Karo 2007, 126–127; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 13.

37 Kred – Turjeva jama: posamična najdba

Opis: V jami je bil poleg prazgodovinskih ostankov (Gerbec, Mlinar 2015a) najden poznoantični ali zgodnjersrednjeveški železen nož.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

38 Kred – Kavcov maln: posamična najdba

Opis: Pri Kavcovem malnu ob Nadiži je bil najden železen zvonec z bakrenim oblivom, datiran v 5.–10. st.

Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Grego, Mlinar 2012, 24, kat. št. 2.

39 Borjana – Straženca: posamična najdba

Opis: Nad domačijo Pri Hurju je bila najdena sulična ost.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Gerbec, Mlinar 2015d, 379.

40 Podbela – Na Lupu (Sv. Helena): višinsko naselje

Opis: Na vzpetini med reko Nadižo in potokom Belo je utrjena naselbina. Vrh je poravnan, na njegovem zahodnem robu je viden del pravilno grajenega kamnitega zidu. Na zračnem lidarskem posnetku je mogoče prepoznati nekaj stavb pravokotnega tlorisa. Z najdišča so poznane v glavnem zgodnjerske najdbe, edina najdba, ki dovoljuje opredelitev v poznorimsko obdobje, je triroba puščična ost.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej (puščična ost), Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Osmuk 1992, 273; *FMRSI* 3, 15, št. 1; Osmuk 2001b, 85; ead. 2006b, 144; Štular 2011a, 399–400; Ciglencečki 2011a, 52, sl. 1.35; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 16; Istenič 2015a, op. 108; Gerbec, Mlinar 2015e, 37–38.

41 Logje – Gača: plano naselje

Opis: Na pobočju pri vasi Logje, na poti proti Podbeli, so bile odkrite najdbe, ki kažejo na rimsko in poznorimsko poselitveno območje. Znotraj območja je bil odkrit tudi zaklad poznorimskega orodja (št. 42).

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

42 Logje – Gača: zakladna najdba 1

Opis: Na pobočju pri vasi Logje je bil odkrit zaklad poznorimskega orodja. Ležal je znotraj domnevnega poselitvenega območja (št. 41). Pri vasi je bil najden še en zaklad (št. 43).

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

43 Logje – Na ravni: zakladna najdba 2

Opis: Severno od vasi Logje je bil odkrit še drugi zaklad poznorimskega orodja (glej tudi št. 41, 42).

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

44 Logje – Podlešče: plano naselje

Opis: Severno od vasi Logje so bile na površini pobrane najdbe, ki kažejo na rimsko in poznorimsko naselbino.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

45 Logje – Gradec: višinsko naselje

Opis: Naravno odlično zavarovan hrib leži na sotočju Nadiže in potoka Legrado. Naselje je bilo najprej interpretirano kot zatočišče, nove najdbe orožja in orodja pa kažejo, da je bila poselitev stalna.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej, Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Osmuk 1985a, 294–295; ead. 2001a, 64–66, št. 111; ead. 2001d, 47; Ciglencečki 1997, 25; Ciglencečki 2011a, 45; Štular 2011a, 396; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 23.

46 Breginj – V Senožetah: posamična najdba

Opis: Pribl. 200 m severozahodno od cerkve sv. Nikolaja v Breginju je bila odkrita okrogla bronasta fibula v upo-

dobitvijo jagnjeta božjega. Morda nakazuje še neznano zgodnjersrednjeveško grobišče.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Knific, Mlinar 2014, sl. 2: 18; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 21.

47 Sedlo – Gradec: posamična najdba

Opis: Jugozahodno od cerkve sv. Križa je vzpetina Gradec, s katere je znanih več zgodnjerskih predmetov, nekaj pa jih kaže tudi na občasno poznoantično poselitev.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 20–21.

48 Sedlo – Sv. Križ: plano naselje

Opis: V bližini cerkve je bilo najdenih nekaj predmetov, ki kažejo na poznorimsko poselitev. Na zračnem lidarskem posnetku je viden do 12 m širok, 2 m visok in 234 m dolg nasip neznanega namena in datacije.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Štular 2011a, 397, 398; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 20.

49 Sedlo – Sv. Križ: posamična najdba

Opis: Na zahodnem delu današnjega pokopališča ob cerkvi sv. Križa je bil najden naglavni obroček, ki nakazuje morebitno zgodnjersrednjeveško grobišče ob cerkvi. Plani žgani grobovi, izkopani okr. leta 1900 na terasi pod cerkvijo časovno niso opredeljivi, saj najdbe niso ohranjene.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Osmuk 1985g, 297; Knific, Mlinar 2014, sl. 2: 9; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 20.

50 Homec – Na Mlakah: plano naselje

Opis: Severno od vasi Homec je obsežna terasa s sledovi rimske in poznoantične poselitve. Na površini se vidijo ostanki zidov in opeke, ki naj bi kazala na rimsko vilo ali *mansio* (Osmuk 1997, 11). Novejše detektorske najdbe opredeljujejo najdišče v pozno antiko (od 4.–6 st.).

Datacija: poznorimsko obdobje, pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej; zasebna zbirka Mazora, Breginj

Literatura: Osmuk 1985g, 227; ead. 1997; Štular 2011a, 398–399; Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 18.

51 Božca: posamična najdba

Opis: Na planini Božca pod Stolom je bila najdena železna puščična ost.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Najditelj.

Literatura: Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 21; Gerbec, Mlinar 2015f.

52 Trnovo ob Soči – Hodovec: posamična najdba

Opis: Ob stari poti iz Kobarida proti Bovcu sta bili na ledini Hodovec najdeni železna sekira in žličast sveder (sl. 10: 2,3). Verjetno gre za poselitveno območje.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

- 53** Žaga: posamična najdba
Opis: V naselju Žaga je bila najdena poznorimska sekira.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: najditelj.
Literatura: Horvat 2025, 103, sl. 10: 2
- 54** Podklopca: posamična najdba
Opis: Pod zaselkom Podklopca na desnem bregu Soče je bila najdena fibula tipa Hrušica.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Mlinar 2009c; Horvat 2025, 103, sl. 9: 2.
- 55** Bovec – Devica Marija v Polju: plano naselje
Opis: Na obsežnem območju ob cerkvi Device Marije v Polju so bili odkriti ostanki rimskodobnih stavb. Verjetno pripadajo vili ali obcestni postaji, ki je glede na drobne najdbe (lončenina, novci) datirana v 4. st.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Tolminski muzej; najditelj.
Literatura: Osmuk 2001c, 14; Svolfšak 2002, 274; Gerbec, Mlinar 2013a, 246–247; Horvat 2025, 100–102.
- 56** Bovec – Devica Marija v Polju: grobišče
Opis: Ob cerkvi Device Marije v Polju je bilo odkrito človeško okostje z ogrlico iz koščenih in steklenih jagod. Najdbe pokop datirajo v konec 8. oz. v 9. st. Grob je morda del manjšega zgodnesrednjeveškega grobišča, saj starejše omembe poročajo o najdbah okostij po prvi svetovni vojni.
Datacija: zgodnji srednji vek.
Najdbe hrani: Izgubljene.
Literatura: Svolfšak 2002, 274; Knific 2004, 20; Karo 2007, 33–34; Knific, Šmit 2018, 377.
- 57** Bovec – pod Ravelnikom: posamična najdba
Opis: Med Ravelnikom in Stržiščem je bila najdena poznoantična fibula v obliki ptice.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Gerbec, Mlinar 2013c, 248; Horvat 2025, 96–99, sl. 9: 5.
- 58** Bovec – Ravelnik: višinsko naselje
Opis: Na južnem pobočju Ravelnika je vidna ruševinska plast z odlomki tegul in imbreksov, ki dokazuje poselitev vzpetine v rimskem obdobju. Med poznorimske najdbe sodijo železen lemež, ključ in nekaj novcev iz 4. st.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Najdbe hrani: Tolminski muzej (lemež); najditelj.
Literatura: Osmuk 2006a, 12–14; Mlinar 2009a, 23.
- 59** Kal–Koritnica – Jablanca (Jablenca): posamična najdba
Opis: Na pobočju nad sotočjem Golobarskega potoka in Soče je bil najden pokositren zvonec.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Neobjavljeno.
- 60** Koritnica pri Klužah: posamična najdba
Opis: Na desnem bregu Koritnice pred Klužami, ob poti, ki vodi iz Posočja prek Predela na Koroško, je bila najdena sulična ost s krilci.
Datacija: zgodnji srednji vek.
Hrani: Vojni muzej Logatec.
Literatura: Knific, Nabergoj 2016, 73, sl. 86.
- 61** Log pod Mangartom – Možnica: posamična najdba (sl. 11: 2)
Opis: V dolini Možnice je bila najdena zgodnesrednjeveška sekira.
Datacija: zgodnji srednji vek.
Hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Neobjavljeno.
- 62** Log pod Mangartom – Tablana: posamična najdba.
Opis: Na ledini Tablana je bil najden bronast zvonček.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Hrani: Najditelj.
Literatura: Horvat 2025, 105, sl. 9: 7.
- 63** Log pod Mangartom – Požar: posamična najdba.
Opis: Na Požarju je bila najdena bronasta obročasta fibula tipa Siscia.
Datacija: poznorimsko obdobje.
Hrani: Najditelj.
Literatura: Mlinar 2009b, 117; Horvat 2025, 105, sl. 9: 3.
- 64** Ljubinj – Na Mirih: grobišče
Opis: Na robu ledine Na Mirih vzhodno Ljubinja je bilo izkopano manjše skeletno grobišče. Na podlagi skromnih grobnih pridatkov je datirano v 6. oz. začetek 7. st. in pripisano romaniziranim staroselem. Datacijo potrjujejo tudi radiokarbonske datacije (sl. 8). V osrednjem delu ledine morda lahko domnevamo poznoantično naselbino, vendar zanesljivih dokazov za to ni.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Knific 2010, 241–249; Ciglenečki 2011a, 48.
- 65** Sela nad Podmelcem – Merišče: višinsko naselje.
Opis: Na ledini Merišče je bila najdena keramika, ki naj bi sodila v pozno antiko ali zgodnji srednji vek. Železen zvonec, odkrit v skalni razpoki na vzhodnem delu ledine, je najbrž visokosrednjeveški ali novoveški.
Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek.
Hrani: Tolminski muzej.
Literatura: Osmuk 1985h, 297; Mlinar 2010, 255–256.
- 66** Podmelec – Na kapli (Kaplja, Kapela): plano naselje
Opis: V bližini raziskanega grobišča na Bukovčevem brdu (št. 67) domnevajo sočasno naselbino. V terenu se vidijo ostanki kamnitih stavb, vendar najdb, ki bi potrjevale datacijo, ni.
Datacija: pozna antika.
Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.
Literatura: Kastelic, Šribar 1962–1964, 188; Šribar 1967, 377–388; Svolfšak 1970–1971, 154; Šašel 1971, 84–85; Slabe 1972, 78; Svolfšak 1975, 209, 210; Vuga 1979b, 291.
- 67** Podmelec – Bukovčevo brdo: grobišče
Opis: Na terasah nad Podmelcem je bilo odkrito manjše grobišče iz konca 6. st. Raziskanih je bilo 5 skeletnih grobov, vendar je bilo grobišče najbrž večje, saj so nekaj grobov izkopali že pred 1. svet. vojno.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Kastelic, Šribar 1962–1964, 188; Šribar 1967, 377–388; Svolfšak 1970–1971, 154; Šašel 1971, 84–85; Slabe 1972, 78; Svolfšak 1975, 209, 210; Vuga 1979b, 291.

68 Podmelec – Ravne: posamična najdba

Opis: Na ledini Ravne sta bila najdena dva bizantinska novca in bradata sekira (*sl. 11: 1*).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

69 Podmelec – Klavže: posamična najdba

Opis: Nad cestnim predorom Klavže je bil najden odlomek krilatega pasnega okova (*sl. 10: 1*).

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

70 Koritnica – Zarakovec: zaporni zid

Opis: Rimski zaporni zid v Baški grapi severno od Koritnice se začne pod previsnimi stenami nad današnjo cesto Grahovo – Podbrdo, se spusti do Bače, jo prečka in se izteče na pobočju nad reko. Dokumentirana dolžina zapore je pribl. 650 m.

Najdbe hrani: najdbe niso poznane.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Literatura: Vuga 1970a, 155–156; Petru 1971, 82–84; Kusetič et al. 2014, 101–103.

71 Idrija pri Bači – Na Robu: grobišče

Opis: Med izkopavanjem prazgodovinskega in zgodnjerskega grobišča sta bila najdena tudi dva poznorimska grobova, ki ne sodita več v zaključeno skupino grobišča.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Prirodoslovni muzej na Dunaju.

Literatura: *FMRSI* 1, 23, št. 8; Guštin 1991, 124, grob 27.

72 Slap – Na logu (V bregu, Pri Štruklju): grobišče

Opis: Na Slapu ob Idrijci je Marchesetti odkril skeletno grobišče, ki naj bi pripadalo idrijski skupini. Nove analize starih virov (Carli 1878–1879) pa kažejo, da je bilo grobišče predvsem rimskodobno in da so grobovi segali še v 4. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Mestni arheološki muzej Trst "J.J. Winckelmann".

Literatura: Vuga 1979a, 271; *FMRSI* 1, 33, št. 10; Guštin 1991, 27; Mlinar 2008a, 248.

73 Pečine – Zijalka (Zijavka, Zevovka): kultno mesto

Opis: V jami na Šentviški planoti so bile odkrite zgodnje in poznorimske najdbe, ki kažejo, da je bila uporabljena kot svetišče.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

74 Pečine – Na Brd' : posamična najdba

Opis: Ob vodnjaku pri domačiji Na brd' je bil najden bronast zvonček.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar et al. 2018, 27.

75 Jerovica – Pr' B'ču : posamična najdba.

Opis: V okolici izvira sta bila poleg predmetov iz rimskega obdobja najdena železna obročasta fibula in novc iz 4. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Mlinar et al. 2018, 23–24.

76 Pečine – Kolovrat (pod Brzdivecem): posamična najdba

Opis: Na kolovozu pod hribom Brzdivec je bila najdena fibula s čebuličastimi gumbi.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar et al. 2018, 24.

77 Pečine – Vrh gradu: višinsko naselje

Opis: Najdišče je ozek skalni pomol nad grapo potoka Kostanjevica, na robu Šentviške planote. Njegova pobočja na zahodu strmo padajo v dolino Idrijce. Na terenu so vidne terase, na zračnem lidarskem posnetku pa tudi dvojno obzidje na vzhodnem pobočju. Lokacija je bila v več obdobjih, med katerimi izstopa zgodnjersko, v uporabi kot vojaška postojanka. Nekaj najdb kaže na prisotnost poznorimske vojske, orodje pa tudi na civilno poselitev.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej, Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Božič 1999; Istenič 2015a; Mlinar et al. 2018, 25–26.

78 Pečine – Kaplanija: grobišče

Opis: Pri obnovi hleva na domačiji Kaplanija je bilo najdenih sedem skeletnih grobov, položenih v skrinje in brez pridakov. Radiokarbonska datacija treh grobov (3, 4 in 6) je pokazala izredno enoten rezultat od prve tretjine 5. do sredine 6. st. (*sl. 8*).

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Goriški muzej.

Literatura: Svolfšak 1968a, 244–245; id. 1968–1969a 174; id. 1970–1971, 154,155; Knific, Svolfšak 1979, 325–329; Svolfšak 1992, 23–33; Mlinar et al. 2018, 26–27.

79 Dolenja Trebuša – Prvejk: višinsko naselje

Opis: Prvejk je hrib z dobro strateško lego na sotočju Idrijce, Trebušce in Hotenje. Vrh je umetno izravnano, na robovih so ostanki grobelj. Na severozahodnem in zahodnem pobočju so vidne terase. S hriba je poznanih več detektorskih najdb, ki v glavnem sodijo v rimsko obdobje. Obljudenost v pozni antiki dokazuje bronasta pasna spona, okrašena s krožci in piko na sredini (*sl. 6*), ter dvoramna fibula.

Datacija: poznorimsko obdobje, pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej, najditelj.

Literatura: Osmuk 1985i, 292.

80 Polje – Gradišče: posamična najdba

Opis: Na njivah z ledinskim imenom Gradišče je bila ob predmetih iz železne in zgodnjerske dobe najdena tudi poznorimska fibula s čebuličastimi gumbi

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar et al. 2018, 20–21.

81 Jama pod Gradišarjevim robom: kultno mesto

Opis: V jami na Šentviški planoti so bile odkrite zgodnje in poznorimske najdbe, ki kažejo, da je bila uporabljena kot svetišče.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

82 Šentviška Gora – sv. Vid: grobišče

Opis: Na območju poznosrednjeveškega in novoveškega grobišča sta bila najdena uhan in prstan iz 10. ali 11. st. Cerkev sv. Vida je ena od posoških prafar, kar dopušča domnevo o obstoju zgodnesrednjeveškega grobišča.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Zbačnik, Osojnik, Bratina 2018, 250–251; Mlinar et al. 2018, 14–15, 87 (kat. 112, 113).

83 Daber: zakladna najdba

Opis: Na Šentviški planoti blizu naselja Daber je bil najden zaklad poznorimskih novcev. Datirani so med letoma 253–423 in verjetno povezani s predvideno (neobjavljeno) naselbino na Arbišču pri Zakraju.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Miškec, Mlinar 2025, 181–196.

84 Police – Krajc: posamična najdba

Opis: Na grebenu Krajc je bila najdena zgodnesrednjeveška železna pušična ost s krilci.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Flego 2004, 96.

85 Police – Prhurnik: posamična najdba

Opis: Na grebenu Prhurnik je bila z detektorjem kovin najdena sekira franciska.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Flego 2004, 96; Knific, Nabergoj 2016, sl. 5.

86 Police – Rajnčica: posamična najdba

Opis: V dolini Rajnčica, ki se spušča k Idrijci, je bilo z detektorjem kovin najdeno železno kresilo.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Flego 2004, 96.

87 Reka – Grad: posamična najdba

Opis: Na strmem severozahodnem pobočju grebena Grad pri Reki je bila najdena pušična ost s krilci.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Flego 2004, 96.

88 Ravne pri Cerknem – Gastabil: posamična najdba

Opis: Gastabil je dobro naravno zavarovan greben na otočju Idrijce in Cerknice. Z njega so poznane predvsem prazgodovinske in zgodnjerske najdbe, v poznorimsko obdobje pa sodi ena od obročastih fibul.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Nanut 2015, 103–107, sl. 2: 3,4; ead. 2016.

89 Cerčno – Gradišče: posamična najdba

Opis: Na naravno dobro zavarovanem hribu so vidne terase. Med številnimi detektorskimi najdbami iz zgodnjerskega obdobja je tudi poznoantična fibula z nazaj zavito nogo.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Istenič 2015a, sl. 8.

90 Trebenče – Gradišče (Sv. Jošt): višinsko naselje ali zakladna najdba

Opis: Na hribu z dvema vrhovoma je bila najdena velika količina zgodnesrednjeveških najdb, predvsem opreme konja in jezdeca. Ker gre za detektorske najdbe brez kontekstov, ni jasno, ali lahko govorimo o naselbini ali gre za ostanek več depojev.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Bitenc, Knific 2021, 215–248.

91 Gorenji Novaki – Mali Njivč: višinsko naselje

Opis: Najdišče leži na ozkem hrbtu z odlično strateško lego in nadzoruje pot iz doline reke Bače preko Cerkljanskega hribovja proti osrednji Sloveniji. Na grebenu so vidni sledovi teras. Detektorske najdbe poleg zgodnjerskih predmetov kažejo tudi prisotnost poznorimske vojske. Najdišče je opredeljeno kot pribežališče zadnje tretjine 3. in vojaška postojanka zadnje tretjine 4. st.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Narodni muzej Slovenije.

Literatura: Istenič 2015b, 367; Gerbec 2020.

92 Planina pri Cerknem – Vrata: zaporni zid.

Opis: Zapora Vrata leži na grebenu, ki zapira prehod med Poljansko dolino in Cerknim. Ohranjen je le severni del zidu, viden kot zemljen, pribl. 1 m širok nasip, iz katerega štrlijo posamični kamni, ki mu lahko sledimo v dolžini pribl. 250 m. Osrednji in južni del sta popolnoma uničena. Celotna zapora je merila vsaj 740 metrov.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Hrani: Najdbe niso znane.

Literatura: Osmuk 1982b, 174.

93 Dolenja Trebuša – Vejkovo: višinsko naselje.

Opis: Na vzpetini Vejkovo so bili odkriti poznorimski zvonček, dva neopredeljena (verjetno poznorimska) novca in še nekaj drugih, tipološko neopredeljivih kovinskih predmetov.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej

Literatura: Neobjavljeno

94 Krlišče: sezonsko bivališče

Opis: V kotanji pod Krliščem so vidne z rušo preraščene kamnite strukture, ki bi lahko bile ostanki bivališč. V profilu poti je bilo najdenih nekaj odlomkov poznoantične keramike.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: najditelj.

Literatura: Kutin, Jamnik, Bizjak 2018, 331–333.

95 Zgornja jama na Mangartskem sedlu: sezonsko bivališče

Opis: Na poravnem območju, v bližini vodnih izvirov, ležijo ostanki pravokotne stavbe s kamnitimi temelji. V stavbi in v neposredni okolici so bili najdeni koščki keramike in kovinski predmeti, ki sodijo v rimsko in poznorimsko dobo.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

96 Lašte pod Bedinjim vrhom: sezonsko bivališče

Opis: Na izravnavi nad jezersko kotanjo so ostanki dveh stavb. Ob njih so bili najdeni poznoantična keramika, kembelj zvonca in železen nož.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Jamnik, Kutin, Bizjak 2019, 257–260 in neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

97 Gladka griva: sezonsko bivališče

Opis: Na travnati poravnavi na pobočju nad Rutarsko Trento so na terenu vidni ostanki antične stavbe, ki jo deloma prekrivata novodobna stavba in ograda. Med najdbami so tudi obročasta fibula, nož in bronast okov.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

98 Razorci nad Zapotokom: sezonsko bivališče

Opis: V ozki dolinici zahodno nad planino Zapotok nad Zadnjo Trento so bili na dveh ločenih območjih odkriti skromni ostanki poselitve (odlomki keramike, železno orodje, bronast obroček). Radiokarbonske datacije postavljajo uporabo ene točke v pozno antiko in druge v zgodnji srednji vek (*sl.* 8).

Datacija: pozna antika, zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

99 Za bajto pod Čistim vrhom: sezonsko bivališče

Opis: Ledina z imenom Za bajto je razgledni pomol, ki izstopa iz pobočja pod Čistim vrhom. Pod rušo so številni kamni, ki bi lahko bili ostanki razrušenih temeljev stavbe. V notranjosti domnevnega objekta so bili najdeni brusni kamen in nekaj odlomkov najverjetneje antične lončenine, v neposredni bližini pa fibula s čebuličastimi gumbi, železen zgodnjersrednjeveški nož in železen klin. Pod najdiščem je občasen izvir vode. Leta 2021 je bila

odkrita še fibula tipa Lauriacum, ki jo lahko datiramo v čas okrog leta 500.

Datacija: poznorimsko obdobje, pozna antika, zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej, delno začasno ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Horvat, Lavrenčič 2012; Horvat 2020, 21–22.

100 Mali Lepoč pod Travnikovo dolino: sezonsko bivališče

Opis: Na severnem robu doline ležijo sledi stavbe, pri kateri je bila odkrita zgodnjersrednjeveška lončenina. Na zgodnji srednji vek kaže tudi radiokarbonska datacija oglja (*sl.* 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno.

101 Gorenja Predolina: sezonsko bivališče

Opis: V dolgi ozki konti ležijo na treh dvignjenih mestih ostanki treh stavb. Gre za slabo vidne kamnite temelje, v bližini enega od njih je bila najdena poznoantična keramika. Povezava keramike z ostanki stavbe ni jasna.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo; omemba v: Horvat 2020, 18.

102 Goričica nad planino Zagreben: sezonsko bivališče

Opis: Na poravnem sedlu ob majhnem izviru so vidni ostanki stavbe, ob njej so bili najdeni odlomki keramike, med njimi črepinja z luknjo, ki bi lahko predstavljala ostanek sirarskega cedila

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

103 Ob Krnskem jezeru: sezonsko bivališče

Opis: Na vzhodni obali Krnskega jezera je v tleh ob izrazitem balvanu viden obris, ki bi lahko nakazoval stavbo in ogrado za živino. Sonda v notranjosti je dala nekaj fragmentov verjetno poznoantične keramike.

Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek

Najdbe hrani: Tolminski muzej, del začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Horvat, Milavec 2023, 25.

104 Doliči: posamična najdba

Opis: V dolini vzhodno nad Krnskim jezerom je bil najden Konstantinov novec.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Bizjak 2014, 15.

105 Pod Veliko Monturo: sezonsko bivališče

Opis: Na poravnem razglednem mestu, nad dolino Velikega Lepoča, ležijo preraščeni kamniti temelji manjše stavbe. V stavbi in v njeni bližini je bila odkrita groba keramika. Radiokarbonska datacija oglja iz stavbe je pokazala zgodnjersrednjeveško datacijo (*sl.* 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Horvat 2020, 18.

106 Veliki Lepoč 4: sezonsko bivališče

Opis: Raziskan je bil del kamitega temelja temelja ter del notranjosti in zunanosti stavbe. Odkrito keramično gradivo kaže na poznoantični čas.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Horvat, Milavec 2023.

107 Veliki Lepoč 2: sezonsko bivališče

Opis: Odkriti so bili kamniti temelji stavbe, ki jo datacija oglja iz testnega izkopa postavlja v 8.–9. st. (sl. 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Horvat 2020,18.

108 Mali Lepoč 1: sezonsko bivališče

Opis: Na Malem Lepoču v Bogatinskem pogorju so bili na dveh mestih odkriti sledovi stavb (št. **108, 109**). Stavbo na lokaciji Mali Lepoč 1 postavlja radiokarbonska datacija v čas zgodnjega srednjega veka (sl. 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Bizjak, Bremsak 2016, 296; Mlinar, Turk 2016, 17, kat. št. 54. Horvat, Milavec 2023, 25–26.

109 Mali Lepoč 2: sezonsko bivališče

Opis: Na Malem Lepoču v Bogatinskem pogorju so bili na dveh mestih odkriti sledovi stavb (št. **108, 109**). Na lokaciji Mali Lepoč 2 so bili vidni ostankih dveh stavb, ki jih radiokarbonske datacije postavljajo eno v čas pozne antike in drugo verjetno v zgodnji srednji vek (sl. 8). S temi datacijami se ujemata tudi odkrita keramika in okov.

Datacija: pozna antika, zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Horvat, Milavec 2023, 25–26.

110 Palec: sezonsko bivališče

Opis: Palec je koničast skalni pomol nad planino Zgornja Lašca. Na njegovem zahodnem vznožju so bili odkriti preraščeni kamniti temelji stavbe, ob njih pa koščki poznoantične keramike.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Mlinar, Turk 2016, 17.

111 Babnik pod Veliko Babo: sezonsko bivališče

Opis: Sredi doline ležijo ostanki stavbe s kamnitimi temelji, pri kateri je bila odkrita zgodnesrednjeveška lončenina.

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

112 Pod Zelenim vrhom: sezonsko bivališče

Opis: V konti pod Zelenim vrhom so bili odkriti ostanki treh stavb. Za eno so skromni drobci poznoantične keramike in radiokarbonska datacija oglja dali poznoantično starost (sl. 8). Drugi dve stavbi sodita v pozno bronasto dobo oz. v zgodnjo antiko.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Horvat 2016, 305–306; Horvat, Lavrenčič 2016b, 305–306.

113 Planina Sleme: posamična najdba

Opis: V bližini stanov na planini Sleme je bila najdena železna sekira (sl. 14).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Neobjavljeno.

114 Planina na Kalu: posamična najdba

Opis: V bližini današnjih pastirskih stanov so bili odkriti drobci domnevno poznoantične keramike.

Datacija: pozna antika.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar, Turk 2016, 25.

115 Grmuč: posamična najdba

Opis: Na vrhu hriba Grmuč je bil najden bronast zvonec.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Najditelj.

Literatura: Mlinar, Turk 2016, 16, kat. št. 56.

116 Planina Razor: sezonsko bivališče

Opis: Na zahodnem delu planine so bile najdene sledi bivališča s srednjeveško lončenino. Radiokarbonska datacija kaže na konec zgodnjega srednjega veka (sl. 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo; Tolminski muzej.

Literatura: Horvat, Lavrenčič 2016a, 303–304; Mlinar, Turk 2016, 25–26.

117 Globoko: posamična najdba

Opis: Na poti iz Tolminskih Raven v Bohinj čez prelaz Globoko je bil pod prelazom najden železen nož (sl. 10: 5).

Datacija: pozna antika ali zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Tolminski muzej

Literatura: Neobjavljeno.

118 Krnica pod Voglom: sezonsko bivališče

Opis: Manjši greben, ki z južne strani zamejuje konto Krnica, ima tri vrhove, ki so bili arheološko pregledani. Na enem mestu so bili sledovi stavbe z drobci lončenine. Radiokarbonska datacija stavbo postavlja v čas zgodnjega srednjega veka (sl. 8).

Datacija: zgodnji srednji vek.

Najdbe hrani: Začasno hrani ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

Literatura: Neobjavljeno terensko poročilo, arhiv ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo.

119 Gradič pod Žabiškim Kukom: posamična najdba

Opis: Na Gradiču pod Žabiškim Kukom je bila najdena železna sulična ost.

Datacija: poznorimsko obdobje.

Najdbe hrani: Tolminski muzej.

Literatura: Mlinar, Turk 2016, 26, kat. 59.

- AHUMADA SILVA, I. 2007, Il ripostiglio di atrezzi in ferro da Monte San Martino (Grimacco, UD). – V: Banchig, Magnani, Pessina (ur.) 2007, 235–249.
- BANCHIG, G., S. MAGNANI, A. PESSINA (ur.) 2007, *Terre d'incontro. Contatti e scambi lungo le Valli del Natisone e dell'Isonzo dall'antichità al medioevo / Kraji srečanja. Stiki in izmenjave vzdolž Nadiških in Soške doline od antike do srednjega veka.* – Cividale del Friuli/Čedad.
- BANCHIG, G. 2007, 'In loco qui Broxas dicitur'. Il luogo della prima bataglia tra Slavi e Longobardi / 'In loco qui Broxas dicitur'. Kraj prve bitke med Slovani in Langobardi. – V: Banchig, Magnani, Pessina (ur.) 2007, 219–233.
- BITENC, P., T. KNIFIC 2021, Zgodnjesrednješko Gradišče nad Trebenčami. – *Goriški letnik* 45, 215–248.
- BIZJAK, J. 2014, Zgodbe visokogorskih jezer in lepočev. – *Planinski vestnik* 3, 14–17.
- BIZJAK, J., M. BREMŠAK 2016, Mali in Veliki Lepoč (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 39–40, 296–297.
- BIZJAK, M. 2022, Kolonizacija Srednjega Posočja (Colonisation of the Middle Soča region). – V: S. Babič, M. Belak (ur.), *Staroverstvo v Sloveniji med religijo in znanostjo*, Studia Mythologica Slavica – Supplementa 17, 35–45.
- BLAZNIK, P. 1973, *Škofja Loka in loško gospodstvo (973–1803)*. – Škofja Loka.
- BOSIO, L. 1991, *Le strade romane della Venetia e dell'Histria*. – Padova.
- BOŽIČ, D. 1999, Tre insediamenti minori del gruppo protostorico di Idrija pri Bači dell'Isontino. – V: S. Santoro Bianchi (ur.), *Studio e conservazione degli insediamenti minori romani in area alpina*, Studi e scavi 8, 71–79.
- BRONK RAMSEY, C. 2009, Bayesian analysis of radiocarbon dates. – *Radiocarbon* 51/1, 337–360.
- CARLI, A. 1878–1891, *Kronika fare Sv. Lucije na Mostu* (neobjavljen rokopis; hrani Župnijski urad na Mostu na Soči).
- CHIABÀ, M., P. MAGGI, C. MAGRINI (ur.) 2007, *Le Valli del Natisone e dell'Isonzo tra Centroeuropa e Adriatico. Atti del convegno internazionale di studi. San Pietro al Natisone (UD), 15–16 settembre 2006.* – Studi e ricerche sulla Gallia Cisalpina 20.
- CIGLENEČKI, S. 1997, Poznoantični in slovanski sledovi na Kobariškem. – V: Z. Likar, A. Raspet, Ž. Cimprič, (ur.), *Kobarid*, 18–24.
- CIGLENEČKI, S. 2011a, Posočje v poznoantičnem času / The Posoče area during Late Antiquity. – V: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 33–52.
- CIGLENEČKI, S. 2011b, Utrdba Tonovcov grad – pomemben člen poznorimske obrambe Italije / The fort at Tonovcov grad – an important part of the Late Roman defence system of Italy. – V: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 259–271.
- CIGLENEČKI, S. 2011c, Tonovcov grad v poznoantični poselitveni sliki vzhodnoalpskega in zahodnobalkanskega prostora / Tonovcov grad in the broader Late Antique settlement pattern of the East Alpine and Western Balkans. – V: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 273–287.
- CIGLENEČKI, S. 2015, Late Roman army, Claustra Alpium Iuliarum and the fortifications in the south-eastern Alps. – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.) 2015, 385–430.
- CIGLENEČKI, S., T. MILAVEC 2009, The defence of north-eastern Italy in the first decennia of the 5th century. – *Forum Iulii* 33, 175–187.
- CIGLENEČKI, S., Z. MODRIJAN, T. MILAVEC 2011, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Naselbinski ostanki in interpretacija. / Late Antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Settlement remains and interpretation.* – Opera Instituti Arcahaeologici Sloveniae 23. <https://doi.org/10.3986/9789612545840>
- CUNJA, R., M. MLINAR (ur.) 2010, *S fibulo v fabulo: fibule iz Istre, s Krasa, iz Notranjske in Posočja med prazgodovino in zgodnjim srednjim vekom. Katalog razstave / Con la fibula nella storia: fibule dall'Istria, dal Carso, dalla Carniola Interna e dall'Isontino tra preistoria e alto medioevo. Catalogo della mostra.* – Koper.
- CVITKOVIČ, J. 1999, *Arheološka topografija srednje in zgodnje Soške doline.* – Diplomaska naloga / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- ČUJEC STRES, H. A., Š. STRES 2008, Razvoj ledinskih imen na področju Zatoľmina z visokogorskimi planinami (Development of choronyms in the region of Zatoľmin with high-mountain pastures. – *Traditiones* 37/1, 169–199.
- DIESENBERGER, M., S. EICHERT, K. WINCKLER (ur.) 2020, *Der Ostalpenraum im Frühmittelalter. Herrschaftsstrukturen, Raumorganisation und archäologisch-historischer Vergleich.* – Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 23.
- DOLINAR et al. 2011 = F. M. Dolinar, A. Gabrič, B. Golec, M. Kosi, T. Nabergoj, M. Rihtaršič 2011, *Slovenski zgodovinski atlas.* – Ljubljana.
- FALESCHINI, M. 2018, L'insediamento romano di Moggio Udinese nella valle del Fella (Friuli Venezia-Giulia) (Rimska naselbina Mužac v dolini Bele v Furlaniji). – *Arheološki vestnik* 69, 227–276.
- FLEGO, S. 2004, Dve zgodnjesrednješki najdbi iz Polic pri Cerknem. – *Idrijski razgledi* 49/2, 96–99.
- FMRSI I = KOS, P. 1988, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien I.* – Berlin.
- FMRSI III = KOS, P., A. ŠEMROV 1995, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien III.* – Mainz.
- GABROVEC, S., D. SVOLJŠAK 1983, Most na Soči (S. Lucia) I. Zgodovina raziskovanj in topografija / Most na Soči (S. Lucia) I. Storia delle ricerche e topografia. – *Katalogi in monografije* 22.
- GASPARI et al. 2019 = A. Gaspari, M. Vinazza, B. Toškan, B. Kumer, L. Škerjanec, D. Kožuh, *EŠD 23 Bled – Arheološko najdišče Grad. Integrirane raziskave arheološkega najdišča na zahodnem vrhu Grajskega hriba na Bledu v letu 2019. Arheološko testno sondiranje in vzorčenje z vrtinami (parc. št. 397/1, k. o. 2190 – Bled). Končno strokovno poročilo o raziskavi 19-0227.* https://ised.gov.si/api/javna/neavtoriziran/arheo/prvo_porocilo/files/32938/download
- GERBEC, T. 2020, Mali Njivč in območje Dolenjih in Gorenjih Novakov. – *Goriški letnik* 44, 255–258.
- GERBEC, T. 2021, Arheološka dediščina Kanalskega Kolvrata. – *Goriški letnik* 45, 127–151.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2011, Preplet arheologije in ustnega izročila v Zatoľminu. – *Epicenter. Glasilo Posočkega razvojnega centra* 12/3–4, 22. <https://www.prc.si/upload/publikacije/epicenter-3-4-2011.pdf>

- GERBEC, T., M. MLINAR 2013a, Bovec – Arheološko najdišče Devica Marija v Polju (EŠD 17705). – *Goriški letnik* 35 (2011), 246–247.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2013b, Jama v Skakalcih. – *Goriški letnik* 35 (2011), 265.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2013c, Bovec, Stražišče (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 35 (2011), 248.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015a, Turjeva jama. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 399.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015b, Reka Soča. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 406–408.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015c, Idrska planina – Idrsko. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 385.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015d, Straženca. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 379.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015e, Podbela – naselbna Na lupu. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 393.
- GERBEC, T., M. MLINAR 2015f, Planina Božca. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 390.
- GERBEC, T., M. VINAZZA 2018, Arheološka podoba zahodne Banjske planote. – V: D. Zuljan Kumar, M. Perkon Kofol (ur.) *Zahodna Banjska planota skozi čas*. – Koper.
- GREGO, M., M. MLINAR 2012, *Komu so zvonili. Katalog arheološko-etnološke razstave*. – Tolmin.
- GUŠTIN, M., 1991, *Posočje in der jüngeren Eisenzeit / Posočje v mlajši železni dobi*. – Katalogi in monografije 27.
- HÖFLER, J. 2016², *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. – Ljubljana.
- HÖFLER, J. 2022, *Historična topografija predjožefinskih župnij na Slovenskem: Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija)*. – Razprave I. razreda SAZU.
- HORVAT, J. 1999, Roman provincial archaeology in Slovenia following the year 1965: Settlement and Small Finds (Rimska provincialna arheologija v Sloveniji po letu 1965: poselitvena slika in drobna materialna kultura). – *Arheološki vestnik* 50, 215–257.
- HORVAT, J. 2016, Pod Zelenim vrhom (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 39–40, 305–306.
- HORVAT, J. 2018, Statuettes from Ravelnik near Bovec in the Soča Valley (Slovenia). – V: A. Bouet, C. Petit-Aupert (ur.) *Bibere, ridere, gaudere, studere, hoc est vivere: hommages à Francis Tassaux*, Aquitania Supp. 40, Mémoires 53, 337–351.
- HORVAT, J. 2019, Inhabiting the high mountains of the south-eastern Alps. – V: *Forschungsberichte der ANISA für das Internet* 1, 1–29. https://www.anisa.at/Horvat_ANISA_Tagung_2018.pdf
- HORVAT, J. 2020, Arheološke sledi v slovenskem visokogorju. – V: Ogrin et al. (ur.) 2020, 11–25.
- HORVAT, J. 2025, The Route over the Alps: the Bovec Basin and the Predel Pass in the Roman Era. – V: Lovenjak et al. (ur.) 2025, 87–119.
- HORVAT, J., L. LAVRENČIČ 2012, Poročilo. Topografski ogled najdišč Za bajto pod Čistim vrhom in Planina V plazeh 20. 6. 2012 (neobjavljeno poročilo / unpublished report; hrani / kept by: ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo).
- HORVAT, J., L. LAVRENČIČ 2016a, Tolminske Ravne – Planina Razor (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 39–40, 305–306.
- HORVAT, J., L. LAVRENČIČ 2016b, Tolminske Ravne – Pod zelenim vrhom (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 39–40, 303–304.
- HORVAT, J., M. MILAVEC 2023, Visokogorska najdišča v Krnskem pogorju. – *Arheologija v letu 2022. Dediščina za javnost*, 25, Ljubljana.
- ISTENIČ, J. 2015a, Traces of Octavian's military activities at Gradišče in Cerkno and Vrh gradu near Pečine (with a contribution by Alenka Miškec (the coin catalogue)) / Sledovi Oktavijanovega vojaškega delovanja na Gradišču v Cerknem in Vrh gradu pri Pečinah (s prispevkom Alenke Miškec (katalog novcev)). – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.) 2015, 43–73.
- ISTENIČ, J. 2015b, Mali Njivč above Novaki / Mali Njivč nad Novaki (with a contribution by Andrej Šemrov (the coin catalogue) / s prispevkom Andreja Šemrova (katalog novcev)). – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.) 2015, 365–384.
- ISTENIČ, J., B. LAHARNAR, J. HORVAT (ur.) 2015, *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*. – Katalogi in monografije 41.
- JAMNIK, P., G. KUTIN, J. BIZJAK 2019, Lašte pod Bedinjim Vrhom (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 43, 257–260.
- KARO, Š. 2007, *Ozemlje današnje Slovenije med avarskimi vojnami in madžarskimi vpadi v luči arheoloških najdb*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- KARO, Š., T. KNIFIC 2020, Die frühmittelalterlichen Militariafunde von Höhenfundorten in Slowenien. – V: Diesemberger, Eichert, Winckler (ur.) 2020, 185–212.
- KASTELIC, J., V. ŠRIBAR 1962–1964, Podmelec. – *Varstvo spomenikov* 9, 188.
- KNABS, M., M. MLINAR 2006, Robič. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41, 169–170.
- KNIFIC, T., 2004, Na stičišču treh svetov. Arheološki podatki o Goriški v zgodnjem srednjem veku. – *Goriški letnik* 29, 5–30.
- KNIFIC, T. 2009–2010, Kanal ob Soči pred tisoč leti / Kanal ob Soči a thousand years ago. – *Marušičev zbornik. Zbornik prispevkov v počastitev 70-letnice prof. dr. Branka Marušiča*, *Goriški letnik* 33–34, 181–193.
- KNIFIC, T. 2010, Poznoantični Romani z Ljubinja pri Tolminu. – *Tolminski zbornik* 2010, 241–249.
- KNIFIC, T., M. MLINAR 2014, Najdbe iz 10. in 11. stoletja v Posočju – vpetost v evropski prostor. Najdišče Sv. Urh v Tolminu / The 10th and 11th century finds from the Soča Valley – integration into European territory. The site of Sv. Urh in Tolmin. – *Arheološki vestnik* 65, 423–462.
- KNIFIC, T., T. NABERGOJ 2016, *Srednjeveška zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana.
- KNIFIC, T., D. SVOLJŠAK 1979, Pečine. – *Varstvo spomenikov* 22, 325–329.
- KNIFIC, T., Ž. ŠMIT 2018, Zgodnjerednjeveško steklo na Slovenskem: študij sestave in jagode iz halofitskega stekla / Early medieval glass in Slovenia: Analytical study and beads of plant-ash glass. – *Arheološki vestnik* 69, 369–436.
- KNIFIC, T., B. ŽBONA TRKMAN 1990, Staroslovansko grobišče pri Sv. Urhu v Tolminu (Die altslawische Nekropole beim Sv. Urh in Tolmin). – *Arheološki vestnik* 41, 505–520.

- KNIFIC et al. 2021 = T. Knific, B. Laharnar, M. Mlinar, M. Turk 2021, *V deželici Simona Rutarja. Arheologija podkrnskega prostora*. – Tolmin.
- KOS, P. 2012, Gradnja in opustitev obrambnega sistema Clastra Alpium Iuliarum v luči numizmatičnega gradiva / The construction and abandonment of the CAI in the light of the numismatic material. – *Arheološki vestnik* 63, 265–300.
- KOS, P. 2014, Barriers in the Julian Alps and *Notitia Dignitatum* / Zapore v Julijskih Alpah in *Notitia dignitatum*. – *Arheološki vestnik* 65, 409–422.
- KRAHWINCKLER, H. 1992, *Friaul im Frühmittelalter: Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts*. – Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 30.
- KUSETIČ et al. 2014 = J. Kusetič, P. Kos, A. Breznik, M. Stokin 2014, *Clastra Alpium Iuliarum: med raziskovanjem in upravljanjem / Clastra Alpium Iuliarum: Between Research and Management*. – Ljubljana.
- KUTIN, G., P. JAMNIK, J. BIZJAK 2018, Naselje: Plužna, Občina: Bovec, Ime: Mali dol – Krlišče, Obdobje: pozna antika (Arheološke novice). – *Goriški letnik* 52, 331–333.
- LAHARNAR, B., B. ŠTULAR, M. MLINAR 2015, Gradič above Kobarid – a Late Republican fortified emporium? / Gradič nad Kobaridom, poznorepublikanski utrjeni emporij? – V: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur.) 2015, 243–256.
- LAVRENČIČ, L. 2020, Sledi prvih koristnikov planine Krstenica. – V: Ogrin et al. (ur.) 2020, 66–72.
- LEBEN, N., J. LUX 2007, Bohinjska Bela – cerkev sv. Marjete. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 43, 2007, 21–22.
- LOVENJAK et al. (ur.) 2025 = M. Lovenjak, A. Cedilnik, A. Gaspari, J. Horvat (ur.) 2025, *Omnia tempus revelat. Studies on Antiquity and the Early Middle Ages. In Memory of Jaroslav Šašel / Omnia tempus revelat. Studije o antiki in zgodnjem srednjem veku. V spomin Jaroslavu Šašlu*, Razprave 1. razreda SAZU 45.
- MAGGI, P., B. ŽBONA TRKMAN 2007, Tra Natisone e Isonzo: il territorio in età romana. – V: Chiabà, Maggi, Magrini (ur.) 2007, 59–78.
- MAKOVEC et al. 2025 = K. Makovec, A. Kovačič, J. Magdič, R. Klasinc, M. Mlinar 2025, *Poročilo o arheološki raziskavi – arheološko izkopavanje na zemljišču s parc. št. 57, k. o. 2248 Tolmin (25-0370 Tolmin – Kozlov rob AI)* (neobjavljeno poročilo / unpublished report; hrani / kept by: ZVKDS, OE Nova gorica in / and Tolminski muzej).
- MARCHESETTI, C. 1893, Scavi nella Necropoli di S. Lucia presso Tolmino (1885–1892). – *Bolletino della Società Adriatica di Scienze Naturali in Trieste* 15.
- MEDVEŠČEK, P. 2020, Strelnik. – *Goriški letnik* 44, 259–260.
- MILAVEC, T. 2012, Late Antique settlements in Slovenia after the year 600. – V: V. Ivanišević, M. Kazanski (ur.), *The Pontic-Danubian Realm in the Period of the Great Migration*, Arheološki institut Beograd, Posebna izdanja 51, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance, Monographies 36, 71–88.
- MILAVEC, T. 2020, Early Medieval finds and contexts from the hilltop settlement of Tonovcov grad near Kobarid. – V: Diesenberger, Eichert, Winckler (ur.) 2020, 177–184.
- MILAVEC, T. 2024, Lost in time: stories of unfurnished burials from late antique hilltop sites in Slovenia. – V: I. Basić, I. Josipović, M. Jurković (ur.), *FORTUNATUS LIGO. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Ante Miloševića Festschrift on the occasion of Ante Milošević's 70th birthday*, Dissertationes et monographiae 20, 113–126.
- MILAVEC, T. 2025, Defence of the Eastern Border of Northern Italy in the Early Middle Ages. – V: Lovenjak et al. (ur.) 2025, 369–384.
- MIŠKEC, A., M. MLINAR 2025, Late Roman Coin Hoard from Daber, Tolmin Region, Slovenia. – V: M. Vojvoda, A. Miškec, G. Grabež (ur.), *De vetere pecunia. Scripta in honorem Bojana Borič-Breškovič*, 181–196, Belgrade.
- MLINAR, M. 2002a, Zgodnjesrednjeveški posodi z Mosta na Soči, ledina Repelc / Zwei frühmittelalterliche Gefäße aus Most na Soči, Flur Repelc. – V: M. Guštin (ur.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 111–112, Ljubljana.
- MLINAR, M. 2002b, Nove zanke svetolucijske uganke. Arheološke raziskave na Mostu na Soči: 2000 do 2001 / Sveta Lucija – new stigma to the enigma. *Archaeological excavations at Most na Soči: 2000–2001*. – Most na Soči.
- MLINAR, M. 2006, 117. Kobarid – Selce 10. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41, 73.
- MLINAR, M. 2007, 205. Tolmin. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 43, 223.
- MLINAR, M. 2008a, 220. Slap ob Idrijci. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 44, 248.
- MLINAR, M. 2008b, 275. Zatoľmin. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 44, 308–309.
- MLINAR, M. 2009a, 8. Bovec. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 23.
- MLINAR, M. 2009b, 60. Log pod Mangartom. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 117.
- MLINAR, M. 2009c, 81. Podklopca. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 45, 159.
- MLINAR, M. 2010, Nova arheološka odkritja s Tolminskega. – *Tolminski zbornik* 2010, 250–257.
- MLINAR, M. 2014, *Poročilo o izvedenem arheološkem izkopu v Kredu (EŠD 15333 – Kred, arheološko območje Lašče)* (neobjavljeno poročilo / unpublished report; hrani / kept by: ZVKDS, OE Nova gorica).
- MLINAR, M. 2018, Arheološke raziskave ob gradbenih delih na najdišču Zatoľmin – Kaštelute. – *Arheologija v letu 2017. Dediščina za javnost* 43, Ljubljana.
- MLINAR, M. 2019, Arheološke raziskave ob in v cerkvi sv. Lenarta. – V: M. Mlinar (ur.), *Cerkev v cerkvi. Zbornik prispevkov o arheoloških odkritjih v cerkvi sv. Lenarta v Volčah in zgodovini tega kraja*, 10–27, Tolmin.
- MLINAR, M. 2020a, Most na Soči. Arheološke raziskave v letih 2000–2016 na levem bregu Idrijce / The 2000–2016 archaeological investigations on the left bank of the Idrijca. – *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 43. <https://doi.org/10.3986/9789610504887>
- MLINAR, M. 2020b, *Poročilo o izvedenih arheoloških raziskavah ob gradnji v Zatoľminu – Kaštelute* (neobjavljeno poročilo / unpublished report; hrani / kept by: ZVKDS, OE Nova gorica).
- MLINAR, M. 2021, Še dve rimski hiši z Mosta na Soči. – *Goriški letnik* 45, 175–191.
- MLINAR, M. 2025, La cultura altomedievale di Köttlach nell'Alto Isontino. – *Quaderni Friulani di Archeologia* 35, 115–122.

- MLINAR, M., M. KNAVS 2004, Selce, il nuovo sito archeologico scoperto nel Tolminotto. – *Quaderni Friuliani di archeologia* 14, 73–79.
- MLINAR, M., B. MUŠIČ 2020, Geofizikalne raziskave v arheologiji: dobre prakse s Tolminskega. – *Tolminski zbornik* 5, 413–428.
- MLINAR, M., S. TECCO HVALA 2022, Poselitvena slika posoške/svetolucijske skupine – nova najdišča in spoznanja / Settlement in the Posočje/Sveta Lucija group – new sites and insights. – *Arheološki vestnik* 73, 397–469. <https://doi.org/10.3986/AV.73.11>
- MLINAR, M., M. TURK 2016, *Prapoti skozi praproti. Arheološka topografija dolin Tolminke in Zadlaščice*. – Tolmin.
- MLINAR, M., ŽBONA TRKMAN, B. 2008, Banjška planota in Trnovski gozd v luči novejših arheoloških najdb. – *Goriški letnik* 32, 9–22.
- MLINAR, M., B. ŽBONA TRKMAN 2013, Nekaj arheoloških novosti z gradu Dobrovo. Alcune novità archeologiche del Castello di Dobrovo. – V: D. Zuljan Kumar, T. Gomiršek (ur.), *Brda in Brici: o ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*, 75–82, Dobrovo.
- MLINAR, M., T. GERBEC, B. LAHARNAR 2014, *Kot nekoč. Breginjski kot v arheoloških dobah*. – Tolmin.
- MLINAR, M., V. PERKO, B. ŽBONA TRKMAN 2015, Rimskodobne oljenke z Mosta na Soči: naselbina, grobišče II, najdišče Repelc. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 115–123.
- MLINAR et al. 2012 = M. Mlinar, D. Svoljšak, V. Vidrih Perko, B. Žbona Trkman 2012, Kopalnico ima: arheološke raziskave in prezentacija rimske hiše z Mosta na Soči. – V: I. Lazar, B. Županek (ur.), *Emona: med Akvilejo in Panonijo / Emona: between Aquileia and Pannonia*, 257–271, Koper.
- MLINAR et al. 2018 = M. Mlinar, B. Laharnar, M. Vidulli, A. Crismani 2018, *Stari bogovi obmolknejo. Šentviška planota v arheoloških obdobjih*. – Tolmin.
- MODRIJAN, Z. 2025, Carneola? The Settlement Pattern of Western and Central Slovenia in the 6th Century. – V: Lovenjak et al. (ur.) 2025, 323–341.
- MODRIJAN Z., T. MILAVEC 2011, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 24. <https://doi.org/10.3986/9789612545871>
- MURGIA, E. 2019, *Regio X. Ljubljana, Vrhnika*. – Fana, Tempila, Delubra. Corpus dei luoghi di culto dell'Italia antica (FTD) 5. – Rim.
- NANUT, T. 2015, Ravne pri Cerknem – arheološko najdišče Gastabil. – *Goriški letnik* 37–38 (2013–2014), 380.
- NANUT, T. 2016, Arheološke najdbe z Gastabila. – *Idrijski razgledi* 61/2, 103–107.
- OGRIN, M., I. KLOKOČOVNIK 2024, Zgodnjesrednjeveška grobova pri cerkvi sv. Martina v Poljanah nad Škofjo Loko. – V: P. Novaković (ur.), *Arheologija v letu 2024. Dediščina za javnost. Zbornik povzetkov*, 38, Ljubljana.
- OGRIN, M. et al. (ur.) 2020 = M. Ogrin, J. Horvat, J. Bizjak, K. Langus, M. Karer, M. Osredkar (ur.) 2020, *Življenje v Alpah: življenje v Alpah nekoč in danes – od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes*. – Bohinjska Bistrica, Stara Fužina.
- OITZL, G. 2018, Gospodarstvo v prostoru Julijskih Alp v srednjem veku. – *Zgodovinski časopis* 72/1–2, 62–103.
- OSMUK, N. 1977, Kobarid. – *Varstvo spomenikov* 21, 229–230.
- OSMUK, N. 1982a, Kobarid. – *Varstvo spomenikov* 24, 172.
- OSMUK, N. 1982b, Podlanišče, Zaselek Kladje. – *Varstvo spomenikov* 24, 174.
- OSMUK, N. 1984, Gradič (Sv. Anton). – *Varstvo spomenikov* 26, 232.
- OSMUK, N. 1985a, Logje. – *Varstvo spomenikov* 27, 294–295.
- OSMUK, N. 1985b, Kobarid. – *Varstvo spomenikov* 27, 292–293.
- OSMUK, N. 1985c, Robič – Molida. – *Varstvo spomenikov* 27, 295–297.
- OSMUK, N. 1985d, Drežnica. – *Varstvo spomenikov* 27, 292.
- OSMUK, N. 1985e, Staro selo. – *Varstvo spomenikov* 27, 258.
- OSMUK, N. 1985f, Robič. – *Varstvo spomenikov* 27, 297.
- OSMUK, N. 1985g, Sedlo. – *Varstvo spomenikov* 27, 297.
- OSMUK, N. 1985h, Sela nad Podmelcem. – *Varstvo spomenikov* 27, 297.
- OSMUK, N. 1985i, Dolenja Trebuša. – *Varstvo spomenikov* 27, 292.
- OSMUK, N. 1985j, Trnovo ob Soči. – *Varstvo spomenikov* 27, 298.
- OSMUK, N. 1987, Die Bronzeplastik aus Kobarid. – *Archaeologia Iugoslavica* 24, 57–79.
- OSMUK, N. 1992, Podbela. – *Varstvo spomenikov* 34, 273.
- OSMUK, N. 1994–1995, 64. Kobarid. – *Varstvo spomenikov* 36, 159.
- OSMUK, N. 1997, Kobarid od prazgodovine do antike. Kratek zgodovinski pregled obdobj in pripadajočih najdbišč. – V: Z. Likar, A. Raspet, Ž. Cimprič (ur.), *Kobarid*, 9–16, Kobarid.
- OSMUK, N. 1998, Le sanctuaire protohistorique de Kobarid (Slovénie). – *Instrumentum* 7, 13.
- OSMUK, N. 2001a, 111. Logje. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 64–66.
- OSMUK, N. 2001b, 143. Podbela. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 85.
- OSMUK, N. 2001c, 14. Bovec. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 11.
- OSMUK, N. 2001d, Najdišče: Gradec pri Logjeh. – V: Bitenc, Knific 2001, 47.
- OSMUK, N. 2001e, Kobarid. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 38, 51–52, št. 84.
- OSMUK, N. 2006a, 9. Bovec. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 42, 12–14.
- OSMUK, N. 2006b, 214. Podbela. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41, 144.
- PERKO, D., M. OROŽEN ADAMIČ (ur.) 2001, *Slovenija. Pokrajine in ljudje*. – Ljubljana.
- PETRU, P. 1971, Zarakovec. – V: Šašel, Petru (ur.) 1971, 82–84.
- PLETERSKI, A. 2008, Zgodnjesrednjeveški žgani grobovi v vzhodnih Alpah (Frühmittelalterliche Brandgräber im Ostalpenraum). – V: U. Steinklauber (ur.), *Frühmittelalterarchäologie in der Steiermark. Beiträge eines Fachgesprächs anlässlich des 65. Geburtstags von Diether Kramer*, Schild von Steier Bh. 4, 33–39.

- RANT, M. 2023, Rimska zapestnica iz Čabrač. – *Podblegaske novice*, 19. 10. 2023. <https://www.podblegaske-novice.si/sl/news/rimska-zapestnica-iz-cabrac.html>
- REIMER et al. 2020 = P. J. Reimer, W. E. N. Austin, E. Bard, A. Bayliss, P. G. Blackwell, ... S. Talamo 2020, The IntCal20 Northern Hemisphere Radiocarbon Age Calibration Curve (0–55 cal kBP). – *Radiocarbon* 62/4, 725–757. <https://doi.org/10.1017/RDC.2020.41>
- RUTAR, S. 1882, *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom*. – Gorica.
- SLABE, M. 1972, Poskus prikaza materialnih dokazov iz časa preseljevanja narodov (5. in 6. stol.) v SR Sloveniji. – *Kronika* 2, 76–81.
- SMOLE, E. 1962–1964, Kozlov rob nad Tolminom. – *Varstvo spomenikov* 9, 225.
- SVOLJŠAK, D. 1967, Žabče pri Tolminu. – *Varstvo spomenikov* 12, 86.
- SVOLJŠAK, D. 1968a, Pečine, Šentviška planota. – *Arheološki pregled* 10, 244–245.
- SVOLJŠAK, D. 1968b, Tolmin. – *Arheološki pregled* 10, 245.
- SVOLJŠAK, D. 1968–1969a, Pečine na Šentviški planoti. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 174.
- SVOLJŠAK, D. 1968–1969b, Tolmin. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 176.
- SVOLJŠAK, D. 1970–1971, Posočje v zgodnjem srednjem veku (La Vallée de la Soča dans le haut moyen age). – *Arheološki vestnik* 21–22, 153–162.
- SVOLJŠAK, D. 1971, *Most na Soči, "Mirišče", Tolmin – antiško naselje i prastorijsko nalazište*, *Arheološki pregled* 13, 39–40.
- SVOLJŠAK, D. 1974, Most na Soči. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 135–137.
- SVOLJŠAK, D. 1975, Novejša arheološka raziskovanja na Tolminskem. – *Tolminski zbornik* 1975, 209–222.
- SVOLJŠAK, D. 1992, Arheološka podoba Šentviške planote. – *Zbornik Šentviške planote*, 23–33.
- SVOLJŠAK, D. 2002, Arheološka podoba Bovškega. – *Soški razgovori I. Zbornik za domoznanstvo Zgodovinske sekcije KD Golobar*, 261–277.
- SVOLJŠAK, D., T. KNIFIC 1976, *Vipavska dolina. Zgodnjerednjeveška najdišča*. – Situla 17.
- ŠAŠEL, J. 1971, Podmelec. – V: Šašel, Petru (ur.) 1971, 84–85.
- ŠAŠEL, J., P. PETRU (ur.) 1971, *Clavstra Alpivm Iuliarvm I.* – Katalogi in monografije 5.
- ŠEMROV, A. 2021, Novci z gradu Kozlov rob: arheološka izkopavanja 2020. – V: *Trije gradovi, tisoč zgodb. Zbornik prispevkov o gradu Kozlov rob, dvoru na Doru in Coroninijevi graščini v Tolminu*. – Tolmin.
- ŠRIBAR, V. 1967, Zgodnjerednjeveško grobišče in naselbina v Podmelcu – Baška grapa (Die frühmittelalterliche Grabstätte und Ansiedlung in Podmelec – Baška grapa). – *Arheološki vestnik* 18, 377–388.
- ŠTIH, P. 1999a, "Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza". Študija o dveh listinah cesarja Otona III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johannesa in furlanskega grofa Werihena (DD. O. III. 402 in 412). – Nova Gorica.
- ŠTIH, P. 1999b, O vzhodni meji Italije in o razmerah ter razmerjih ob njej v zgodnjem srednjem veku. – V: D. Mihelič (ur.), *Gestrinov zbornik*, 103–123, Ljubljana.
- ŠTIH, P. 1999c, Ob naselitvi Slovanov vse pobito? – V: S. Granda, B. Šatej (ur.) *Množične smrti na Slovenskem. Zbornik referatov z 29. zborovanja slovenskih zgodovinarjev*, 79–93, Ljubljana.
- ŠTULAR, B. 2011a, The use of lidar – derived relief models in archaeological topography. The Kobarid region (Slovenia) case study (Uporaba modelov reliefa pridobljenih z lidarskim snemanjem v arheološki topografiji. Študijski primer Kobariške). – *Arheološki vestnik* 62, 393–432.
- ŠTULAR, B. 2011b, Mreža poti / Path network. – V: Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 53–64.
- ŠTUKL, J. 2004, Poznoantični depo s Puštala nad Trnjem. – *Arheološki vestnik* 55, 415–427.
- VUGA, D. 1970a, Zarakovec. – *Varstvo spomenikov* 15, 155–156.
- VUGA, D. 1970b, Tolmin. – *Varstvo spomenikov* 15, 171.
- VUGA, D. 1979a, Slap. – *Varstvo spomenikov* 22, 271.
- VUGA, D. 1979b, Podmelec. – *Varstvo spomenikov* 22, 291.
- ZBAČNIK, B., M. OSOJNIK, P. BRATINA 2018, Volče – cerkev sv. Lenarta. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 53, 250–251.
- ZACCARIA, C. 2007, Tra Natisone e Isonzo. Aspetti amministrativi in età romana. – V: Chiabà, Maggi, Magrini 2007, 129–144.
- ZUCCHINI, R. 2013, Risorse minerali e sfruttamento minerario in area Friulana tra medioevo ed epoca moderna. – V: S. Magnani (ur.), *Le aree montane come frontiere. Spazi d'interazione e connettività*, Studi di frontiera 1, 391–412.
- ŽBONA TRKMAN, B. 1988, Tolmin. – *Varstvo spomenikov* 30, 268.
- ŽUPANČIČ, M. 1991, Poznorimsko najdišče Molida pri Robiču. – *Goriški letnik* 18, 166–169.

Settlement Pattern of the Zgornje Posočje Area between the Antiquity and Middle Ages

Translation

The article aims to present an overview of new findings on the settlement of Zgornje Posočje between Antiquity and the Middle Ages, as more than half a century has passed since the last systematic review (Svoljšak 1970–71). During this period, the site of Tonovcov grad near Kobarid and the period of Late Antiquity have been examined in detail (Ciglencčki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011), while the period up to the High Middle Ages has received more limited individual attention (Knific 2009–2010; Knific, Mlinar 2014). With the aim of presenting the current state of knowledge about this area, we collected all available data from the literature on Late Antique and Early Medieval sites, as well as the unpublished material collected and documented in the Tolmin Museum and the National Museum of Slovenia, in addition to several finds kept by private finders.

The foundation of this study is a catalogue of sites and isolated finds that includes sites we consider reliable. The text also discusses locations that have been assumed to belong to this period, but for which this has not been confirmed or whose validity could not be verified. The territorial scope of the sites included in the catalogue is explained in the first chapter, while the interpretation also considers neighbouring areas (Srednje Posočje, Selška dolina and Poljanska dolina, and Venetian Slovenia in Italy).

TERRITORIAL AND CHRONOLOGICAL DELIMITATION

Territory

Zgornje Posočje primarily encompasses the Alpine region of the Eastern Julian Alps and can be geographically divided into the Bovec, Kobarid, and Tolmin regions. It is a low- and high-mountain landscape stretching from Predel/Predil Pass in the west to the Bohinj-Tolmin Mountains in the south-east, where more than a half of the area lies above 1000 m above sea level. The central axis of the region is formed by the deeply carved valley of the Soča River, which descends to 152 m above sea level at Most na Soči. In addition to

the Soča Valley, Zgornje Posočje also includes the lower part of the Idrijca Valley, as well as the valleys of the Bača, Koritnica, and Trebušca rivers. The high Alpine landscape gradually transitions towards the south-east into Cerkljansko hribovje and towards the south into Idrijsko hribovje and Šentviška planota (Perko, Orožen Adamič (Eds.) 2001, 28–29; 33–36) (Fig. 1).

In the south, Zgornje Posočje extends to Most na Soči. Slightly further south, in the area of Kannelski Lom, ran the historical boundary between the Estates of Tolmin and Gorica (Bizjak 2022, 38). In the west, the border is artificially defined by the state border between Italy and Slovenia. From this area, the article discusses the Slovenian part of the valley of the Nadiža/Natisone, including Breginjski kot, but excludes the Italian part of the Natisone Valleys, which encompasses the valleys along the lower course of the Nadiža/Natisone, Alberone/Aborna, Cosizza/Kozica, and Erbezzo/Arbeč rivers, although settlement patterns there are similar. One of the main communication routes, namely, ran along the Valley of the Nadiža/Natisone towards Friuli.

The landscape characteristics of Zgornje Posočje significantly influenced the population and use of the territory in all periods, including Late Antiquity and the Early Middle Ages.

Time

The lower chronological limit of the period under discussion is the end of the 3rd or the beginning of the 4th century when – both in this area and more broadly – settlement patterns began to change significantly with the construction of the *Claustra Alpium Iuliarum* defence system and the first movement of settlements towards mountainous, difficult-to-access locations.

In accordance with the established periodisation in Slovenia, the Late Antique period ends in the late 6th century. Within this timeframe, the period from approximately the end of the 3rd century to mid-5th century is referred to as the Late Roman period, while the second half of the 5th and the 6th century constitute Late Antiquity in the narrower sense.

After the end of the 6th century, the majority of Late Antique settlements declined. Some sites do show evidence of settlement in the Early Middle Ages; however, this was generally not continuous settlement, but rather the reuse of previously abandoned locations. The Early Medieval population of the 7th and 8th centuries is known only on the basis of mountain sites.

The generally accepted upper chronological limit of the Early Medieval period is the 11th century. This period is primarily characterised by the latest graves that still contain grave goods, the earliest phases of castle construction, and the remains of the first Early Medieval churches.

Due to the limited amount of research, many sites in Posočje remain chronologically very broadly defined (e.g. as dating to the Roman period) or even undefined. Such sites are included only if at least one reliably defined Late Antique or Early Medieval find is known from the location. According to this criterion, we have compiled 119 sites in the catalogue (Fig. 2).

STATE OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH

The majority of archaeological research conducted in Zgornje Posočje has focused on the major sites of the Iron Age Sveta Lucija group. These were recently summarised in detail by Miha Mlinar and Sneža Tecco Hvala (2022, 401–405).

In recent decades, Antiquity has not received extensive attention. Nada Osmuk regularly published the results of field surveys and research, and also excavated the sanctuary at Gradič (Osmuk 1982a; ead. 1984; ead. 1985 a–h; ead. 1987; ead. 1994–1995; ead. 1997; ead. 1998; ead. 2001 a–d). Jana Horvat briefly presented Posočje in an overview of the Roman period in Slovenia (Horvat 1999), but has dealt in particular with finds from Ravelnik near Bovec (Horvat 2018) and the sites along the road towards Predel (Horvat 2025). Several Roman-period houses in Most na Soči have been published (Mlinar et al. 2012; Mlinar 2021b), along with small finds from the settlement and cemeteries (Mlinar, Perko, Žbona Trkman 2015). In 2007, collections of scientific papers from symposia on Posočje and the Natisone Valleys were published (Banchig, Magnani, Pessina (Eds.) 2007; Chiabà, Maggi, Magrini (Eds.) 2007).

A major breakthrough in research on the Late Antique period came with the multi-year excava-

tions at Tonovcov grad (Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011; Modrijan, Milavec 2011). The monograph on the site also included the latest review of the state of research. Settlement patterns in Posočje during Late Antiquity and Late Roman road connections in relation to *Claustra Alpium Iuliarum* were presented (Ciglenečki 2011a; id. 2011b; id. 2015).

Drago Svoljšak published an overview of the Early Medieval period more than five decades ago (Svoljšak 1970–1971). Svoljšak and Knific focused primarily on the Vipava Valley and the Gorica region (Svoljšak, Knific 1976; Knific 2004; id. 2009–2010). There have been no targeted investigations, research history, or settlement studies since the end of the 1970s.

Sites and isolated finds of all periods were introduced in overview exhibition catalogues published by the Tolmin Museum (Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014; Mlinar, Turk 2016; Mlinar et al. 2018; Knific et al. 2021).

Since the last overview of the Late Antique period (Ciglenečki 2011a; id. 2011b), the number of newly discovered sites has increased significantly; however, these are mostly isolated finds without clear contexts. The same applies to the Early Medieval period, for which metal detector finds from two hilltop settlements have recently been published (Knific et al. 2021, 41–45; Karo, Knific 2020, 196; Bitenc, Knific 2021).

Since the 1990s, the research has also extended into the high mountains, significantly improving our knowledge of early human use of the Alpine region (Horvat 2019, ead. 2020). During the time-frame discussed here, the Julian Alps were densely populated and the section around the Soča River is included in this article.

BRIEF HISTORICAL OUTLINE OF THE BORDER TERRITORY

Zgornje Posočje and the territory to its east formed an important transitional zone between Carinthia and Gorenjska and the Friulian Plain.

The administrative affiliation of Posočje during the Roman and Late Roman periods remains unclear in the available sources. Claudio Zaccaria suggests that the entire left bank of the upper course of the Soča belonged to the *ager* of Emona, while the right bank formed part of *Forum Iulii* (Zaccaria 2007, 138–139); however, there is no conclusive evidence for such a division.

A key issue that makes it difficult to provide an unambiguous answer is the question of the border between Friuli and Carniola, or between Friuli and Istria, in the Early Middle Ages. On historical maps, the border with Carniola is most often drawn along the Soča, while the border with Istria is placed on the line of the Late Roman system of *Claustra Alpium Iuliarum* (e.g. Štih 1999b, 121; Dolinar et al. 2011).

Information that allows assumptions about borders in the later period comes primarily from written sources, such as the donation of the Škofja Loka estate to the Diocese of Freising in 973 (Blaznik 1973). This document indicates that the western border of the donated estate lay on the Hotaveljščica stream and approximately corresponded to the location of the Late Roman fortification at Vrata (No. 92).¹ It is possible that the eastern border of Friuli ran along the ridges of the Idrija-Cerkljansko Hills, although this likely had no significant impact on the people living there.

Within the Kingdom of the Longobards in Italy (568–774/6), Friuli, with its centre in Cividale, was one of the most important duchies, as its border position towards the Slavs and Avars gave it a crucial defensive role (the most severe invasions of Cividale del Friuli occurred in 611 and 663). Although the easiest access to Friuli was generally through the Vipava Valley, routes through the Natisone valleys also represented an important connection with the Slavic neighbours of Carantania and Carniola. Older routes across Škofjeloško and Cerkljansko hribovje, as well as over the Predel Pass and along the Valley of the Nadiža/Natisone, reached the plain only a few kilometres north of Cividale/Čedad and therefore demanded strategic surveillance (Milavec 2025). Historians believe that people from the Sava and Drava river basins may also have fled from the Slavs to Friuli (Štih 1999c, 83), which could theoretically mean that the population of Posočje increased around the year 600.

In the 660s, Wechtari, Duke of Cividale, defeated the Slavs who had made camp in the Valley of the Nadiža/Natisone at a place called *Broxas*. It is assumed that these groups arrived via Kobarid and may therefore have come from Carinthia or Carniola (Štih 1999b, 115–116). At the beginning of the 8th century, sources also mention disputes involving Slavs looting the Longobard sheep herds

(Štih 1999b, 18, footnote 106). These events are generally associated with the mountainous area east of Friuli, which may have included the mountains of Zgornje Posočje. However, it remains unclear whether this indicates permanent Slavic settlement. Along the road through the Val Canale/Kanalska dolina, Slavs near Maglern/Meglarje paid taxes to the Longobards approximately between 611 and 738. The attack on Carniola led by Duke Ratchis of Cividale in 738 most likely passed through Posočje, as this represented the shortest route towards the Sava Valley and Carniola (Štih 1999b).

The importance of Cividale in the 8th century is evident from the concentration of prominent figures connected with the town. From the 730s onwards, the Patriarch of Aquileia resided there, alongside the gastald (royal deputy) and the duke. The dukes – and later Longobard kings – Aistulf and Ratchis originated from Cividale, as did Patriarch Paulinus II and the Longobard historian Paul the Deacon.

In the early 10th century, the Patriarch of Aquileia acquired estates in Friuli from emperors, and later also on the left bank of the Soča. In 964, they received Cormons/Krmin from Otto I, followed by Fara in 967. In 1001, the patriarch received half of Solkan, the Slavic village Gorica, and territories between the Soča, the Vipava, the Vrtovin stream (*Ortaona*), and Trnovska planota. At some point before 1063/67, Tolmin was also acquired. The accumulation of estates was primarily intended to organise the defence of Friuli during a period when the Count of Friuli was assumed to be absent or inactive (Krahwinckler 1992; Štih 1999a; id. 1999b).

It is not possible to determine when exactly the majority of Zgornje Posočje came under the control of the Patriarch of Aquileia. It was probably around the year 1000, if not earlier. Höfler (2016, 149–150) argued that Aquileia likely acquired the territory of Tolmin from the king before 1015, enabling it to grant tithes from Volče to the Chapter of Cividale. In 1192, parishes in Bovec and at Šentviška Gora are mentioned. Štih (1999a) argues that these references indicate ecclesiastical authority, but not yet ownership of the land. Sources mention the Kozlov rob Castle in Tolmin for the first time in 1178 (Höfler 2022, footnote 31).

At the end of the 10th and in the 11th century, Zgornje Posočje and its surroundings formed a border region between the County of Carniola, the Estate of Škofja Loka (from 973) of the Freising/Breže Diocese, the Estate of Bled (from 1004) of

¹ The ridgeline between the Adriatic and the Black Sea catchment areas runs across this exact area.

the Brixen Diocese, and the patriarchal estates in the Tolmin region (prior to 1015). The estates met in the high mountains and in Cerkljansko hribovje.

SITES

Settlements

A total of 27 sites were classified as settlements. No archaeological excavations have been conducted at most of them, which places them in this category primarily on the basis of their position, configuration, and isolated finds. Temporary mountain dwellings are not included in this number, since they are discussed separately in the chapter on mountains.

The settlements are located primarily in the valleys of the Soča/Isonzo and Nadiža/Natisone rivers, while Idrijsko-Cerkljansko hribovje with Šentviška planota appears to have been more sparsely settled. If isolated finds are treated as indicators of settlement, however, the picture changes significantly and suggests intensive population of Šentviška planota as well (see chapter *Isolated Finds and Hoards*). Of these settlements, 15 are dated to the Late Roman period, four to both the Late Roman and Late Antique periods, four to the Late Antique period and three to the Early Middle Ages. Only one site – Tonovcov grad – shows confirmed settlement in the Late Roman period, Late Antiquity, and the Early Middle Ages, even though here, too, settlement was not entirely continuous (Ciglenečki, Modrijan, Milavec 2011, 70–71).

Late Roman Period

During the Late Roman period, some settlements in Zgornje Posočje show continuity from the prehistorical and Roman periods (e.g. Most na Soči, Gradič), while new settlements emerged, mostly in higher-altitude locations.

The most important prehistorical and Roman centre of Zgornje Posočje was Most na Soči (Nos. 1, 2). The Roman-period settlement occupied a large part of the Iron Age settlement area on the terraced slopes of the right bank of the Idrijca River at its confluence with the Soča. The inhabitants used an already organised space, and the orientation of the buildings largely remained the same as in the Iron Age. The majority of the Roman-period material from the excavated houses remains unpublished, but the published material indicates that at least part of the settlement continued to be occupied

during the Late Roman period, particularly in the second half of the 4th and the beginning of the 5th century. However, most of the houses in the Roman settlement were demolished in the final decades of the 4th century, as indicated primarily by three coin hoards buried into their ruins. Two of these are precisely dated to July–August 388 and November 401 (*FMRSI* 1, 26–29). The latest find from the settlement is an iron crossbow fibula dating to around 500 (Cunja, Mlinar (Eds.) 2010, cat. no. 210), which may indicate occasional population of an otherwise mostly abandoned settlement as late as in the beginning of the 6th century.

A large prehistoric and Roman settlement was also located at Gradič above Kobarid (No. 30). To date, no archaeological excavations have been carried out there, which makes precise chronological definition difficult. It is fairly probable that the defensive wall was constructed on the site of the prehistoric hillfort during the Early Roman period (Laharnar, Štular, Mlinar 2015). Continued population into the Late Roman period has not been confirmed by archaeological finds. Nevertheless, the sanctuary (No. 29) on the terrace immediately below the settlement indicates that the site remained in use during this period.

During the Late Roman period, the naturally well-protected Tonovcov grad (No. 27), rising above the Soča River gorge north of Kobarid, became the central settlement of Zgornje Posočje. In addition to civilians, a military garrison was stationed there, and by this time the settlement was probably already protected with a defensive wall.

Several isolated Late Roman finds indicate a Late Roman settlement area on the left bank of the Soča below Kobarid, at the location known as V Kamnih (No. 22), west of the village of Kamno.

Kozlov rob above Tolmin (No. 4) overlooks the confluence of the Soča and the Tolminka rivers. Although the later castle destroyed most of the Late Roman remains, recent finds confirm the existence of a Late Roman post at this location that probably remained occupied into the 6th century (Makovec et al. 2025).²

Evidence of fairly dense population has been identified on the outskirts of Tolmin, along the route leading along the Tolminka River and over

² Archaeological excavations by the STIK Group and the Tolmin Museum between August and September 2025 revealed remains of wall foundations and a cultural layer that the pottery sherds place between the 4th and the 6th centuries (Makovec et al. 2025).

mountain passes towards Bohinj (see chapter *Roads and Defensive Walls*). At Kaštelute (No. 5), the remains of a Roman rural structure were discovered, probably a *villa rustica* that remained occupied until the beginning of the 5th century.³ According to local tradition, three churches once stood on a hill south of the structure (Čujec Stres, Stres 2008; Gerbec, Mlinar 2011). The nearby contemporary hilltop settlement of Selce (No. 6) was probably connected to the military surveillance of this route, although it may also have served as a temporary shelter for the inhabitants of the settlement below. The nearby cave named Jama v Skakalcih (No. 7) was probably used occasionally for ritual purposes.

Between Kobarid and the Nadiža/Natisone, the remains of Roman period settlements are located along the road towards Cividale (see chapter *Roads and Defensive Walls*). It appears that some of these settlements continued into the Late Roman period, for example V Laščah above Staro selo (No. 33), while Late Roman settlement has not yet been confirmed at others.⁴ Trial trenching at a presumed Roman or Late Roman settlement west of the village of Kred did not confirm its existence (Mlinar 2014). Reports concerning the site of Molida (No. 34), where a gold coin of Valentinian III (425–455) was discovered, remain unclear. A steep hill crowned by the church of Sv. Volar (No. 36), with an excellent view of the Valley of the Nadiža/Natisone and the road turning towards Cividale, rises above the Nadiža/Natisone. Isolated finds from this location are broadly dated between Late Antiquity and the Early Middle Ages. Based on the current state of research, it remains unclear whether this was an actual settlement or merely the disturbed remains of hoards. It is also possible that this was a Late Antique settlement with the scattered remains of Early Medieval hoards.

Relatively dense population in Breginjski kot is indicated by settlement remains, isolated finds, and hoards (Fig. 3). The remains of a stone-built settlement have been identified on the hill known as Na Lupu with the church of Sv. Helena in Podbela (No. 40). Structural remains can be seen on the western edge of the plateau, while LiDAR-derived image suggests that the entire plateau was built over. Chronologically definable finds from the

settlement are rare, the majority belonging to the Early Roman period. Late Roman occupation is currently indicated only by a three-edged arrowhead (Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 42, Cat. No. 54). At present, Late Antique settlement cannot be confirmed, as no finds dating to the period after the mid-5th century are currently known.

Antique and Late Antique settlement traces in Breginjski kot are also known at locations distant from the Nadiža/Natisone River. Terraces are visible above the village of Homec, at the Na Mlakah fallow (No. 50). Small finds support the assumption of the Late Roman and Late Antique settlement. The secluded and protected position probably encouraged the continuation of the settlement into the 6th century. Isolated Late Roman finds slightly further west, at the church of sv. Križ above the village of Sedlo (No. 48), are probably also connected with this settlement. Further south, in the area known as Gradec (No. 47), primarily Early Roman finds have been discovered, although some finds indicate at least occasional occupation in Late Antiquity as well.

A Late Roman settlement area was also located north-east of the village of Logje. Surface finds suggest that this was, in fact, composed of two settlement areas. Within the first (Gača, No. 41), a Late Roman hoard was discovered using a metal detector (Gača, No. 42). The second (Podlešče, No. 44) was located slightly further south, and a second hoard was discovered just outside it (Na ravni, No. 43).⁵

In the Bovec region, traces of Roman period settlement were documented in the flat area south of Bovec, in the area of the present-day church of Virgin Mary in the Field and its surroundings (No. 55). These are probably the remains of a larger farm house or a roadside station dated to the end of the 4th century. Late Roman remains are also known from Ravelnik Hill (No. 58), which controlled the route from Bovec towards Predel/Predil Pass.

Due to its naturally protected and remote position, as well as conditions suitable for farming, the Šentviška planota plateau remained attractive for population in the Late Roman period as well (Fig. 4). Several isolated finds and a coin hoard are known from the area, while the site of Vrh gradu near Pečine (No. 77) is classified as a military post.

³ The material from Kaštelute is being prepared for publication.

⁴ Locations Na gomilah near Staro selo and the village of Robič: Mlinar, Gerbec, Laharnar 2014, 12, with references.

⁵ Hoards were discovered in 2013/2014 and handed over for keeping to the Tolmin Museum in 2020. A few finds were also given to the Tolmin Museum in 2024.

In Cerkljansko hribovje, distinctly military finds have been reported from the narrow ridge known as Mali Njivč which occupies an excellent strategic position (No. 91). The site is interpreted having served as a refuge in the final third of the 3rd century and as a military post in the final third of the 4th century.

Evidence of settlement in the Idrijca Valley is very scarce. The only exception is the fortified hilltop settlement of Prvejk above Dolenja Trebuša (No. 79). A small number of isolated finds from the hill mostly belong to the Roman period.⁶ Although no finds narrowly dated to the Late Roman period have yet been discovered there, Ciglencečki (2011b, 262, 268) considers it a highly probable point in the defence system of Italy due to its strategic location, and believes that it was also populated in Late Antiquity (see below).

Late Antiquity

Reliable evidence of 6th-century occupation is rare, as almost all lowland settlements had been abandoned by this time, with the exception of the one at Na Mlakah near Homec (No. 50) in Breginj. Most of the population moved to fortified hilltop settlements (Fig. 5), and in the final decades of the 5th and in the 6th century, Tonovcov grad (No. 27) was firmly established as the regional centre of Zgornje Posočje. At this time, the fortified settlement comprised approximately 30 buildings, at least three of which were Early Christian churches. Occupation there probably continued, albeit on a smaller scale, into the first decades of the 7th century.

On the left bank of the Soča River, in the area of Drežnica, Veliki Gradec (No. 25) has been dated to Late Antiquity on the basis of pottery finds and its strategic position opposite of Tonovcov grad. Unauthorised metal-detector users discovered rich Early Medieval metal finds here (see chapter *Early Middle Ages*, No. 26). Pottery found during archaeological trenching is strongly burnt and does not allow for precise dating.

The route diverging from the Soča at Tolmin, crossing the Tolminka, passing through Ljubinj and Hum, and then descending into Baška grapa (see chapter *Roads and Defensive Walls*), gained importance in Late Antiquity. Its course is primarily attested by cemeteries, while settlements remain rare. Until recently, the existence of a post at Kozlov rob (No. 4), which may have controlled

the crossroads of the road along the Soča, the path over Hum, and the path along the Tolminka Valley, remained uncertain for Late Antiquity. However, the most recent studies confirm its existence in the late 5th and 6th centuries as well.⁷ It is possible that the remains of a rampart and stone structures at the Na kapli site above Podmelec (No. 66), located near the cemetery at Bukovčevo brdo (No. 67), also date to Late Antiquity. Pottery finds likewise indicate a settlement site at Merišče near Sela above Podmelec (No. 65).

Based on isolated finds, a Late Antique settlement is also assumed at Sv. Volar (No. 36), which occupies an excellent strategic position along the road from Kobarid towards the Valley of the Nadiža/Natisone and further into Friuli. In Breginjski kot, Late Antique finds are also known from Gradec near Logje (No. 45). It is a narrow, naturally well-protected hill with several terraces above the Nadiža/Natisone and the Legrada stream. It is probably a settlement from the 6th and possibly the first half of the 7th century.

In Breginjski kot, occupation from the Late Roman period also continued at the unfortified settlement of Na Mlakah (No. 50). It is possible that its inhabitants occasionally sought refuge in the nearby hilltop settlement of Gradec near Sedlo (No. 47).

Occupation also continued on the remote Šentviška planota in Late Antiquity, although here it is attested only by cemeteries (see chapter *Cemeteries*), as no settlements have yet been identified.

Late Antique occupation at Prvejk (No. 79) in the Idrijca Valley is indicated by finds of an equal-armed fibula and a belt buckle (Fig. 6).

Early Middle Ages

After the end of the 6th century, evidence for continued occupation at Late Antique settlements becomes rare (Fig. 7). The only exception is Tonovcov grad, where remains of an Early Medieval occupation (no. 28) were discovered on the ruins of a Late Antique settlement (No. 27). Predominantly Early Medieval metal objects, broadly dated between the 8th and the 11th centuries, originate from Veliki Gradec (No. 26) and Gradišče above Trebenče (No. 90).

Population of Most na Soči in the Early Middle Ages can also be assumed on the basis of a cremation grave from the end of the 7th or the

⁶ Kept by the Tolmin Museum.

⁷ The find of the Emperor Zeno gold coin and imported and coarse pottery (Makovec et al. 2025).

beginning of the 8th century (see chapter *Cemeteries*). In the valleys, the evidence largely consists of isolated finds. It appears that, similarly to much of present-day Slovenia, Early Medieval settlements in Zgornje Posočje often lie beneath present-day settlements and are therefore difficult to identify.

The best-researched Early Medieval occupation is documented at Tonovcov grad (No. 28), where Late Antique stone buildings that remained largely usable were repurposed as dwellings in the 8th or 9th century. Several Early Medieval graves were also discovered within the settlement. Due to the fragmentary nature of the data, it is still not possible to precisely reconstruct the sequence of events at the settlement in the Early Middle Ages; nevertheless, this example demonstrates that more detailed analysis may reveal phases of occupation that remain undetectable at less thoroughly researched sites.

A distinct Early Medieval settlement phase was also identified at the fortified hilltop settlement of Veliki Gradec near Drežnica (No. 26). The site occupies a strategic position for controlling the Soča River and the crossings along it. It is located directly opposite Tonovcov grad while also monitoring access to the area beneath Mount Krn, which offered favourable conditions for settlement.

On both hills near the church of Sv. Jošt at Gradišče above Trebenče, which occupies a strategic position between the valleys of the Bača and the Poljanska Sora (No. 90), Early Medieval weapons, tools, and equestrian equipment were found. The finds closely resemble those from Veliki Gradec near Drežnica.

Isolated finds of Early Medieval jewellery near present-day churches should also be mentioned (see chapter *Isolated Finds and Hoards*), which, together with written references to arch-parishes indicate the emergence of the present-day settlement pattern.

Lowland occupation is also indirectly attested by seasonal settlements in the mountains (*Fig. 7*), which radiocarbon dates place between the 7th and the 8th centuries (*Fig. 8*), a period that remains poorly documented in the valleys.

Cemeteries

Unlike the relatively numerous data on settlements, only a handful of cemeteries or individual graves (11 in total) have been discovered from the entire period under discussion.

Late Roman Period

Some of the graves from the Roman cemetery in Most na Soči are dated to the Late Roman period (No. 2). During the Roman period (probably as early as the mid-1st century BC), burial practices largely shifted from the extensive prehistoric cemetery on the left bank of the Idrijca River to the new cemetery on the right bank. Nevertheless, individual burials continued on the left bank at least until the 4th century (e.g. the grave at Lipičarjev vrt) (Mlinar 2020a, 93). At Rob in Idrija near Bača (No. 71), two Late Roman graves were discovered among Iron Age and Early Roman graves. At the cemetery of Na logu (No. 72), at Slap ob Idrijci, some of the 18 excavated graves also belong to the Late Roman period.

These graves, much like the settlement remains, suggest continuity of occupation in the same locations at least until the 4th century.

Late Antiquity

From Late Antiquity, graves associated with the churches at Tonovcov grad have been researched (No. 27). Despite intensive investigation, the cemetery outside the settlement has not yet been identified. With the exception of one grave, all Late Antique graves from the church complex belonged to children. Radiocarbon analysis date these burials to the 6th century.

At Rodne near Tolmin (No. 10), only Moser's mention and drawing of grave goods from a cremation grave – a sword, a shield, and a ring – are known, as the finds themselves have not been preserved.

A small cemetery was discovered at the Kaplanija homestead at Šentviška planota (No. 78). The skeletons were placed in stone chests and none of them contained grave goods. Radiocarbon dating of three graves produced a remarkably consistent result, dating them from the first third of the 5th to the mid-6th century (*Fig. 8*).

At the edge of the Na Mirih fallow (No. 64), east of the village of Ljubinj, a smaller inhumation cemetery was unearthed. Based on modest grave goods, it was dated to the second half of the 6th century or the beginning of the 7th.⁸ Radiocarbon analysis results pointed to dates ranging from the second third of the 5th century to the end of the 6th century for Grave 3, and from the second

⁸ Given the toponym, a Late Antique settlement may possibly be assumed in the central part of the fallow, but no reliable data exists to support this.

half of the 6th century to the mid-7th century for Graves 1 or 2 (Fig. 8).⁹

Five graves dating to around 600 were excavated on terraces above the village of Podmelec (Bukovčevo brdo, No. 67).

Like the settlements, Late Antique cemeteries located in new, elevated locations are also distributed along the road from Zgornje Posočje through the Cerkljansko region and into central Slovenia.

Early Middle Ages

Within the prehistoric cemetery Repelc at Most na Soči, two Early Medieval pots dating from the 7th or the beginning of the 8th century were discovered in a pit covered with marl slabs (No. 3). They are believed to represent remains of an Early Medieval cremation grave. In earlier publications, they were interpreted as remains of a settlement, as no cremated human remains were found in the pit.

Several Early Medieval inhumation graves were also discovered at Tonovcov grad (No. 28). These were distributed between Late Antique houses and alongside churches, but were created after the end of the Late Antique phase of the settlement. Radiocarbon analyses produced a relatively broad date range, spanning the 8th to the 10th century, while the relationship between the graves, the settlement, and the churches has not yet been definitively clarified (Milavec 2020; ead. 2024).

An almost completely destroyed cemetery beside the church of Sv. Urh in Tolmin (No. 11) dates to the period between the 9th and 11th centuries.

An Early Medieval grave, probably the remnant of a cemetery, was discovered at Bovško polje near the church of Virgin Mary in the Field (No. 56).

Roads and Defensive Walls (Fig. 9)

Since prehistory, roads largely followed the same routes permitted by the terrain. A reconstruction of prehistoric roads was recently presented by Miha Mlinar and Sneža Tecco Hvala (2022, 424–425). During the Roman period, Posočje remained somewhat peripheral to the new centres of power, and prehistoric routes lost some of their significance. To connect Friuli with northern and eastern territories, the Romans constructed new roads that crossed less favourable terrain and demanded considerable maintenance. Two main traffic roads from Friuli led through the Vipava

Valley towards the east and through the Bela/Fella Valley towards the north. The construction of the road through the Bela/Fella Valley (between the middle and the end of the 1st century BC; Faleschini 2018, 227) reduced the significance of the older road towards Noricum, which ran from the Goriška region across Banjšice to Most na Soči, then roughly along the Soča River to Bovec, and along the Koritnica to the Predel/Predil Pass. The same applies to the road along the Nadiža/Natisone River, which joined the Soča road at Kobarid. As these settlements became more distant from the main traffic routes, the old centres at Most na Soči and Kobarid also began to lose importance between the middle and the end of the 1st century BC (Faleschini 2018, 227; Horvat 2025).

Due to political instability, the strategic significance of the South-Eastern Alps as a gateway to Italy increased again in the Late Roman period (Ciglencečki 2011b, 259). The region was fortified with a system of defensive walls, fortifications, and towers known as the *Claustra Alpium Iuliarum* (Šašel, Petru (Eds.) 1971; Ciglencečki 2011b; Kos 2012; id. 2014; Kusetič et al. 2014). In Zgornje Posočje, sections of the northern part of this system have been identified, including walls, posts, and several presumed locations.

The road along the Bača Valley was protected by a defensive wall at Zarakovec (No. 70), north of the Koritnica, which blocked access to the valley of the Selška Sora and further towards Bohinj. At the same time, it monitored the path leading from the Bača across the ridge at Bukovo and through Cerkljansko hribovje into the valley of the Poljanska Sora and further towards Škofja Loka and Kranj. Another post is presumed on the right bank of the Bača at Klavže (Na Ilovici).¹⁰ Although this has not been archaeologically confirmed, it may be indicated by the find of a propeller belt mount above the road tunnel at Klavže (No. 69; Fig. 10: 1). The location known as Pri Šornu, at the foothills of Šentviška planota, may also have been connected to the post at Na Ilovici.¹¹

Since prehistory, a route connecting Posočje with central Slovenia ran across Šentviška planota, as indicated by the numerous archaeological sites in the area (cf. Mlinar, Tecco Hvala 2022). This is particularly significant given the absence of sites in the

¹⁰ EID 18099.

¹¹ La Tène and Early Roman graves are known from the location, but population in the Late Roman period has not been confirmed (Mlinar et al. 2018, 30; EID 5025).

⁹ Bones from Graves 1 and 2 are mixed.

Idrija Valley between Dolenja Trebuša and Reka. The route regained importance in the Late Roman period.

The road crossing Cerkljansko hribovje into the valley of the Poljanska Sora, the easternmost route of the area under discussion, was also monitored by the defensive wall at Vrata nad Planino near Cerkno (No. 92).

After the collapse of the Western Roman Empire, the decline of road maintenance and logistical support for travellers likely began to affect the road network. As a result, naturally more favourable pre-Roman paths regained importance, as they remained passable despite the lack of upkeep. At the same time, the political situation changed with the emergence of important regional centres in Cividale and Kranj, which once again increased the importance of older connections between Posočje and Gorenjska. The road leading from Cividale, which followed the Nadiža/Natisone River and then turned towards Kobarid at the river's bend near Robič, regained significance. In this section, it climbed in front of Staro Selo onto the slopes of Starijski vrh, allowing it to avoid the floodplain of the Idrija stream, and then continued below the western edge of the settlement at Gradič towards Tonovcov grad, which served as the main control post. From there, the route ran along the slope towards Trnovo (Hodovec settlement area, No. 52, Fig. 10: 2,3), where a side path towards the Soča River probably branched off.¹² The main road likely descended to the Soča no earlier than at Srpénica, although its further course remains unclear. The results of optimal route analysis, grid and historical analyses suggest that it crossed the Soča at the settlement of Žaga (where a Late Roman axe was found, No. 53), continued for some distance on the left bank, and crossed it again before Bovec (Štular 2011b, 57, Fig. 1.38). Nevertheless, a route along the right bank seems more plausible, as suggested by the isolated find of a fibula from the Podklopca fallow (No. 54) and settlement remains at Bovško polje (No. 55). From Bovec the road ascended towards Predel (the Ravelnik settlement, No. 58, and isolated finds Nos. 62 and 63). In the Bela Valley, it joined the itinerary road *Aquileia–Virunum* (for an overview, see Bosio 1991, 193–199; Maggi, Žbona Trkman 2007).

¹² The turn is indicated by the presumed prehistorical and Roman settlement of Trnovšček on the left bank of the Soča (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 430, kat. 20; Osmuk 1985j, 298).

The second important route followed the Soča River downstream from Kobarid. It probably crossed the river immediately below Kobarid (Štular 2011b) and then continued along the left bank (V Kamnih (No. 22), Na njivici nad Seliščem (No. 17; Fig. 10: 4)). From the village of Dolje (No. 16), it ran along the northern slope of Kozlov rob (No. 4) towards Zatoľmin (Kaštelute, No. 5, Selce, No. 18), before descending to Tolmin. From Tolmin the route climbed over Ljubinj to Hum, descended into Baška grapa, and continued over older passes towards the Gorenjska region (to Bohinj and the Selška Sora Valley). At least for the 6th century, its course is confirmed by the sites of Rodne (No. 10) and Na Mirih (No. 64) (see the chapter *Cemeteries*).

In addition to these routes, smaller mountain connections with Bohinj remained in use during the Late Antique period. They ran along both the Koritnica and the Bača river valleys, as well as from the Tolmin area (Mlinar, Turk 2016, 11–14). The shortest connections from the Tolmin area to Bohinj followed the valleys of the Tolminka and the Zadlaščica rivers and then crossed high mountain passes. These routes are confirmed by the sites of Kaštelute (No. 5) and Selce near Zatoľmin (No. 6), and probably also by the high-mountain sites of Planina Razor (No. 116), Planina na Kalu (No. 114), Gradič pod Žabiškim Kukom (No. 119), Pod Zelenim vrhom (No. 112), and Globoko (No. 117; Fig. 10: 5).

Several smaller, secondary routes to Italy also crossed the rugged terrain of Zgornje Posočje. One of these branched off from the main road at Robič and followed the Nadiža/Natisone River upstream towards Podbela. It then continued along the western slope of the Na Lupu settlement (Sv. Helena, No. 40) towards the village of Logje, before crossing the slope north of the village towards the west. The existence of this path may be indicated by two hoards and the remains of two settlements found in this area (hoards of Gača, No. 42, and Na ravni, No. 43, and the settlements of Gača, No. 41, and Podlešče, No. 44). The path's continuation into Italy is unclear, but it probably crossed the southern slope of Gradec pri Logjeh (No. 45) and continued along the valley of the Legrada stream towards Cividale.

A second road branched off from the Nadiža and continued towards Borjana and Breginj, much like the modern route today (sites of Sv. Križ, No. 48, and Na Mlakah, No. 50), before continuing into Italy.

The shortest connection between Breginjski kot and Bovec crossed Mount Stol. The find of

an arrowhead at the Božca mountain pasture suggests that this route was used during Late Antiquity (No. 51).¹³

The road that from Tolmin continued downstream along the Soča was less important in Late Antiquity. Most na Soči had already lost its significance in the Late Roman period and was no longer inhabited during the 6th century. Isolated Late Roman finds between Ročinj, Avče, and Anhovo (Ciglencečki 2011a, 35; Gerbec, Vinazza 2018, 80; Gerbec 2021, 135) indicate that the road remained in use, although its route further south has not been confirmed. As in prehistory (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 424–425), it may have risen from the valley and crossed Banjšice.

From prehistory onwards, a few smaller connections also connected Posočje with Friuli, including the one from Volče across the Solarje Pass (Osmuk 1985j; Maggi, Žbona Trkman 2007, 65) and another across Livek (which is also indicated by the Late Antique tools depot from St Martin near Grimak; Ahumada Silva 2007).

One secondary road followed the Idrijca Valley to Dolenja Trebuša (Prvejk, No. 79), turned along the Trebušca (Vejkovo, No. 93), and continued towards the Goriška region. It is mentioned by Rutar (1882, 5) and Marchesetti (1893), although its precise course is not known.

At least some of these roads remained in use during the Early Middle Ages. The route from Tolmin across Ljubinj into Baška grapa and further east is indicated by the finds of an axe and Byzantine coins dating to around 1000 at the Ravne pri Podmelcu fallow (No. 68; *Fig. 11: 1*). The road over Predel/Predil Pass is indicated by a Carolingian winged spearhead (No. 60) discovered on the right bank of the Koritnica before Kluže, as well as an Early Medieval axe from the Možnica Valley (No. 61, *Fig. 11: 2*).

Pre-Christian Cult Sites and Christian Churches

Pre-Christian Cult Sites

Some of the cult sites from the Early Roman period continued to be used in the Late Roman period. At Gradič, a sanctuary was excavated on the south-western slope, in front of the rampart

¹³ After the article was submitted, the Tolmin Museum received information about the find of Late Roman scales at Božca. The as yet unevaluated find will be handed over to the Tolmin Museum by the finder.

of a prehistoric or Roman-period settlement (No. 29). Its origins date to the 4th century BC and it was intensively used until approximately the mid-1st century AD. Finds become less frequent thereafter, but their number increases again in the 4th century, particularly in its second half. The composition of the finds also changes in the Late Roman period. Whereas pottery and metal objects predominated in the Early Roman layers period, glass and bronze coins become more common in the Late Roman period. The sanctuary remained in use until the early 5th century, after which it was abandoned.

The cave named Jama v Skakalcih (No. 7) in the Tolminka Valley may have functioned as an occasionally visited sacred site, where a Late Antique cup was discovered. In general, however, the cave is not suitable for dwelling.

Several presumed cave sanctuaries have been identified on the edge of Šentviška planota. In two of them (Zijalka, No. 73, and Jama pod Gradiščarjevim robom, No. 81), Late Roman finds were discovered alongside Early Roman material.

Christian Churches

Following the spread of Christianity in Late Antiquity, churches were primarily built within fortified settlements. At present, only three are known, all located within the settlement of Tonovcov grad (No. 27), which served as the ecclesiastical centre of the wider area during this period (Ciglencečki 2011c). Topographical surveys and LiDAR-derived imagery have so far not revealed any additional churches at other Late Antique sites.

Remains of Early Medieval churches are also rare. Ground-penetrating radar surveys at Sv. Urh in Tolmin (No. 11) revealed traces of a church building which is older than the Romanesque structure, which may represent its Early Medieval predecessor (Knific, Mlinar 2014, 438).

The foundations of an older, pre-Romanesque church were discovered beneath the present-day church of Sv. Lenart in Volče (No. 12).¹⁴

It may be presumed that some other present-day churches also had Early Medieval predecessors

¹⁴ The first seat of the parish in Volče is mentioned in sources in 1015 (Höfler 2016, 152–153); however, it remains unclear whether it was the church of Sv. Daniel or Sv. Lenart (Höfler 2022, 57–58). In the church of Sv. Danijel, too, georadar studies revealed the existence of older building phases, probably Romanesque or Pre-Romanesque (unpublished).

associated with nearby Early Medieval graves (see chapter *Cemeteries*); however, no direct evidence has yet been identified.

Isolated Finds and Hoards

Isolated finds – the number of which has increased dramatically in recent decades due to the rise in metal-detector searching – on the one hand supplement the settlement picture of the area, yet on the other pose a range of problems for researchers. Their reported locations are not always reliable and, above all, their original context character is often unknown – whether they represent lost objects, votive offerings, or possibly grave- or settlement-related finds (Mlinar, Tecco Hvala 2022, 417). In this article, some finds could be identified in field survey as settlement remains or hoards. Those that could not be classified may nevertheless indicate the intensity of settlement of particular areas in different periods. A similar issue applies to hoards, which also largely originate from unauthorised metal-detector searches. As a result, their original context is often difficult to determine.

Isolated finds discovered in the mountains are discussed separately, as their significance appears to differ (see chapter *Mountains*).

A total of 50 isolated finds and four hoards were recorded. Precise chronological classification is often difficult, particularly for tools and weapons, which may have remained in use for long periods.

Their concentration at Šentviška planota is particularly notable among Late Roman isolated finds. Two Zwiebelknopf fibulae were found at Gradišče pri Polju (No. 80) and Kolovrat (No. 76). At the spring at Pr' Bču (No. 75), an iron omega fibula and a 4th-century coin were discovered, while a bronze bell was found near the Na Brd' homestead (No. 74). Near the settlement of Daber, a hoard of Late Roman coins (No. 83), dated between 253 and 423, was found. The fibulae, in particular, may be connected to the presence of smaller Late Roman military units on the plateau. The same may apply to a fragment of a propeller belt mount found near Klavže (No. 69) in Baška grapa.

The omega fibula from the site of Gastabil (No. 88) in Cerkljansko hribovje can be classified as a military find. A very similar example was found at the nearby military post of Mali Njivč (No. 91).

A relatively dense settlement pattern on the left bank of the Soča River between Kobarid and Tolmin during the Late Roman period (see

chapter *Settlements*) is also confirmed by several isolated finds from this period, e.g. a coin from the 4th century (No. 18) and an arrowhead (No. 19) found near the village of Selce. Settlement on the right bank of the Soča appears to have been less intensive. At present, only an iron knife from Idrska planina (No. 24) is known, although it can only be broadly dated to either the Late Roman period or Early Middle Ages.

Several isolated finds may also be connected to the route of the road from Kobarid towards the Predel Pass (see chapter *Roads and Defensive Walls*).

Bells are relatively common isolated finds. Bronze bells may be associated with animal husbandry (Grego, Mlinar 2012, 9–12), but also with draught animals and transport (Horvat 2025, 110). One was found along the presumed route of the road towards the Predel Pass in Tablana (No. 62), another within the settlement area of V Kamnih (No. 22), and a third on the hill of Grmuč (No. 115) between Vodil vrh and Mrzli vrh. Iron bells are primarily associated with animal husbandry. They were occasionally discovered in settlements, such as Sv. Volar (No. 36), but more often as isolated finds: Logje pri Sužidu (No. 32), west of Vrsno (No. 20), at Kavcov maln (No. 38), above the Robič border crossing (No. 35), and at Jablanca (No. 59). They are relatively uniform in size, measuring approximately 7–8 cm in height, although their dating remains broad, ranging from the 5th to the 10th century.

Among the tool finds is a small iron ploughshare discovered above the gorge of the Ročica creek below Koseč (No. 23). Similar small ploughshares are known also from the Early Medieval hoard at V Kamnih (No. 21).

An Early Medieval knife was found in Turjeva jama (No. 37) under Sv. Volar. At Straženca (No. 39), above the Nadiža gorge, an Early Medieval or later spearhead was found, while a (probably Late Antique) hammer was discovered near the village of Svino (No. 31; *Fig. 12: 1*).

A notable number of Late Antique and Early Medieval weapons and tools is known from around Police in the Cerkljansko region, at the edge of Šentviška planota. A barbed iron arrowhead was found at the Krajc ridge (No. 84), a fire striker was discovered in the Rajnčica valley (No. 86), and a francisca axe was found at Prhurnik (No. 85). Nearby is also Grad near Reka (No. 87), where another arrowhead was found.¹⁵

¹⁵ Flego (2004) writes that the mentioned finds are kept or recorded by the National Museum of Slovenia.

Finds of Late Antique jewellery are rare. A bird-shaped fibula (No. 57) was found near the Late Roman settlement at Ravelnik, a brass fibula with an inverted foot, dated to the 6th century, was found at Gradišče nad Cerknim (No. 89), and a polyhedral earring was discovered in Zatulmin (No. 16).

Early Medieval jewellery is more common. Finds near present-day churches may indicate the presence of cemeteries. Within the present-day cemetery at Sv. Križ in the village of Sedlo (No. 49) in Breginjski kot, an Early Medieval temple ring was discovered, and a ring and an earring from the 10th–11th century were found near the church of Sv. Vid at Šentviška Gora (No. 82). An Early Medieval fibula was also discovered at the V Senožetah fallow in Breginj (No. 46).

A considerable number of Early Medieval isolated finds are known from Tolmin and its surroundings: a disc fibula decorated with enamel from the town park (No. 9), two rings with knobs from Žabče (No. 8), a two-part pendant from Gabrje (No. 15; Fig. 12: 2), and a knife from Dolina near the Soča (No. 13).

Mountains

Mentions of the Economic Use of Mountain Pastures in Written Sources

The first mentions of the economic use of mountains, especially pastures, date to the Early Middle Ages, first for Friuli and later also for the Julian Alps. Monasteries were important landholders and were often among the early recipients of estates, including those on the left bank of the Soča. The source titled *Donatio Sestensis* from 762 mentions a hill in Carnia belonging to three Longobard noble brothers, possibly sons of the Duke of Cividale, who granted it to the monasteries of Sesto al Reghena and Salt in Friuli for use and shared pasture rights (Krahwinckler 1992, 89–107). In 888, King Berengar I granted, among other things, pastures in the Nadiža Valley in the hills and valleys (*concedit etiam Broxianis pascua in montibus et in plano et fluminum ripis*). This suggests that grazing was

also practised in the hills above the Nadiža Valley, although it remains unclear how high this extended or whether it included high-mountain sites (Banchig 2007, 227).

In the Bohinj section of the Julian Alps, the earliest written source refers to the Pečana mountain pasture in a gift charter granting the Škofja Loka Estate to the Freising Diocese in 973. It is referred to as *alpe Bosanga*, which is interpreted as a mountain pasture (Blaznik 1973; Lavrenčič 2020, 72). The charters of Aquileia contain the first references to mountain pastures in Zgornje Posočje: in the 12th century, mountain pastures under Krn and in the Bovec area are recorded. The earliest mention of a mountain pasture above the Trenta Valley is Trebiščina (Trabisina) in 1328 (Oitzl 2018, 71).

Sites in the Mountains

Sites in the Julian Alps (between approximately 1,400 and 2,000m a.s.l.) represent a specific type of archaeological remains, as their use is seasonal and strongly influenced by weather conditions and erosion. As a result, these sites are often modest in scale and their function can be difficult to ascertain. Among all three Alpine areas in Slovenia, the Julian Alps contain the highest number of such sites, particularly from the period between Late Antiquity and the Early Middle Ages (Fig. 8; 13). In many cases, these consist of the remains of stone foundations of single-room houses. Radiocarbon dates obtained to date indicate that these sites were still in use during Late Antiquity and the Early Middle Ages, whereas settlement in the valleys was largely characterised by interruption and relocation during this period. Based on the currently available evidence, these mountain sites may be associated with grazing, while on the Bohinj side, remains connected with ironworking in the Early Middle Ages have also been uncovered (Horvat 2019; ead. 2020).

Along the paths and passages between the Posočje and Bohinj areas, isolated finds from different periods – including the period discussed in this article – have also been discovered, most likely as purposeful deposits (see chapter *Isolated Finds*) (Fig. 13).

Above Tolmin

In the mountainous area above Tolmin, evidence of Late Antique occupation was discovered in a hollow Pod Zelenim vrhom (No. 112) and in Krnica below Vogel (No. 118). Remains of build-

---

Istanič (2015b, 373) mentions several Late Antique finds from various locations around Polce: an arrowhead with a twisted neck, a three-winged arrowhead, and a Zwiebelknopf fibula (NMS, Inv. Nos. R 19054, R 26449, R 26509, S 4027). It is not clear from both publications whether their authors speak of the same finds or not.

ings in the western part of the Razor mountain pasture are dated to the end of the Early Middle Ages (No. 116). Pod Zelenim vrhom and Razor were probably primarily seasonal posts associated with grazing.

In addition to settlement sites, several isolated finds are known: a Late Roman iron spearhead from Gradič pod Žabiškim Kukom (No. 119), a Late Roman bell from Grmuč (No. 115), a Late Antique or Early Medieval knife from the Globoko Pass (No. 117; *Fig. 10: 5*), and an Early Medieval axe from the Sleme mountain pasture (No. 113; *Fig. 14*). The isolated finds indicate paths and passes leading towards Bohinj, while a shelter along the path could have been located in Krnica below Vogel.

Late Antique pottery sherds were also reportedly found at the Na Kalu mountain pasture (No. 114).

Between Lepena and Komna

Remains of stone foundations of buildings are distributed across the extensive levelled area above the Lepena Valley and between Lake Krn and Bogatinsko sedlo (Bizjak, Bremšak 2016).

Sites become more numerous in the Mali Lepoč and Veliki Lepoč valleys, as well as around Lake Krn. At Mali Lepoč 2 (No. 109), two buildings with stone foundations were constructed virtually on the same spot. Radiocarbon dates (*Fig. 8*) and small finds, especially pottery, date the first building to Late Antiquity and the other most probably to the Early Middle Ages. Fragments of iron ore were found within the building layers. In the Early Middle Ages, a building was also located at the nearby site of Mali Lepoč 1 (No. 108).

Based on pottery finds, a building at Veliki Lepoč 4 (No. 106) and remains of a house on the eastern shore of Lake Krn (No. 103) are dated to Late Antiquity. A coin of Constantine was found at Doliči (No. 104).

On the basis of pottery and radiocarbon dating, the buildings at Veliki Lepoč 2 (No. 107), Pod Veliko Monturo (No. 105), and Babnik (No. 111) can be dated to the Early Middle Ages.

Remains of building foundations and sherds of Late Antique pottery were also discovered at the Gorenja Predolina mountain pasture (No. 101) and at Palec (No. 110).

At Goričica above the Zagreben mountain pasture (No. 102), a perforated fragment was found among Late Antique coarse pottery, which may represent a (cheese making) strainer. Radiocarbon dating places the site in the 6th century.

The Bovec Area with the Trenta Valley

High above the left bank of the Soča River, the site of Za bajto pod Čistim vrhom (No. 99) was identified. Most of the finds belongs to the Roman and Late Roman periods, while a *Lauriacum*-type crossbow fibula dates to around 500. An Early Medieval knife was also discovered. A building with Early Medieval pottery was recorded at Mali Lepoč below Travnikova dolina (No. 100).

Remains of a building dated to the Roman and the Late Roman periods were discovered on a grassy levelling above Rutarska Trenta (Gladka griva, No. 97). Remains of walls and Late Antique pottery were found also at the site of Lašte pod Bedinjim vrhom (No. 96), above the Bavšica Valley.

Two settlement areas are located in the valley of Razorci above Zapotok (No. 98), above Zadnja Trenta. According to radiocarbon dates (*Fig. 8*) and pottery, one belongs to Late Antiquity and the other to the Early Middle Ages.

On the right bank of the Soča, sites are currently rare due to the state of research. Settlement traces from the Roman and Late Roman periods were discovered beneath the Mangart Pass (No. 95), while remains of a building with Late Antique pottery sherds were found on steep slopes below Kanin (Krlišče, No. 94).

The data presented above indicates that the mountainous world was apparently an important part of the Late Antique-Early Medieval economy of the Posočje (and Bohinj) inhabitants. These sites reflect not only the use of paths and passes towards Bohinj, but also, together with relatively dense remains of stone-built structures, may indicate transhumance which, given the limited fodder resources in the valleys, must have significantly contributed to the survival of livestock and people. Traces of iron ore are, for now, more frequent at sites on the Bohinj side, but are also present at economically favourable area between Lake Krn and Bogatinsko sedlo. Mining pits above the Razor mountain pasture could suggest iron ore extraction, although they have not yet been definitively dated. Radiocarbon dates suggest continuity of the mountain economy between the 6th and 9th centuries (within the same regions but not necessarily at the same locations).¹⁶

¹⁶ It is not possible to disregard the references by the historian Simon Rutar to disputes between 'the Slovenians and the Longobards' due to grazing: 'It could be that even at that time the Longobards drove their herds to the Slovenian side, just as later we find numerous Italian shepherds

In contrast, settlement continuity in the valleys is poorly attested for this period, and continuity can only be inferred, including on the basis of high-mountain sites.

CONCLUSION

In the Late Roman period, the settlement of Zgornje Posočje was strongly influenced by the political situation, as the area formed an important part of the defence system controlling access to Italy. The state additionally secured secondary and previously less important roads, while the population retreated from the most exposed lowland areas, concentrating in naturally better protected locations and more intensively occupying remote Breginjski kot (Fig. 3) and Šentviška planota (Fig. 4), which were also suitable for agriculture.

However, traces of continuous Roman population in certain lowland locations are known from this period, although settlement intensity declines. Cemeteries also contain only a few graves dating to the 4th century.¹⁷ The sanctuary below Gradič was again intensively used, which can probably be connected to the renewed importance of the road towards Predel. A few cave sanctuaries are also known, such as Zijalka, Jama pod Gradiščarjevim robom, and possibly Jama v Skakalcih. At present, no evidence of early Christianity has been found in Zgornje Posočje.

Other sites and isolated finds can be linked to the increased strategic importance of roads and a more pronounced military presence, e.g. Tonovcov grad, the group of sites at Tolmin (Kozlov rob, Kaštelute, and Selce), as well as sites on Šentviška planota. It is possible that those inhabitants who had left the settlements in the valley moved to the plateau (Idrija pri Bači, Slap ob Idrijci). Inhabitants of the Kobarid area could have retreated to Tonovcov grad or to Breginjski

kot where, in addition to settlement traces, two large tool hoards were found at Logje. It is likely that certain elevated positions were used at least intermittently for territorial surveillance, such as Sv. Volar and Sv. Helena. The military presence along the roads towards the east appears to have been strong (Vrh gradu, Mali Njivč). During this period, the exploitation of mountain areas appears to have been limited.

The Late Antique period is marked by the settlement of remote places, such as Breginjski kot, and hilltop sites along road connections (Tonovcov grad as the regional centre, Gradec near Logje, Prvejk, probably also Veliki Gradec near Drežnica and Gradišče above Cerčno) (Fig. 5). Sites between Ljubinj and Podmelec are particularly frequent; inhabitants were probably drawn to the location by a combination of relatively favourable farming and animal husbandry conditions and the proximity of the road towards Gorenjska. The great majority of studied graves also originates from this area.

An increase in the number of seasonal high-mountain sites is noticeable in the 6th century (Figs. 2; 13) which, according to radiocarbon dates, continues into the Early Middle Ages; hence, they cover a period that is very poorly known in the lowlands. It is presumed that this reflects a rise in the economic use of the landscape due to changes in the organisation of supply that followed the collapse of the Roman state. These sites are understood in connection with seasonal grazing, but possibly also with the collection and processing of iron ore which had been attested already in prehistory. Currently, data for mining and metallurgical activities is available only for the Bohinj side.¹⁸ Isolated finds of Late Antique and Early Medieval axes may likewise point to an increased economic use of the surroundings.

In prehistory, Posočje maintained close connections with the Bohinj area; such links are less evident for Late Antiquity, since no sites from the 6th century are known from around Lake Bohinj. A larger centre developed instead at Bled. It remains unclear whether high-mountain sites were used by inhabitants from both sides of the Julian Alps or only from Zgornje Posočje. The comparatively small number of Late Antique and Early Medieval high-

---

with their small cattle in our mountains. They were the first to start building houses on mountain pastures and taught Slovenians about Alpine dairy farming and cheese making. Even at Črna prst and further on the Bohinj side, the Italians had their mountain pastures during the time of the patriarchate. So many tales about Italians prospecting our mountains for gold ore are preserved from this.' (Rutar 1882, 18).

¹⁷ Most of the graves from the Roman cemetery at Most na Soči are not published, rendering impossible a reliable estimate of how many graves can be assigned to the Late Roman period.

¹⁸ Written sources also mention mines for the Carnic Alps. In 778, the Frankish duke Masselio gifted the Sesto al Reghena monastery with a copper and silver mine in Mount Avanza near Forni Avoltri (Zucchini 2013, 395).

mountain sites in the Kamnik-Savinja Alps and the Karavanke (Horvat 2020, Tab. 4) may indicate that inhabitants of present-day Gorenjska relied less on the economic use of mountain pastures, perhaps because sufficient lowland grazing was available.

Despite written references to contacts and conflicts between Friulan Longobards, Avars, and Slavs here between the 7th and the 9th centuries, this period remains archaeologically fairly poorly visible. Evidence of later activity at Tonovcov grad consists of isolated finds and graves that can only broadly be set between the 8th–9th or 10th century. This likely represents weak or intermittent settlement, possibly even a planned return to a site that had housed the only known churches in Zgornje Posočje during Late Antiquity. Larger assemblages of Early Medieval objects were recovered from hilltop sites such as Veliki Gradec near Drežnica and Gradišče above Trebenče, including high-quality equestrian equipment, although their precise context remains unclear.

Given the turbulent historical events of the 9th and early 10th centuries both in Friuli and central Europe, increased control of communication routes is to be expected. Isolated Early Medieval finds at Podmelec and Police near Cerklje, together with a spearhead from the Koritnica Valley and an axe from Moznica, may be connected with such activity. Along with ploughshares from beneath Koseč and from Kamno, and a grave with a necklace from the Bovec area, these finds complement the sparse evidence for lowland occupation in the 8th and the 9th centuries. The use of mountain areas continued into this period. Iron bells, only broadly datable, from numerous locations also point to ongoing animal husbandry. Overall, settlement persisted, but is less archaeologically visible than in the preceding period.

From the 10th century onwards, a settlement centre appears to emerge in Tolmin and its surroundings, in line with the political reorganisation of the Ottonian German Kingdom. Isolated finds and cemetery and church remains in Tolmin and Volče correspond with the first mention of Volče from 1015 and the consolidation of estates by the Patriarch of Aquileia. Finds from Breginjski kot and Šentviška planota suggest the presence of cemeteries associated with churches (or predating them) and thus developing settlement centres.

Breginjski kot and Šentviška planota clearly retained their significance for the local population throughout the entire period under discussion. Most na Soči was already in decline in the Late

Roman period, while the Kobarid area appears to have lost its central role in the Early Middle Ages, when the focus shifted to Tolmin and control points were established on communication routes leading northwards.

SUMMARY

Although remote in the Alpine valleys and inhospitable at first sight, Posočje played an important role in connecting north-eastern Italy with the lands on the other side of the Alps and present-day central Slovenia.

Communications running across the area undoubtedly influenced the settlement pattern. On the one hand, it is possible to trace finds and sites associated with the military along roads that were already in use in prehistory. On the other, a simultaneous shift of the civilian population towards more remote areas suitable for farming can be observed, particularly to Šentviška planota and Breginjski kot. In these areas, some settlements appear to have continued without interruption from the Late Roman period into Late Antiquity.

Roads leading eastwards connected Posočje with Gorenjska (for the most recent overview, see Modrijan 2025). The distribution of sites reflects fairly clearly the course of routes towards Selška dolina and Poljanska dolina. The situation on the Gorenjska side is somewhat different, where the first known road control post appears only at the entrance to Selška dolina from the Gorenjska side, at Puštal nad Trnjem (Štukl 2004; Ciglencečki, Milavec 2009, 180). In Poljanska dolina, too, no Late Antique sites are known. Consequently, the Late Roman bracelet recently accidentally discovered in Čabrače (Rant 2023), as well as two graves with temple rings discovered during the excavation of the cemetery along the church of Sv. Martin in Poljane, which indicate the existence of an Early Medieval cemetery (Ogrin, Klokočovnik 2024, 38), are all the more important.

The absence of Late Antique sites in Bohinjski kot is striking. Ajdovski gradec above Bohinjska Bistrica was occupied in the Late Roman period but, according to current evidence, did not continue into the 5th and the 6th centuries (*FMRSI* 1, 128–129; Ciglencečki 2015, 402). The duration of the lowland settlement at Sv. Marjeta in Bohinjska Bela (Leben, Lux 2007, 21–22) remains chronologically unclear, but it can certainly be dated at least to the Late Roman period. A more

substantial settlement does not appear before the site at Grajski hrib in Bled (Gaspari et al. 2019).

The picture is similarly modest along the Soča downstream towards the south. A smaller concentration of Late Roman sites has been discovered along the Soča between Ročinj and Anhovo, where a river crossing is assumed (Gerbec, Vinazza 2018, 99). Fragments of Early Medieval jewelry, indicative of a cemetery, were found along the church of the Assumption of Mary in Kanal ob Soči (Knific 2009–2010; Knific, Mlinar 2014, Fig. 2: 11–17). A few Late Roman, Late Antique, and Early Medieval artefacts were also found at Banjšice (Gerbec, Vinazza 2018; Gerbec 2021) and in Brda (Mlinar, Žbona Trkman 2013, 78, Fig. 4: 3). At the western edge of Brda, a Late Roman control point is assumed at the church of Virgin Mary at the Lake (Ciglencečki 2011a, 41).

Prehistoric routes – possibly also used in later periods – between the Vipava Valley and Zgornje Posočje ran across Banjšice and Trnovska planota; their use in the Late Roman period is confirmed by the discovery of a Zwiebelknopf fibula (Mlinar, Žbona Trkman 2008, Pl. 2: 9).

In addition to its role in communication, the area under discussion may also have held important economic significance for the lowlands of north-eastern Italy. Written sources from the Roman period and the Middle Ages attest to this, reporting the import of livestock, wool, cheese, and timber into the area of the Friuli Plain.

Acknowledgements

The authors would like to thank the peer reviewers for their careful reading and well-founded comments. Sneža Tecco Hvala deserves thanks for inviting us to participate in the project and all-round encouragement during the work, and Mateja Belak for careful reading and help with the map preparation. We thank Jana Horvat for the data and permission to publish radiocarbon dates and for her help in understanding mountain sites. Our sincere thanks also go to the discoverers of archaeological finds Primož Kos, Vasja Seljak, Gorazd Kutin, Jani Kutin, and Nejc Maver for the data they provided about the sites. We are also grateful to the finders for handing over the items to the Tolmin Museum for permanent curation.

Translation: Maja Sužnik

Tina Milavec
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Oddelek za arheologijo
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
tina.milavec@ff.uni-lj.si
<https://orcid.org/0000-0002-6916-0382>

Zvezdana Modrijan
ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo
Novi trg 2, 1000 Ljubljana
zvezdana.modrijan@zrc-sazu.si
<https://orcid.org/0000-0002-5097-5522>

Miha Mlinar
Tolminski muzej
Mestni trg 4
SI-5220 Tolmin
miha.mlinar@tol-muzej.si

Slikovno gradivo: Sl. 6; 10:1,4,5; 11; 12; 14 (risba: Jerica Brečić). – Sl. 10: 2,3 (risba: Manca Omahen Gruškovnjak, Gorenjski muzej).

Illustrations: Figs 6; 10:1,4,5; 11; 12; 14 (drawing: Jerica Brečić). – Fig. 10: 2,3 (drawing: Manca Omahen Gruškovnjak, Gorenjski muzej).

Podatki, na katerih temelji ta članek, bodo na razumno zahtevo posredovani interesentu. / The data underlying this article will be shared on reasonable request to the corresponding author.

Članek je začel nastajati v okviru raziskovalnega projekta J6-1802 (Na stiku med Alpami in Mediteranom – kontinuiteta in prelomnice), nadaljeval pa v okviru raziskovalnega projekta J6-50193 (Karnij in Karneola. Centralno naselje in njegova okolica med antiko in srednjim vekom) ter programov P6-0064 Arheološke raziskave (2022–2027) in P6-0247 Arheologija (2024–2027), ki jih vse sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. The article was initially drafted as a part of the research project J6-1802 (At the contact between the Alps and Mediterranean – continuity and turning points), and continued within the research project J6-50193 (Carnium and Carneola. The central settlement and its surroundings between Antiquity and the Middle Ages), as well as the programs P6-0064 Archaeological Research (2022–2027) and P6-0247 Archaeology (2024–2027), all of which are co-funded by the Public Agency for Scientific Research and Innovation of the Republic of Slovenia